

Normering av stedsnavn

- Dialekt, normering og målreising

Ellen Marie Lund

Masteroppgave i nordisk språk

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Universitetet i Oslo

Våren 2006

Forord

Gjennom emnet ”Bruk, vern og forvaltning av namn” som jeg tok våren 2005 vart interessen for navn generelt og navnenormering spesielt vekt.

Arbeidet med denne oppgava har vært lærerikt, interessant og morsomt, men også krevende, frustrerende og stressende. Kort sagt: Slik det skal være! Materialet jeg har funnet har på mange måter ”styrt” deler av oppgava sjøl, og spesielt arkivmaterialet på Riksarkivet har vært interessant å fordype seg i. Det har til tider fortont seg som en skattejakt i gamle papirer; noen ganger uten å finne noe, men andre ganger flere interessante funn.

Det er mange som fortjener en stor takk nå som denne oppgava er i mål. Først og fremst takk til min veileder, Botolv Helleland, som har vært til uvurderlig hjelp og inspirasjon. Takk for svar på alle små og store spørsmål som har dukka opp undervegs, og for konstruktiv kritikk på mer eller mindre ferdige utkast.

Takk til ansatte på Riksarkivet for god hjelp og til Kulturdepartementet for adgang til departementets arkivmateriale.

Takk til Lene, det er alltid godt å være flere i samme båt! Takk til Anne Margrethe for språklig inspirasjon, til Hans Jacob for hjelp da data'n ikke ville det jeg ville og til mamma og pappa som lærte meg å sette pris på bøkernes fantastiske verden. Sist, men ikke minst, en stor takk til Jon for god oppmuntring og støtte!

Skotterud, 3. april 2006,

Ellen Marie Lund

Innholdsfortegnelse

KAPITTEL 1

INNLEDNING	4
1.1. PROBLEMSTILLING OG HYPOTESE.....	4
1.2. STEDSNAVNS FUNKSJON.....	5
1.3 STEDSNAVN SOM KULTURMINNER.....	7
1.4. NORMERING AV STEDSNAVN – HVA, HVORFOR OG HVORDAN?.....	10
1.5. TERMINOLOGI OG BEGREPSDISKUSJON.....	11
1.5.1. Rettskriving og rettskrivingsprinsipp.....	12
1.5.2. Etymologisk skrivemåte.....	13
1.5.3. ”Stedets dialekt”, ”nedervd uttale” og dialektlinja.....	13
1.5.4. Språknormering og normeringslinja.....	14
1.5.5. Målreisingslinja.....	15
1.5.6. Tre nøkkelbegreper – med blick på metodiske styrker og svakheter.....	15

KAPITTEL 2

FRA 1800 TIL 1913 – STARTEN PÅ NORSK NAVNENORMERING	17
2.1. 1800-TALLET – EI NY TID.....	17
2.2. NORSKE STEDSNAVN SKREVET PÅ DANSK.....	18
2.3. MATRIKKELEN AV 1838.....	20
2.4. OLUF RYGH OG NAVNEKOMMISJONEN AV 1878.....	21
2.5. TIDA FRAM MOT 1913: HJALMAR FALK OG MARIUS HÆGSTAD.....	23
2.6. DIALEKTLINJA, NORMERINGSLINJA OG MÅLREISINGSLINJA FRAM TIL 1913.....	25

KAPITTEL 3

FRA 1913 TIL 1942 - GUSTAV INDREBØS TID SOM NAVNEKONSULENT	28
3.1. ”I STEDETS DIALEKT MED LANDSMAALET RETSKRIVNING” – EI SKILLELINJE I NORSK STEDSNAVNNORMERING.....	28
3.2. FALK OG HÆGSTADS ARBEID SOM NAVNEKONSULENTER – ET KORT OVERBLIKK.....	29
3.3. GUSTAV INDREBØ – NAVNEKONSULENT OG MÅLMANN.....	31
3.3.1. Gustav Indrebøs språksyn.....	31
3.3.2. Gustav Indrebøs syn på navnenormering.....	32
3.4. DIDRIK ARUP SEIPS HOVEDSYN.....	34
3.5. FØRSTE HALVDEL AV 1920-TALLET.....	35
3.5.1. Andre debattanter.....	35
3.5.2. Samarbeidet mellom Indrebø og Seip.....	36
3.6. INDREBØ OG SOMMERFELT – STARTEN PÅ ET LANGVARIG SAMARBEID.....	39
3.6.1. Alf Sommerfelts hovedsyn.....	39
3.6.2. 1926-1929: Starten på samarbeidet mellom Sommerfelt og Indrebø.....	41
3.7. KONGELIG RESOLUSJON 1929.....	42
3.7.1. Forarbeidet til resolusjonen.....	42
3.7.2. Resolusjonens innhold.....	43
3.7.3. 1929-1933. Tre eksempler.....	44
3.8. KONGELIG RESOLUSJON 1933.....	46
3.8.1. Resolusjonens hovedpunkter.....	46
3.8.2. Resolusjonen i praksis.....	47
3.9. 1938 - NY RETTSKRIVNING OG NYE UTFORDRINGER.....	48
3.10. SAMMENFATNING AV DENNE PERIODEN: DIALEKTLINJA, NORMERINGSLINJA OG MÅLREISINGSLINJA.....	52

KAPITTEL 4

1942 TIL 1990: NYE PROBLEMSTILLINGER OG NY DEBATT	56
4.1. INNLEDNING.....	56
4.2. PER HOVDA SOM NAVNEKONSULENT – TRADISJONEN FRA INDREBØ IVARETAS.....	57
4.3. DEN OFFENTLIGE DEBATTEN I ETTERKRIGSTIDA.....	59

4.4. FORARBEID TIL NY RESOLUSJON.....	61
4.5. KRONPRINSREGENTENS RESOLUSJON 31. MAI 1957.....	63
4.6. HØYESTERETTSDOMMEN 1961.....	65
4.7. VOGTKOMITÉEN.....	68
4.8. STORTINGSMELDING NR. 15: OM SPRÅKSAKA. 1968-69.....	70
4.9. STADNAMNUTVALGET.....	74
4.9.1. <i>Utvalgets mandat</i>	74
4.9.2. <i>NOU 1983:6</i>	74
4.10. EYVIND FJELD HALVORSEN OG BOTOLV HELLELAND SOM NAVNEKONSULENTER.....	77
4.11. NAVNENORMERING I PRAKSIS.....	80
4.11.1. <i>Kartverk</i>	80
4.11.2. <i>Normering av bruksnavn – konsekvenser av høyesterettsdommen</i>	82
4.11.3. <i>Lov om stadnamn – ei lang ventetid</i>	84
4.12. OPPSUMMERING AV PERIODEN. DIALEKTLINJA, NORMERINGSLINJA OG MÅLREISINGSLINJA.....	85
KAPITTEL 5	
FRA 1990 TIL 2005: LOV OM STADNAMN.....	87
5.1. INNLEDNING.....	87
5.2. ODELSTINGSPROPOSISJON NR. 66 1988-89. LOV OM STADNAMN 1990.....	87
5.3. LOV OM STADNAMN I PRAKSIS.....	92
5.3.1. <i>Eksempler på navnesaker</i>	93
5.3.1.1. <i>Håskjold, Volda kommune, Møre og Romsdal</i>	93
5.3.1.2. <i>Havrå, Osterøy kommune, Hordaland</i>	94
5.3.1.3. <i>Rørvika, Førde, Sogn og Fjordane</i>	96
5.4. VURDERING AV LOV OM STADNAMN.....	96
5.4.1. <i>"Nedervd uttale" og "gjeldande rettskrivingsprinsipp"</i>	96
5.4.2. <i>Rapport om evaluering av lov om stadnamn</i>	99
5.5. REVISJON AV LOV OM STADNAMN. ENDRINGER OG TENDENSER.....	101
5.5.1. <i>Vedtatte endringer</i>	101
5.5.2. <i>Dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja i høringsuttalelsene</i>	103
5.6. LOV OM STADNAMN – DIALEKTLINJA, NORMERINGSLINJA OG MÅLREISINGSLINJA.....	105
KAPITTEL 6	
KONKLUSJON OG AVSLUTNING.....	108
6.1. OPPSUMMERING AV DIALEKTLINJA, NORMERINGSLINJA OG MÅLREISINGSLINJA.....	108
6.2. HAR PROSJEKTET MÅLREISING LYKKES?.....	110
6.3. UTFORDRINGER VED DAGENS NORMERINGSSITUASJON MED VEKT PÅ DIALEKTENES UTVIKLING.....	112
6.4. STEDSNAVNNORMERING I DAG – VEGEN VIDERE.....	115
6.5. AVSLUTNING.....	118
VEDLEGG 2: NAVNEKONSULENTER OG KOMITEER.....	120
KILDEREGISTER.....	121
LITTERATURREGISTER.....	122
SAMMENDRAG.....	126

Kapittel 1

Innledning

1.1. Problemstilling og hypotese

Temaet for denne oppgava er normering av stedsnavn. Normering av stedsnavn har vært et tema i den offentlige debatten fra 1800-tallet og heilt fram til i dag, og i forbindelse med revisjonen av lov om stadnamn har denne debatten blitt aktualisert på ny. Det har til tider vært store uenigheter blant fagfolk om hvilke prinsipper som skal vektlegges i normeringa.

Følgende problemstilling ligger til grunn for denne oppgava:

Framveksten av regelverket for normering av stedsnavn med fokus på balansegangen mellom dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja.

Problemstillinga vil bli sett i lys av denne hypotesen:

Det har vært et ønske om å se stedsnavnormering som en del av målreisninga.

Terminologien og begrepa vil bli gjort rede for i punkt 1.5, men problemstillinga og hypotesen trenger enkelte forklaringer og avgrensinger. Jeg vil studere utviklinga av regelverket for stedsnavnormering, og drøfte forholdet mellom dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja, og se på hvem som til en hver tid forfekta disse linjene og hvilke motiver de hadde. Utviklinga av disse linjene og balansegangen mellom dem kan være med på å klargjøre situasjonen, samtidig som det viser hvilke underliggende synspunkter som ligger til grunn for normeringa.

Det vil bli tatt utgangspunkt i innstillinga fra navnekonsulentene Hjalmar Falk og Marius Hægstad fra 15. april 1912 om at alle stedsnavn på kart skulle skrives ” i stedets dialekt med landsmaalets retskrivning” (Indrebø 1927 s. 124), som resulterte i reglene av 20. mars 1913. Det vil så bli redegjort for utviklinga av regelverket på 1900-tallet. Jeg vil imidlertid først kort skissere opp situasjonen før 1913 i kapittel 2, for å kunne vise at dette året var et viktig skille for norsk navnenormering.

Det skal også undersøkes og drøftes om en av de bakenforliggende faktorene for stedsnavnormering er ønsket om å fremme målreisinga, med andre ord et ønske om å fremme nynorsk/landsmål. I hvilken grad normeringa har vært begrunna i ønsket om å følge målreisingslinja, blir fulgt opp gjennom utviklinga av regelverket, før den endelige konklusjonen sier noe om dette er et prosjekt som har lykket eller ikke.

I og med at dette er et såpass langt tidsrom, vil ikke alle perioder kunne behandles like grundig, men samtidig vil et så bredt perspektiv gi større muligheter for å trekke de lange linjene og for å se dagens situasjon i lys av tidligere tider. Sjøl om de ulike regelverka selvfølgelig er viktige, vil jeg også forsøke å fokusere på det praktiske arbeidet med navnenormering. Normeringa dreier seg ikke bare om de ulike regelverka, men også om navnekonsulentenes arbeid og om produktet av arbeidet, som for eksempel kart og matrikkel. I og med at normeringsreglene ofte åpner for utstrakt bruk av skjønn, vil alle disse være med på å gi et bilde av normeringssituasjonen.

Noen stor sammenhengende framstilling av norsk navnenormering har ikke blitt skrevet etter at Gustav Indrebø ga ut *Norsk namneverk* i 1927, men det er skrevet flere korte artikler. Det kan framfor alt være verdt å nevne Botolv Hellelands artikler ”Stadnamnormering i 150 år” fra 1992 og ”Dialektsynet i norsk namnenormering” fra 1998, og Oddmund Løkensgard Hoels artikkel ”Striden om normering av stadnamn i etterkrigstida” fra 1989. I tillegg har Gunhild Tomter i ei hovedoppgave fra våren 2000 gjort en komparativ analyse av språknormering og navnenormering. Noen tilsvarende framstilling finnes altså ikke fra før, og det er mitt håp at denne oppgava kan være med på å kaste lys over dagens normeringssituasjon.

1.2. Stedsnavns funksjon

Stedsnavn har vært definert på mange forskjellige måter. Lov om stadnamn fra 1990 definerer stedsnavn som ”geografiske punkt, liner og område som kan kartfestast” (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 1), omtrent den samme definisjonen som vart brukt i innstillinga fra Stadnamnutvalet. Norsk Stadnamnleksikon definerer stedsnavn som ”namn på geografiske lokalitetar av alle slag” (Norsk Stadnamnleksikon s. 27). Helleland definerer det slik: ”Stadnamn er eit ord eller ordkompleks som utløyser ei førestelling om staden namnet gjeld,

hjá ei større eller mindre gruppe” (Helleland 1975 s. 16). Styrken ved denne siste definisjonen er at den i tillegg til å definere stedsnavn som språklige uttrykk, også får fram at stedsnavn er knytta til et navneobjekt og at de er kommunikasjonsmiddel.

Som en bakgrunn for den videre diskusjonen er det nyttig å ta for seg stedsnavnas ulike funksjoner. Umiddelbart vil stedsnavnas identifiserende funksjon, det at de peker ut ett bestemt sted, være det mest slående, men det er flere komplekse funksjoner enn de man kan se ved første øyekast. I artikkelen ”Ortnamnens eksistensielle vilkår” drøftes stedsnavnas funksjoner på bakgrunn av de samme funksjonene i språket:

- kognitivt kommunikasjonsmiddel,
  - emotivt kommunikasjonsmiddel,
  - ideologisk kommunikasjonsmiddel samt
  - skapare av sosial samhörighet.
- (Andersson 1994 s. 8).

Det første punktet er altså det som de fleste intuitivt tenker på når det gjelder stedsnavnas funksjon. Stedsnavn identifiserer og lokaliserer steder, og har således en praktisk funksjon for mennesker i dagliglivet. Innen navnenormering har man da et ansvar for å sikre at stedsnavna får ei form som kan fylle denne praktiske, kommunikative funksjonen. Når det gjelder stedsnavn som emotive kommunikasjonsmiddel så dreier dette seg for eksempel om navn med positiv eller negativ ladning, og de kan ofte fortelle noe om følelsesinnstillinga som er eller var til et sted.

Stedsnavn som ideologisk kommunikasjonsmiddel er ikke den tydeligste sida ved navn slik vi kjenner dem, men hvis man ser på navna i for eksempel det tidligere DDR, er Karl-Marx-Stadt et eksempel på et navn som i aller høyeste grad er ideologisk prega. Andersson peker imidlertid på at man opp mot dette kan sette en slags kulturbevarende eller tradisjonalistisk ideologi: ”Enligt den betraktas ortnamnen som en del av kulturarvet, vilket därmed utgör den ideologiska basen for ortnamnsvården” (Andersson 1994 s. 10). Sjøl om dette er skrevet for svenske forhold, er det fullt ut overførbart til situasjonen i Norge. Stedsnavna er også hos oss knytta opp til en ideologi, om enn på en annen måte enn i det gamle DDR. Dette er viktig fordi man ikke kan se normering av stedsnavn løsrevet fra verdier. Det å normere impliserer at man må ha enkelte verdier; ei verdifri normering er ikke mulig. Til tross for dette er det viktig med ei bevisstgjøring av de grunnleggende verdiene, for som eksempelet fra DDR viser, så er ikke disse verdiene nødvendigvis konstante og varige, sjøl om man i Norge kan

hevde at det stort sett er de samme grunnleggende verdiene som ligger til grunn i heile den perioden som skal drøftes her. Disse verdiene, kulturarvtanken, kan sies å være felles for store deler av samfunnet.

Når det gjelder den siste funksjonen, nemlig stedsnavn som skaper av sosial samhörighet, så er dette en sentral funksjon og en funksjon som i aller høyeste grad har innvirkning på arbeidet med normering av stedsnavn. Fordi stedsnavn er viktige for identitet og tilhörighet, vil også normering av dem bli en kilde til diskusjon. Endringer i skrivemåten av et stedsnavn mot lokalsamfunnets ønske kan i mange tilfeller føles som et overgrep, kanskje spesielt når det skjer fra det offentliges side. Som Bengt Pamp skriver:

Vare sig vi lever i en miljö av gårdar och byar, åkrar och ängar, eller i en trakt dominerad av fiskelägen, bodar, kobbar och skär och fiskeplatser, eller i en tätort fylld av gator och parker, stadsdelar och kvarter, har vi det gemensamt att namnen på alla dessa olika slag av lokaliteter är en väsentlig del av vår miljö och att ett hot mot dem är ett hot mot en viktig del av vår identitet (Pamp 1995 s. 14f).

Dette er den sida ved navn som har skapt flest debatter innen navnenormeringa i Norge de siste åra. Dilemmaet er at man noen ganger må foreta en avveining mellom denne sosiale og identitetsskapende funksjonen og stedsnavna som kulturminner. Stedsnavn ser historiske kilder, en slags komprimert tekst, som kan fortelle noe om navngivingsstedet på navngivingstidspunktet, og de krever slik sett et vern som andre kulturminner. Det at stedsnavna har flere funksjoner, er altså med på å gjøre normeringa av dem vanskeligere fordi man heile tida må foreta valg mellom hvilken funksjon man skal vektlegge. Dette innebærer da også at det ikke er noen endelige svar innen navnenormeringa, og hva man vektlegger vil i prinsippet kunne variere mye fra sted til sted, og også gjennom ulike tidsepoker. Dette er viktig å være klar over når man skal drøfte og diskutere normering av stedsnavn.

1.3 Stedsnavn som kulturminner

Kulturminneaspektet ved stedsnavn er sentralt i normeringa og da også i denne framstillinga. I den forbindelse vil det være viktig å klargjøre hva kulturminner er, og deretter hva det er som gjør stedsnavn til kulturminner.

I Lov om kulturminner fra 1978 defineres kulturminner slik: ”Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til” (Lov om kulturminner § 2).

I innstillinga fra Stadnamnutvalet, NOU 1983:6, vart stedsnavn som kulturminner drøfta ganske grundig, og kulturminneprinsippet er en av grunnpilarene i lov om stadnamn:

Eit hovudsynspunkt i utvalet er at dei nedervde stadnamna er ein viktig del av kulturarven som har krav på vern, på line med andre kulturminne, t.d. fornminne og faste kulturminne som gravhaugar, gamle buplassar, bygningar og anlegg av ulike slag. Vernet bør særleg gjelda dei namna som er overleverte i ubrotten tradisjon, dvs. dei nedervde munnlege namneformene (NOU 1983:6 s. 59).

Av siste delen av dette sitatet kommer det fram at det først og fremst er de eldste navna og den muntlige forma som er kulturminner. Allerede her er man inne på verdivurderinger. Å skulle vurdere hva som er kulturminner og ikke, innebærer at man må knytte seg til ulike verdier. Man kan ikke avgjøre hva som utgjør verdier som kulturminner uten sjøl å ha et verdigrunnlag i botn. Samtidig er det viktig å være klar over at dette impliserer at vurderinga av hva som er kulturminner kan endres over tid.

Videre pekes det på den lange tradisjonen mange av navna har og hvilke implikasjoner dette gir:

Stadnamna gjer uttrykk for korleis språkbruken har vore på ei viss tid, dei viser korleis namnegjevarane har oppfatta eitt eller fleire særdrag ved staden den gongen namna voks fram. Stadnamna inneheld såleis mange opplysningar om eldre tiders språk- og livstilhøve (NOU 1983:6 s. 58f.)

Dette er delvis sammenfallende med det Jan Paul Strid vektlegger, nemlig den primære betydninga av navnet ”Det är den vid namngivningen primära, etymologiska betydelsen – idag stundom klar og gripbar, stundom dunkel og svåråtkomlig – som gör ortnamnet til kulturbärare (Strid 1994 s. 23)

Erik Wegræus skriver om stedsnavn som kulturminner i forordet til boka *Ortnamn värda att värda*, og han vektlegger der stedsnavnas plassering i kulturlandskapet:

Som representant för kulturmiljövården vill jag understryka att grunden för dess syn på ortnamnen är innsikten om att det finns ett samband mellan ortnamn, fornlämningar, bebyggelse och markanvändning. Ortnamnen är inte någon isolerad språklig företeelse utan en integrerad del av en kulturhistorisk verklighet” (Wegræus 1994 s. 4).

Det som har vært den utbredte oppfatninga i Norge, er at det er den tradisjonelle uttalen som er kulturminnet, ikke skriftforma. Peter Hallaråker er en av de få som har åpna for et litt annet syn på dette:

Stadnamna har i generasjonar vore framstelte først og fremst som munnleg tradisjon. Etter mitt skjønn har dette ført til ei delvis misvisande oppfatning av stadnamna som kulturminne. Heilt frå mellomalderen har vi nemleg hatt både ein munnleg og ein skrifteleg stadnamntradisjon. Det er eit historisk faktum at frå den dagen norske stadnamn, t.d. gardsnamn, vart skriftefeste, vart dei ein viktig del av vår felles skriftradiisjon. Denne skriftradiisjonen fekk høg sosial posisjon, ikkje berre fordi skriftradiisjonen generelt hadde høgare prestisje enn den munnlege tradisjonen, men like mykje fordi dei namna som først vart skriftefeste, var namn på grunnleggjande økonomiske og sosiale einingar i samfunnet, t.d. slektsgardane og administrative einingar (Hallaråker 1997 s. 227).

I Sverige har Strid forsøkt å utvide ramma for hva som gjør stedsnavn til kulturminner:

Varje människa bär i själva verket med sig en ganska rik uppsättning ortnamn genom livet. Innehållet bestäms givetvis till stor del av rent praktiska omständigheter, men man skall inte bortse från att där alltid finns et innslag av känslomässigt färgade namn, där den geografisk orienterande funktionen inte är det primära. Vilket ortnamn som helst kan komma att förknippas med personliga minnen eller med händelser som får historisk betydelse. När vi tänker på ortnamn som kulturbärare är det inte i första hand denna egenskap vi tänker på, men det är viktig – det gäller inte minst dem som sysslar med namnvård – att vara medveten om ortnamnens emotiva betydelse för de språkbrukande individerna (Strid 1994 s. 23).

Det er i hvert fall sikkert at stedsnavna skiller seg fra andre kulturminner:

Dei lokale, tradisjonelle stadnamna atterspeglar tydelegare enn noko anna kulturminne den språklege og kulturelle historia til lokalsamfunnet og er såleis eit stabilt bindeledd mellom gammal og ny tid, ja faktisk meir stabilt enn målføret på staden (Hallaråker 1997 s. 172).

Stedsnavn skiller seg ut fra andre kulturminner fordi de er språklige, og dermed vil de kunne være med på å kaste et annet lys over forhistorien enn det for eksempel arkeologiske funn kan. Dette gir for eksempel historikere mulighet til å bruke ulike kilder, noe som kan være med på å gi et sikrere grunnlag for historien.

Denne vurderinga av hva som gjør stedsnavn til kulturminner, må ligge til grunn for normeringa. I lov om stadnamn vektlegges denne sida av stedsnavn sterkt, og formålet med loven og dermed med normeringa var i første rekke å sikre stedsnavna som kulturminner. I spørsmålet om hvor mye dialektformer man skal tillate i navneverket i forhold til hvor mye

man skal normalisere, må man dermed vektlegge hva slags normering som best tar vare på stedsnavn som kulturminner.

Det kan i dette tilfellet være hensiktsmessig å se på situasjonen i Sverige og Danmark, sia forholdene der skiller seg fra forholdene i Norge. I dag blir det i begge landa lagt opp til en skrivemåte i samsvar med gjeldende rettskrivingsprinsipp, men ingen av dem har en egen lov som Norge har. Samtidig er skrivemåten der mindre viktig enn i Norge fordi det ikke ligger så sterke målpolitiske føringer bak: ”Det kulturella och historiska värdet, minnena, traditionerna m.m. ligger i själva namnet och platsen, inte alls i stavningen” (Modig 2001 s. 13). I dette tilfellet er ikke situasjonen i Norge og Sverige sammenlignbar. I Norge er det en allment utbredd oppfatning, både blant fagfolk og legfolk, at stavinga har betydning for stedsnavna, og dette henger igjen sammen med dansketida. Mange navn vart skrevet med dansk ortografi, og en del vart i tillegg feiltolka, og når disse navna skulle rettes oppsto det problemer. Dette innebærer dermed at skrivemåten av stedsnavna har betydning for deres rolle som kulturminner, og dermed er ikke normeringa løsrevet fra kulturminneprinsippet.

1.4. Normering av stedsnavn – hva, hvorfor og hvordan?

Før man går inn i ei drøfting av stedsnavnormering, er det interessant å se på hva det innebærer å normere et stedsnavn og hvorfor man gjør det. Stemshaug har definert det slik: ”Å normere stadnamn vil seie at ein føyer namna og namneelementa meir eller mindre strengt etter rettskrivingsnormalar eller andre spesielt utarbeidde normeringsreglar” (Stemshaug 1985 s. 23). Hvorfor gjør man så det? I utgangspunktet er stedsnavna muntlige, og noen av dem har eksistert i en muntlig tradisjon i mange hundreår før de har blitt skriftfesta. Når et navn blir skriftfesta, vil det automatisk få en litt annen status enn det som tidligere har vært tilfelle. Det kan bli kjent for flere mennesker og trenger derfor ofte ei viss normering. Hvis man tenker tilbake på navnas funksjoner, kan man si at dette henger sammen med den kommunikative funksjonen; stedsnavna trenger ei form som er praktisk. Det er heller ikke løsrevet fra den ideologiske funksjonen, for normering er også en måte å ivareta stedsnavn som kulturminner på.

Det er bred faglig og også politisk enighet om at normering er nødvendig. Uenigheten ligger imidlertid i hvor stor grad man skal normere, og hva man skal normere etter. Det er skrevet mye om forskjellige grunnsyn på normering, og dette kan oppsummeres i disse fire punkta:

- Etymologisk skrivemåte
- Tradisjonell skrivemåte, dvs. den skrivemåten som har vært i bruk
- Dialektnær skrivemåte
- Skrivemåte i samsvar med rettskrivingsreglene for språket generelt

Noen steder finner man fonologisk skrivemåte oppført som en av disse, men dette har aldri vært noen aktuell problemstilling i den norske navnenormeringas historie. Slik sett kan man hevde at det råder en slags generell enighet om at allmenn rettskriving til en viss grad skal ha innvirkning på skrivemåten av stedsnavn. Dette gjelder for eksempel den dialektnære skrivemåten, der de som forfekter dette synet allikevel ønsker å bruke de generelle trekk fra rettskrivinga og det alfabetet som ellers brukes. Disse fire punkta representerer imidlertid kun hovedsynspunktene innen navnenormeringa og finnes i ulike varianter. Hovedspørsmålet i dag blir da, som Hallaråker skriver:

Det som er det overordna spørsmålet, er i kva grad dei normerte skriftformene skal gje att den genuine uttalen som er i levande bruk i dag så fonemrett som råd er, eller om også eldre skriftformer, i praksis vil det seie dansk-språklege former som kan vere språkhistoriske range, også skal takast omsyn til ved normeringa (Hallaråker 1997 s. 228).

Nå er det, som nevnt ovenfor, ikke først og fremst et spørsmål om man skal bruke en rein fonemrett skrivemåte, men et spørsmål om hvor store innslag av målføretrekk man skal ha i navneforrådet. Dessuten nevner dette kun to av de fire punktene over, og de to andre kan heller ikke glemmes i denne sammenhengen. For i tillegg til avveinga ovenfor er det også et spørsmål om hvor nær man skal legge seg rettskrivinga og i hvilken grad eldre etymologiske skriftformer skal ha betydning. Dette er kjernesporsmål i navnenormeringa.

1.5. Terminologi og begrepsdiskusjon

Før vi går videre er det på sin plass å avgrense og diskutere begrepa som blir benytta i problemstillinga og andre sentrale begreper som vil gå igjen i framstillinga.

1.5.1. Rettskriving og rettskrivingsprinsipp

Rettskriving er et sentralt begrep i de ulike reglene og forskriftene om skrivemåten av stedsnavn. Rettskriving er et allment kjent og nærmest dagligdags begrep, og derfor skulle man kanskje tru at det var et klart begrep. Dette er imidlertid ikke riktig, for betydninga er ikke fullstendig entydig. Lars Vikør har i artikkelen ”Rettskrivingsprinsipp og stadnamnormering” diskutert dette begrepet og kommet fram til at det er forskjell på bruken av det i Norge i forhold til andre land:

Mens ortografi eller rettskriving i andre land altså går på stavemåte og stavereglar i snever forstand, har ordet *rettskriving* her i Noreg fått ei utvida tyding på grunn av normeringspolitikken, som har omfatta både staving, lydform og morfologi. Vi kan seie at *rettskriving* her i praksis betyr: ”det som blir omfatta av norske rettskrivingsreformer” (Vikør 1997 s. 201).

I forbindelse med lov om stadnamn fra 1990 kom i tillegg begrepet rettskrivingsprinsipp inn i regelverket. Også dette er til en viss grad et tvetydig og diffust begrep. Man kan tolke det som de prinsippa som ligger til grunn for rettskrivinga, men til forskjell fra rettskrivinger, som blir vedtatt av det offentlige, er ikke de underliggende prinsippa vedtatt på noen som helst slags måte. Begrepet kan også tolkes som de grunnleggende konvensjonene for transkripsjon av språklyder til skrift. Vikør kaller dette for henholdsvis normeringsprinsipp og transkripsjonsprinsipp (Vikør 1997 s. 203f), men det er vanlig å bruke rettskrivingsprinsipp om begge betydningene. Også i lovverket blir begrepet brukt for begge betydningene uten nærmere presisering. Dette ser vi for eksempel om vi ser på hvordan rettskrivingsprinsipp blir definert i NOU 1986:6:

Med norske rettskrivingsprinsipp er her meint dei allmenne prinsippa som rettskrivinga for begge dei norske målformene følgjer sidan 1917.

Dei viktigaste er:

- a) Regelen om at stavingstypen lang vokal + kort konsonant vert skriven med éin vokal + éin konsonant, medan stavingstypen kort vokal + lang konsonant vert skriven med éin vokal + to konsonantar. [...]
- b) Regelen om etymologisk skrivemåte, som tyder at vi til vanleg (ikkje alltid) følgjer det gammal- og mellomnorske systemet i fordeling av stavemåtane ll – ld.

(NOU 1986:6 s. 55)

Her kalles begge disse prinsippa for rettskrivingsprinsipp, men vi ser at det første er det Vikør kaller transkripsjonsprinsipp, mens det andre er et eksempel på et normeringsprinsipp, uten at det blir gjort noe skille mellom dem. I den grad begrepet rettskrivingsprinsipp kommer til å bli brukt vidare i oppgava, vil det bli brukt i betydninga normeringsprinsipp. I de tilfeller der det er snakk om transkripsjonsprinsipp vil dette presiseres der det gjelder.

1.5.2. Etymologisk skrivemåte

I Bokmålsordboka defineres etymologi som ”vitenskapen om ordenes opphav, utvikling og slektskap” (Bokmålsordboka s. 231). Ut ifra dette kan man dermed forstå etymologisk skrivemåte som en skrivemåte som i stor grad tar hensyn til ordas opphavelige form. Som vi skal se i neste kapittel, var etymologisk skrivemåte prioritert hos noen av de første som forsøkte å normere norske stedsnavn. En annen faktor som er viktig å nevne i denne sammenhengen, er forholdet mellom landsmål/nynorsk og etymologi. Ivar Aasen la i landsmålet stor vekt på de norske dialektene, men også meget stor vekt på etymologien. Dermed vil ei normering med landsmål som bakgrunn også være ei normering prega av etymologisk skrivemåte, i hvert fall i den første tida.

1.5.3. ”Stedets dialekt”, ”nedervd uttale” og dialektlinja

To andre begreper som er sentrale i regelverket for normering av stedsnavn er ”stedets dialekt” og ”nedervd uttale”. ”Stedets dialekt” vil i klartekst si den talemålsforma som er den vanlige på det stedet der navnet hører til, jfr. definisjonen av dialekt nedenfor. Når det gjelder ”nedervd uttale”, så er ikke dette begrepet heilt løsrevet fra ”stedets dialekt”, men det er allikevel ikke noe fullstendig sammenfall mellom de to begrepa. ”Nedervd uttale” defineres som den uttalen som ”er munnleg overlevert frå ættledd til ættledd innanfor ein namnekrins, utan påverknad frå skriftformene av namna [...]”(NOU 1986:6 s. 54). Når det gjelder dette begrepet så har det blitt kritisert av blant annet Kristin Bakken i en prøveforelesning til doktorgraden, som seinere er utgitt som artikkel i *Namn og nemne* (Bakken 1997). Ho kritiserer begrepet for blant annet å være upresist og ideologisk betinga. Diskusjonen rundt dette begrepet vil bli nærmere referert til under drøftinga av lov om stadnamn.

I forbindelse med ”stedets dialekt” og ”nedervd uttale” er det naturlig å se på begrepet dialektlinje som er brukt i problemstillinga for denne oppgava. En dialekt defineres som en varietet av et språk, der en varietet igjen defineres som et fullstendig språkssystem som ligger så nær andre fullstendige språkssystemer at de ikke kan regnes som to forskjellige språk. Dermed er første delen av begrepet beskrevet, og den andre delen av begrepet har en ganske sjøklær forklaring. Det er likevel grunn til å presisere at sjøl om begrepet ”linje” gir assosiasjoner til noe vedvarende og kontinuerlig, så innebærer ikke dette at det nødvendigvis representerer noe statisk og uforanderlig. Sjølve kjernen i begrepet er allikevel heile tida det samme, sjøl om omstendigheten rundt endres. Hvis man kobler begrepet dialektlinje til

stedsnavnnormeringa, så dreier det seg om dialektenes rolle i normeringa, noe som utkrystalliserer seg i spørsmålet om hvor stor vekt man skal legge på dialektformer og dialektuttale når man normerer stedsnavn. Med dialektlinja meines debattanter, fagfolk og strømdrag som forfekter et ønske om å bruke dialektformer i stor grad i normeringa. Når det er sagt, så er ønsket om å normere stedsnavn med utgangspunkt kun i dialektformene i seg sjøl sjølmotsigende, i og med at normering pr. definisjon har en normal som et slags mål. I ytterste konsekvens blir det ikke lenger snakk om normering, men om overføring av en uttale til ei skriftform.

Seinere i framstillinga vil spørsmålet om ortofon skrivemåte dukke opp i forbindelse med drøfting av dialektlinja, og det er derfor på sin plass å redegjøre kort for dette alternativet her. Ønsket om en ortofon skrivemåte vart framsatt ganske tidlig når det gjaldt landsmålet, og blant annet Olaus Fjørtoft ville ha rettskrivinga så ortofon som mulig.

I en artikkel i Språklig samling drøfter Eric Papazian ortofoni som rettskrivingsprinsipp:

Her kommer vi inn på det som er det egentlige problemet med ortofonien, nemlig at **talemålet varierer**, mens skriftspråket ikke varierer, eller varierer mindre enn talemålet. (Papazian 1988 s. 12).

Dermed vil man måtte gjøre avveininger for å få et slikt skriftspråk til å stemme med talemålet, og han skisserer her opp to mulige prinsipper:

Enten at det skal være en slags ”samlenormal” for alle eller visse talemålsvarianter, dvs. at det skal svare om lag like mye eller like lite til alle talemålsvariantene som legges til grunn, eller at en velger én bestemt talemålsvariant som grunnlag for skriftspråket (Papazian 1988 s. 12).

Det første prinsippet vil svare til det Aasen gjorde. Et navneverk med ortofon skrivemåte måtte uansett underlegges visse overordnede føringer, og med hensyn til stedsnavnas funksjoner vil rein ortofon skrivemåte aldri være mulig å gjennomføre i en reindyrka form.

1.5.4. Språknormering og normeringslinja

Når man så skal se på betydninga av ”normeringslinje”, bør man først komme inn på begrepet ”språknormering”, som kan defineres som det ”å fastsette normalformer i et (skrift)språk.” (Bokmålsordboka s. 971). Sjøl om dette virker forholdsvis enkelt og lettfattelig, er språknormering et meget omstridt tema i Norge. Dette henger sammen med den spesielle språksituasjonen vi har i Norge, og språknormering er en del av språkplanlegginga, som tar

sikte på å påvirke bruk og utvikling av ulike språknormaler. Her trenger man også å avklare begrepet språknormaler. Språknormaler eller skriftnormaler vil omfatte språknormer som forteller oss hva som er akseptabelt språk, og de er sammenhengende systemer som omfatter både ortografi, uttale, syntaks og morfologi. Dette tilsvarer i store trekk det som tidligere vart definert som rettskriving, og Vikør hevder da også at ”det som gjerne blir kalla rettskrivingar [...] på norsk kan meir presist kallast *skriftnormalar* [...]” (Vikør 1997 s 201).

I norsk finnes det dermed to forskjellige språknormaler, bokmål og nynorsk. Disse to er også varieteter av norsk, på lik linje med dialektene, men i motsetning til dialektene er de i tillegg normaler. Det medfører at begrepet normeringslinje, kan sikte til ei normering mot to ulike skriftnormaler, men siden landsmål/nynorsk har stått i en særstilling innen stedsnavnormering vil det i stor grad dreie seg om normering mot denne normalen, sjøl om det ikke utelukkende er slik. Normeringslinja vil dermed være et uttrykk for normering av stedsnavn opp mot en skriftnormal og omfatter dermed ønsker og forhåpninger om at stedsnavn skal skrives svært likt språket generelt, uten noen særlige hensyn til dialektuttalen.

1.5.5. Målreisingslinja

Da gjenstår det ett begrep å forklare, nemlig målreisingslinja. Målreising er ”arbeid for å skape ein språknormal (av dialektar), dyrke han og få han godteken i det språksamfunnet han høyrer heime” (Nynorskordboka s. 409). Historisk sett hadde målreisinga i Norge si bakgrunn i dansketida, og den fikk sin start med Ivar Aasen.

Målreisinga henger nært sammen med andre områder i samfunnet, og mange har stilt spørsmålet om den har vært nasjonalt eller sosialt motivert. Det er en kjent sak at språkvarieteter med låg prestisje har blitt brukt som politiske og kulturelle midler for å gjøre opprør mot den rådende kulturen. Målreisingslinja fører tilbake til det spørsmålet som vart tatt opp i problemstillinga, nemlig om det til grunn for normeringa av stedsnavn ligger et ønske om språknormering, i den forstand at man ser normeringa av stedsnavn som et middel for å fremme målreisinga. Dette er ei problemstilling som vil blir fulgt nøye opp vidare i oppgava.

1.5.6. Tre nøkkelbegreper – med blick på metodiske styrker og svakheter

Årsaken til ordet ”linje” blir brukt i alle disse tre begrepa er at normering av stedsnavn er en kontinuerlig prosess, og sjøl om debatten og regelverket endrer seg gjennom tida, er de

grunnleggende spørsmålene i stor grad de samme i dag som de var på 1800-tallet. Derfor gir det mening å snakke om lange linjer i denne sammenhengen.

Når det gjelder disse tre linjene, så vil man i svært liten grad og kanskje ikke i det heile tatt finne dem i en reindyrka form i noen som helst slags sammenheng. Det er for eksempel ingen som har forfekta et ønske om å innføre fonemiske skrivemåter av stedsnavn, men ulike synspunkter vil finnes på forskjellige steder på en skala som går mellom dialekt og skriftnormaler, der målreisinga vil forflytte seg langs denne skalaen. Bruken av disse tre begrepa vil dermed innebære en generalisering, men håpet er at dette vil kunne bidra til at det blir enklere å se de grunnleggende skillelinjene i debatten og regelverket for stedsnavnormering.

Slike abstrakte begreper har sine svakheter. I ytterste konsekvens kan bruken av begrepa dekke over andre mønstre som ligger i det materialet man studerer. I tillegg er det alltid et spørsmål om begrepa er konstruksjoner som gir gjenklang i virkeligheten, eller om de kun er tankemessige konstruksjoner løsrevet fra virkeligheten. Men vi bruker allerede i dagligspråket mange abstrakte begreper, og slike tankekonstruksjoner er nødvendige for å kunne sammenfatte og se helheter, likheter og fellestrekk. Det er også farer ved ikke å bruke slike begreper: ”Vi går glipp av de ”store” forholdene – de stabile trekkene og de tunge tendensene, mens vi får fram kortvarig og syklisk variasjon” (Kjeldstadli 1999 s. 126). Sjøl om dette er skrevet for historiefaget, er det overførbart også til denne og andre sammenhenger.

Bruken innebærer til en viss grad ei forenkling, og en slags stilisert og idealisert framstilling av fenomenet, og som tidligere nevnt, representerer for eksempel ikke dialektlinja noe statisk og uforanderlig, sjøl om sjølve kjernen i begrepet er den samme heile tida. Slik sett blir dette noe ambivalent, men hvis man heile tida har dette klart for seg, vil begrepsapparatet være nyttig for å avdekke gjennomgående og generelle trekk i utviklinga av norsk navnenormering.

Kapittel 2

Fra 1800 til 1913 – Starten på norsk navnenormering

2.1. 1800-tallet – ei ny tid

På 1800-tallet fikk man den første bevisste normeringa av norske stedsnavn. Dette henger uløselig sammen med unionsoppløsninga fra Danmark i 1814 og den nye nasjonalismen og nasjonalfølelsen som vokste ut av denne hendelsen. Den generelle samfunnsutviklinga er en viktig bakgrunn for det som skjedde innen navnenormeringa i dette tidsrommet.

1800-tallet var ei tid for nasjonsbygging. Dette viste seg på mange områder i samfunnet, for eksempel i litteraturen og malerkunsten. Innen historieforskningen oppsto den såkalte ”historiske skolen” med Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch i spissen. Denne retninga var opptatt av å få fram den norske egenarten i forhold til andre folk, og trakk den norske historien, kulturen og identiteten langt tilbake i tid. Historikeren Jens Arup Seip framhever tre elementer i denne nasjonale holdninga:

Et av elementene i 1814-ideologien var en frihetsslære av almen europeisk karakter, med dype røtter i det 18. århundres tenkning. [...] Et annet overlevert element i den nasjonale bevegelses ideologi var dyrkelsen av det egenartede norske, særlig da odelsbonden og ”fjellbonden”. Denne dyrkelsen av det særnorske med odelsbonden som symbol har lang tradisjon, og hadde forlenget inngått forbindelse med frihetsideologien. [...] Beslektet med dette var nok et hovedelement, nemlig dyrkelsen av den gamle norske historie og samfunnstilstand. Den nye fri forfatning ble projisert tilbake og oppfattet som en videreføring av det gamle. Denne allianse med fortiden ga historisk legitimitet (Seip 2002 s. 53f.).

Fra 1840-åra oppsto den retninga som kalles nasjonalromantikken, og den hadde sin bakgrunn i Tyskland, blant annet knytta til filosofen Johann Gottfried Herder som brukte begrepet ”folkeånd”:

Denne ånden kunne studeres og bevisstgjøres gjennom studiet av folkediktningen, og kunne gi grunnlag for en nasjonal identitet som hadde rett til en egen historisk utvikling. I denne prosessen var det at en akademisk elite mente seg å kunne oppdage og frigjøre den folkesjel som slumret i bondestandens folkekultur. Begrepet folkediktning – med spesifikasjoner som folkeeventyr, folkesagn og folkeviser – impliserer derfor den grunnleggende forestilling at bondestandens anonyme og muntlig traderte diktformer er genuine uttrykk for en original folkeånd (Andersen 2001 s. 191).

Oppblomstringa i folkedikting i form av eventyr, sagn og folkeviser hadde altså sin bakgrunn i nasjonalromantikken.

Når det gjelder språksituasjonen, så var skriftspråket i Norge som kjent dansk. Etter unionsoppløsninga kom det ei rekke krav om et eget norsk skriftspråk. Henrik Wergeland skreiv i 1832 artikkelen "Om norsk Sprogreformasjon" (Wergeland 1832) der han framsatte ønsker om et mer norsk skriftspråk. Ivar Aasen ga ut *Det Norske Folkesprogs Grammatikk* i 1848 og *Ordbog over det norske Folkesprog* i 1850 som la grunnlaget for landsmålet, mens blant annet Knud Knudsen arbeida med ei fornorsking av det danske skriftspråket. Dette leda fram til jamstillingsvedtaket i 1885 som førte til at Norge fikk to offisielle skriftspråk, landsmål og dansk-norsk.

2.2. Norske stedsnavn skrevet på dansk

Med dette som bakgrunn kan man gå over til å se nærmere på stedsnavna. I norrøn tid vart stedsnavna skrevet som språket ellers, og det vil si at skrivemåten var veldig lik uttalen. Noen tradisjonelle skriftformer fantes ikke. Etter hvert som navna vart skriftfesta i for eksempel jordebøker, vart de ofte skrevet av i avskrifter i uendra form, og dermed oppsto det tradisjonelle former som ikke nødvendigvis stemte overens med uttalen. I den mellomnorske perioden fra ca. 1350 til 1550 endra det norske talespråket seg mye, og fra å bruke norrønt rundt 1350 hadde vi i 1550 fått det som tilnærma var moderne norsk talemål. Fra 1500-tallet og oppover vart den skrevne forma av stedsnavna sterkt prega av dansk språk. På den tida fantes det heller ikke noen fast dansk rettskriving, slik at skrivemåten for stedsnavn var vakkende og inkonsekvent som for andre ord. Spor fra den norrøne perioden fantes også fortsatt i navna, så skrivemåten var usystematisk og varierende. Fra 1600-tallet forsvant imidlertid de fleste restene av gammel norrøn skrivemåte, og dansk vart det rådende skriftspråket i navneverket.

På begynnelsen av 1800-tallet var dermed stedsnavna sterkt prega av dansk skriftspråk, og mange av dem hadde i tillegg fått en "gal" form som følge av feilaktige etymologiske tolkninger ved overføringa av dem til dansk skrift. Mange meinte således at de i den skriftforma de hadde ikke var norske, men danske, og at dette var noe som burde rettes på. En av de første som skreiv om dette var Ludvig Kristensen Daa i et innlegg i Morgenbladet 17.

august 1836. Dette innlegget var usignert, men vart seinere trykt om igjen i Daas blad Granskeren, der han vedgikk at det var han som hadde skrevet det. Han åpna artikkelen med å konstatere at:

En af de besynderligste og mest stødende Levninger fra Danevældet er at Steder og Provinser hos os stundom have et dansk Navn, som bruges i Skrift, og et norsk, som bruges i Tale (Daa 1836 s.2).

Han kritiserte skriftformene i matrikkelen både for å være danske og for feilaktige tolkninger:

Ikke nok med at forvanske Ordenes Udtale og oldnorske Form for at give dem et dansk Tilsnit, men skrev dem paa Tysk eller Dansk paa en slig Maade at de blive til ganske andre Ord af forskjellig Betydning og Oprindelse. Et ældre norsk Navn, som mindede om Selvstændighedstiden maatte i al Fald give Plads for et andet, der om end norsk, dog stod i nærmere Berørelse med det danske Vælde (Daa 1836 s.2).

Han foreslo at man i forbindelse med den matrikkelen som skulle komme, satte i gang en prosess for å endre skrivemåten av navna:

Imidlertid vilde det dog være en Skjændfel, hvis enten alle de gamle Daarskaber skulde faa Plads i den nye, eller Forandringen kun skulde være den almindelige ortografiske Ombytning af Schougstad til Skovfstad, eller Skogstad kanske. Arbeidet udført paa en rigtig Maade vilde altsaa fordre særegne Kundskaber og meget Flid (Daa 1836 s. 2).

Daa foreslo også en mann til denne jobben, som han ikke navnga, men allikevel kom det tydelig fram at det var Gerhard Munthe han tenkte på.

Denne holdninga som Daa hadde, viste seg også i forordet til *Norsk Namneverk* der Gustav Indrebø skriver:

Denne boki skulde gjeva ei stutt yversyn yver korleis dei geografiske namni i vaart land gjekk yver ifraa aa vera skrivne på norsk til aa verta skrivne paa dansk; dinæst yver korleis det hev vore arbeidt i dei siste snart hundrad aari paa aa føra namni tilbake til norsk, [...] (Indrebø 1927 s. 5).

Indrebø nevner også hvordan denne fordanskinga viste seg, og dette kan være med på å illustrere hvordan skrivemåten i praksis var for norske stedsnavn etter dansketida:

- Blaute konsonanter i stedet for harde, eks. *Agershus* i stedet for *Akershus*.
- Monoftongering, eks. *Tved(t)* for *Tveit*.
- *-e* i alle trykklette stavelser, eks. *Hammer* for *Hamar*.
- To kjønn i stedet for tre, eks. *Øen* i stedet for *Øya* eller *Øyi*.
- Danske bøyingsformer, eks. *Langfjeldene* for *Langfjelli*.
- Enkelt konsonant i stedet for dobbel konsonant i utlyd, eks. *Fos* for *Foss*.
- En mengde ord fikk dansk form, eks. *gaard*, *ager*, *skov* for *gard*, *åker* og *skog*.
- Dansk ortografi, eks. *Fjeld* for *Fjell*.

- I tillegg var mange navn feilskrevet og feiltolka, eks. *Sneaasen* for *Snåsa*, som kommer av gammalnorsk *snōs*, med betydningen ”kvast, framspringande fjell” (Norsk stadnamnleksikon s. 414), og som altså ikke betyr ”snekledd ås”. (Indrebø 1927 s. 17f.)

2.3. Matrikkelen av 1838

I forbindelse med matrikkelen fra 1838 fikk vi den første bevisste normeringa av norske stedsnavn. Da matrikkelen skulle revideres, vart det vedtatt å gjennomgå skrivemåten av navna, og regjeringa ba Gerhard Munthe om å komme med forslag til nye skrivemåter. Munthe brukte tradisjonelle skriftformer og dialektuttalen av navna som noe av grunnlaget, men bygde først og fremst på et etymologisk prinsipp. De viktigste endringene han gjorde var:

- Sløyfing av mange ”stumme”, uetymologiske bokstaver, eks. *Løren* for *Løhren*.
- Byttet *-c* med *-k*, *-w* med *-v*, *-ch* med *-k* og *-kk*, *-sch* med *-sk* og *-skj*, *-ie* med *-je*, *-ou* med *-au*.
- Diftong i stedet for monoftong i en del særnorske ord, eks. *-heim*.
- *-f* for *-v* i for eksempel *Refstad*.
- *-th* for *-t* der gammalnorsk hadde *þ*, eks. *Thveit*.
- Harde konsonanter i stedet for blaute, eks. *Vik* for *Vig*.
- Dobbel konsonant i stedet for enkel i utlyd, eks. *Klakegg*. (Indrebø 1927 s. 34 f. og NOU 1986:6 s. 25).

Som lista over viser, var det stort sett ortografiske endringer Munthe gjennomførte. Språklige endringer var det ikke i noen særlig grad.

Munthe var altså veldig opptatt av etymologien, og dette vart han kritisert for i samtida, først og fremst fordi det impliserte at han etter manges meining ikke tok tilstrekkelig hensyn til uttalen av navna. I tillegg førte dette til at han i enkelte tilfeller lagde feilaktige norske former av navna, for eksempel *Haugheim* for *Haukjem* (NOU 1986:6 s. 26). Munthe vart også kritisert for ikke å ha gått langt nok i fornorskinga og for de mange inkonsekvensene i formene. Sett i lys av situasjonen slik den var på den tida, er det allikevel et viktig arbeid som vart gjort:

Etter mi vurdering vitnar denne kritikken om manglande innsikt i den spesielle historiske og språklege situasjonen den nye nasjonen var i i 1830-åra, jamvel om kritikken reint fagleg sett er korrekt. I realiteten var Munthe ein pioner i normeringa av norske stadnamn som hadde fått danske skriftformer, og han fortener ros for sine djerve framlegg til ei halvnorsk normering av stadnamna (Hallaråker 1997 s. 237).

Sjøl om endringene ikke gikk like langt i retning av fornorsking som mange hadde ønska, så var matrikkelrevisjonen en start. Som det første eksempelet på offentlig normering av stedsnavn, representerer denne matrikkelen en viktig del av norsk stedsnavnormering.

2.4. Oluf Rygh og navnekommissjonen av 1878

Etter hvert som tida gikk, vart fokuset på skrivemåten av stedsnavna stadig større. Flere og flere opplevde spriket mellom uttalen av navna og skriftformene de hadde. I 1863 gjorde Stortinget vedtak om en ny matrikkel, og spørsmålet om hvordan man skulle skrive navna kom opp på nytt. Det kom krav om at de burde skrives mer i samsvar med bygdeuttalen, men i utgangspunktet ønska ikke regjeringa noe annet enn ortografiske endringer. I 1868 vart det lagt fram et forslag om revisjon av navneformene i matrikkelen for Stortinget, og Konstitusjonkomitèen imøtekom en slik revisjon:

Komitèen tilrådde varsam ”Restauration” av lydar som ikkje vart uttala lenger (Lid for Lie, Haaheim for Haaem), og endringar av skrivemåtar som bygde på mistydingar og som ikkje hadde rot i uttalen (Tjotta, Leka, Skorpa for Tjøttø, Lekø, Skorpø). Komitèen meinte òg at ein laut freista å bruka riksformer for namn og former som finst mange stader (NOU 1983:6 s. 29).

Denne komiteen gikk langt i innstillinga når det gjaldt å tillegge dialektuttalen eller ”Almuens Udtale” som de sjøl kalte det (NOU 1983:6 s. 29) større vekt.

I 1877 ba Finansdepartementet Oluf Rygh om å komme med en sakkyndig redegjørelse for hvordan skrivemåten burde være i den nye matrikkelen, og seinere samme år vart det lagt fram følgende hovedforslag:

- Rette opp alle inkonsekvenser.
- Rette uhistoriske former.
- Modernisere rettskrivinga slik at den samsvarte mer med skriftspråket.
- Mindre etymologisk skrivemåte, eks. i form av *-v* for *-f* i eks. *Hov*. (Indrebø 1927 s. 62f. og NOU 1986:6 s. 29).

Det er interessant å merke seg at Rygh her i forholdsvis stor grad går i motsatt retning av det Munthe gjorde, og rettinga fra *Hof* til *Hov* er et eksempel på det. Årsaken til dette er først og fremst av at Rygh ikke fulgte et etymologisk prinsipp i like stor grad som Munthe hadde gjort, sjøl om også han la vekt på dette prinsippet. I likhet med endringene til Munthe var Ryghs endringer stort sett ortografiske, men Rygh drøfta i tillegg spørsmålet om man burde ha

språklige endringer, som for eksempel endringer på det morfologiske planet, men kom til den konklusjonen at man ikke burde ha det:

For skulde dei vøla matrikkelen spraakleg, laut dei fyrst samla inn eit stort vitskaplegt materiale [...]. Dertil kom at ”i en tid som vor” sakna ”sproget” ”faste og almenerkjendte normer” paa mange punkt, ”og der er stærk strid om alskens sproglige spørsmåal” (Indrebø 1927 s. 63).

I 1878 vart så navnekommissjonen oppnevnt, bestående av Oluf Rygh, Sophus Bugge og Johan Fritzner. De skulle rette skrivemåtene i matrikkelen i samsvar med forslaget til Rygh. Det var i denne perioden en ganske intens debatt om hvor langt man skulle gå i fornorskinga, og mange, blant annet den såkalte Vonheim-kretsen, pressa på for å få inn flere språklige endringer i norsk retning. Navnekommissjonen fikk til slutt pålegg om å gå lenger i fornorskinga enn det som opprinnelig var tenkt, og dette vart også resultatet da matrikkelen var ferdig i 1886. I tillegg til de endringene som Rygh opprinnelig hadde foreslått, vart diftonger ført inn igjen i mange ord og flere særegne norske former kom inn, sjøl om morfologien ikke vart endra noe særlig på. Skrivemåten av mange navn var nærmere uttalen enn tidligere, og det vart større avstand til det dansk-norske skriftspråket: ”Dermed hadde utvalet delvis gått bort frå hovudretningslina til Rygh i 1877: Å halda fast på samanhengen mellom allmenn rettskriving og skrivemåten av stadnamn” (NOU 1983:6 s. 29).

Det var likevel ikke alle som var fornøyd med revisjonen. Gustav Indrebø skreiv blant annet: ”Spraakleg vart dette arbeidet i det heile halvgjort, og bilætet storleg urydjujt” (Indrebø 1927 s. 86). Også Hjalmar Falk og Marius Hægstad hadde i 1913 ankepunkter mot denne revisjonen:

Naar resultatet allikevel i andre henseender er blit saa litet tilfredsstillende for vor tids sprogfølelse, er grunden at søke i det uklart medierende forhold hvori denne matrikel stillet sig til spørsmålet ”dialekt eller riksmåal”. Følgen er blit den, at den nuværende officielle skrivemaate av vore lokalnavn fremviser et bedrøvelig miskmask av norsk og dansk-norsk, med talrike vilkaarligheter og inkonsekvenser. (Brev til Forsvarsdepartementet fra Hjalmar Falk og Marius Hægstad 20. mars 1913)

Til tross for Ryghs målsetning var det allikevel fortsatt inkonsekvenser og mange spor etter dansk i navneverket. Det hadde imidlertid beveget seg mer mot norsk i forhold til matrikkelen fra 1838, og representerte slik sett nok et skritt på vegen i fornorskinga av navneverket.

Hovedmålet for navnekommissjonen var å korrigere skrivemåtene i den nye matrikkelen, men sekundært gjorde den også et grundig og stort arbeid med å samle inn uttaleopplysninger og

eldre skriftformer av navna. Dette arbeidet leda fram til verket *Norske Gaardnavne* som er hovedverket i norsk navnegransking. Dette verket kan òg sees og plasseres i en større sammenheng:

On a deeper level, the fact that Rygh [...] took up a work of this kind can show continuity from Keyser, Munch, Sars, and others. All of these looked for the essential in Norwegian nationality among the farmers, and in the results of their work (Lunden 1995 s. 41f.).

Denne plasseringa av verket i en større sammenheng er en viktig observasjon, for normering av stedsnavn og navnegranskinga er ikke løserevet fra den allmenne kulturelle samfunnsdebatten, men inngår som en del av den, og blir påvirka og påvirker. Den gradvise fornskinga henger sammen med den gradvise utviklinga av språkstriden og den norske nasjonalfølelsen.

2.5. Tida fram mot 1913: Hjalmar Falk og Marius Hægstad

På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var inndelingsnavna mye debattert. En kommisjon oppnevnt i 1902 anbefalte å bytte ut begrepa amt, stift, prosti og sorenskriveri med syssel, bispedømme, prostedømme og domssogn, i tillegg til at de foreslo nye navn på amt, herreder og sokn. Uten å komme nærmere inn på det her, skjedde det mange endringer gjennom kongelig resolusjon av 3. november 1917.

I 1902 vart det igjen vedtatt at matrikkelen skulle komme i ei ny utgave, og i denne sammenheng fikk Hjalmar Falk ansvar for eventuelle navneresvisjoner. Hjalmar Falk var på dette tidspunktet formann i Riksmålsforeningen, og denne utnevnelsen skapte selvfølgelig mye debatt og vart kritisert av enkelte som frykta at navneverket nå skulle fjerne seg fra norsk og nærme seg dansk og riksmål igjen. Det var i utgangspunktet kun planlagt å føre nye navn inn i formene til den forrige revisjonen, ikke å revidere navna på nytt. Matrikkelen for Sør-Norge vart trykt uten noen særlige endringer i navneformene, men for de to siste amta, nemlig Nordland og Troms, vart det gjort store endringer. Bakgrunnen for det var at spørsmålet om navneretting kom opp i Stortinget i 1907. Dette vart avvist av Finansdepartementet med henvisning til at man ikke kunne rette bare to amt, samtidig som tida til eventuelt å gjøre det var for knapp. Da Falk vart bedt om å uttale seg, sa han seg enig i sjølve prinsippet, nemlig at navna burde få ei mer norsk form, men han ønska heller ingen revisjon av kun to amt:

[...] professor Falk kunde ikkje raada til at dei no tok ein revisjon av namni i Nordland og Trums for seg aaleine. Han raadde til aa taka den naudsynlege umvølingi for alt under eitt naar dei fekk ei heilt ny utgaave av matrikkelen, den laut dei daa arbeida ut etter radt nye princippr (Indrebø 1927 s. 108).

Falk meinte altså at det ikke var tilrådelig å gjøre endringer i kun to amt, sjøl om han tidligere hadde påpekt manglene ved den gamle matrikkelen:

Efter min mening var det en inkonsekvens af den forrige matrikal at beholde dialektens bløde konsonanter samtidig med at navneformen for øvrig normaliseres. Enten faar man skrive Risviga, Espegra o.s.v. efter udtalen, eller man faar normalisere saadanne ord helt efter den ellers brugelige orthografi og skrive Risviken, Espekren, de i matrikelen anvendte former Risvigen, Espegren etc. synes mig mindre heldige kompromisformer (Riksarkivet¹, Em-0842, Gjenpart af skrivelse fra professor Falk til Finansdepartementets 1ste oppebørselkontor 9. okt. 1905).

Finansdepartementet snudde imidlertid, og ga Falk i samarbeid med Marius Hægstad oppdraget med å gå gjennom navna. Sammen skulle de arbeide med navnesaker heilt fram til 1923. Til tross for meget knapp tid, vart det gjort en ganske djuptgående revisjon av navna:

Diftongar fekk sitt rom; sume norske endingar (med full-ljodande vokalar) fekk sleppa til i nokon mun, [...]; likeeins kom *ll* og *nn* inn for u-etymologisk *ld* og *nd*, og ymse norske ordformer (Indrebø 1927 s. 110).

Gustav Indrebø skreiv at ”Det er fyrste gongen – truleg – at norsk skrivemaate hev vorte so mykje gjennomført i eit offisielt namneverk.” (Indrebø 1927 s. 110).

I 1913 er vi så framme ved det som Peter Hallaråker ser på som ”det store gjennombrøtet for ei medviten norsk normering av skrivemaaten av stadnamn [...]”(Hallaråker 1997 s. 242). I ei innstilling fra 15. april 1912 gikk Hjalmar Falk og Marius Hægstad inn for at alle navn på kart skulle skrives i ”stedets dialekt med landsmaalets retskrivning.” (Indrebø 1927 s 124).

Resultatet av denne innstillinga var reglene fra 20. mars 1913.

Dette forslaget møtte sjølsagt motbør, for mange hadde problemer med at det var landsmål og ikke riksmål som skulle brukes som normeringsgrunnlag, men reglene vart vedtatt. I et brev fra Hægstad og Falk til Norges Geografiske Opmaaling 13. juni 1913 vart reglene nærmere presisert:

Väsentlig i overensstemmelse med det av de to professorer fremsatte forslag blir navnene paa de topografiske karter for det hele lands vedkommende at skrive med gjennomførelse av den hovedregel, at den stedlige uttale mest mulig bør søkes gjengit.

---

¹ I riksarkivet finnes det mye arkivmateriale fra Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1. skolekontor D med navnesaker. De finnes under arkivgruppe Em med disse nummer: 0836, 0837, 0838, 0839, 0840, 0840b, 0841, 0842, 0843, 0844, 0845 og 0846.

[...] Det er dog ikke meningen, at enhver dialektavvigelse skal gjengives; men forannævnte hovedregel modificeres og normaliseres, idet der med hensyn til bøningsformer og stavemaate fastslaaes følgende hovedprincipper:

1. Haarde konsonanter gjennemføres, undtagen for Sørlandets vedkommende.
2. Enkelt konsonant brukes i stedet for dobbelt foran konsonant, undtagen hvor der kan opstaa misforstaaelse.
3. Dativ flertal gjennemføres efter bruken for østnorsk med endelsen *-om*, for vestnorsk med endelsen *-o*.
4. Bestemt flertal av hankjønnsord har endelsen *-an*, overalt hvor bygdemaalene har *an*, *an n*, *æin*, *æn n*, *ænn*; resten har *anne* undtagen Oplandene (som har *-a*).
5. Bestemt flertal av hunkjønnsord forenkles i overensstemmelse med det foran for bestemt flertal av hankjønnsord foreslaatte.
6. Bestemt hunkjøn ental og intetkjøn flertal har følgende 3 endelser:
  1. *-i* (ogsaa ord endende paa *k* og *g*)
  2. *-a* (ender ordet paa *k* og *g*, blir endelsen *-ja*, hvor den uttales saaledes).
  3. *-o* (ved ord endende paa *k* og *g* derimot *-jo*).

(Brev til Norges Geografiske Opmaaling fra forsvarsdepartementet av 13. juni 1913)

Disse reglene gikk lenger enn det som var gjort tidligere. For det første vart landsmål slått fast som det eneste normeringsgrunnlaget, og dette i seg sjøl gjorde at reglene gikk lenger i fornorskinga enn det tidligere praksis hadde gjort. I tillegg vart dialektene tillagt noe større vekt, og da spesielt når det gjaldt morfologien. Sjøl om reglene gjaldt for skrivemåten av navn på kart, fikk de også konsekvenser for skrivemåten av andre navn. De danner basis for mange av de etterfølgende reglene og forskriftene om normering av stedsnavn.

2.6. Dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja fram til 1913

Det er nå på tide å gjøre ei foreløpig oppsummering av dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja. Hvordan viste de seg på 1800-tallet og hva var status anno 1913? Nå var det ikke noen av disse tre linjene som var det sentrale på 1800-tallet, for det var fornorskinga som var den røde tråden i denne perioden. Den er imidlertid ikke løsrevet fra disse andre retningene, og dermed kan fornorskinga plasseres i forhold til disse linjene.

Hvis vi går tilbake til matrikkelrevisjonen av 1838 og ser på de endringene Gerhard Munthe gjorde der, er det tydelig at han i første rekke var opptatt av et etymologisk prinsipp der gammalnorsk utgjorde et viktig referansegrunnlag. Ivar Aasens landsmål bygde også i stor grad på et slikt prinsipp. Dette står dermed på mange måter i motsetning til Munthe, for som sett gjorde ikke Munthe navna noe særlig mer norske av den grunn. Det kan derfor synes som

et paradoks at både Munthe og Aasen i så stor grad var knytta til dette prinsippet, men man må samtidig ta i betraktning at det er en forskjell i tid. På Munthes tid hadde man ikke noe norsk skriftspråk å normere etter, og noen fornorsking av det danske skriftspråket var ikke på gang. Derfor er betingelsene for denne normeringa annerledes enn seinere. Etter Aasens tid faller slik sett det etymologiske prinsippet i stor grad sammen med målreisingslinja, i og med at landsmålet var sterkt etymologisk prega.

Oluf Rygh ønska på si side ingen gjennomgripende språklig reform av skriftformene, men hvis det skulle gjennomføres, anbefalte han imidlertid

[..]ei tilnærming til talemålsformene, men tillempa ”etter Skriftsprogets Normer, hvis gjennom lang Tids Brug erkjendte Ret til her at gjøre sin Indflydelse gjældende vistnok af de allerfleste i Principet vil blive godkjent.” (NOU 1986:6 s. 29).

Oluf Rygh var her inne på det prinsippet som vart slått fast av Hægstad og Falk i 1913, nemlig et slags kompromiss mellom dialekt og skriftnormal. Ut ifra dette kunne man kanskje hevde at Rygh representerte en slags sammensmeltning mellom normeringslinja og dialektlinja, men i prinsippet la han mest vekt på normering. Gustav Indrebø hevda dessuten at ”Rygh spelar maalføri ut imot oppnorskingi: maalføri var so mange og ulike, at ein kunde ikkje fylgja dei. Daa var ein nøydd til aa søkja hjelp hjaa ”landets almindelige skriftsprog”” (Indrebø 1927 s. 67). Dette er ikke en urimelig påstand. For Rygh, som var riksmålsmann, ville det være ønskelig å holde dialektformer unna skriftformene av stedsnavna. Fordi navnenormeringa ikke er løsrevet fra språkdebatten, ville større bruk av dialektformer kunne bane vegen for landsmålet på bekostning av det dansk-norske skriftspråket, og det kan være en av grunnene til at målføreformer ikke var ønska i noen særlig grad av Rygh. Hvis denne antagelsen er riktig, viser det at det ikke bare var forkjemperne for landsmål som så at navnenormeringa kunne være et middel for målreisninga, men også de som hadde et annet språksyn. Dette er interessant fordi det viser at det var en allmenn oppfatning om at skrivemåten av stedsnavn var ei viktig brikke i språkstriden.

Normeringslinja er slik sett todelt i denne perioden. Når det etter hvert vokste fram to skriftnormaler, dansk-norsk eller riksmål og landsmål, deles denne linja i to. Ei retning ønska å bruke riksmål som normeringsgrunnlag, og ei annen retning ønska å bruke landsmålet som normeringsgrunnlag. Det er riktig å påstå at Rygh representerte den førstnevnte retninga, i motsetning til de seinere representantene for normeringslinja som var landsmålsfolk, som for eksempel Gustav Indrebø. Den andre retninga for normeringslinja blir da uløselig knytta til

målreisingslinja, for målreisinga var ikke over sjøl om landsmål hadde blitt et offisielt språk. Målreisingslinja var i begynnelsen løsrevet fra normeringa, men etter som landsmål vokste fram som et alternativ til dansk-norsk, vart altså målreisingslinja knytta sammen med en del av normeringslinja. Å bruke landsmål som normeringsgrunnlag for stedsnavn, vart sett på som ei vinning for fornorskinga av stedsnavn, men også for målreisinga.

Når det gjelder dialektlinja, så var denne i den første tida sterkt knytta til fornorskinga. Det var ikke dialektlinja som var den viktigste i løpet av 1800-tallet, og det var heller ikke dialektene som sto mest i fokus i den generelle språkdebatten. I og med at det ikke fantes noe eget norsk skriftspråk, var dialektene i begynnelsen malen for de som ønska ei fornorsking av stedsnavna. Dette var imidlertid en situasjon som endra seg i løpet av 1800-tallet. Etter hvert som landsmålet vokste fram, vart fokuset mest knytta til dialektenes rolle som utgangspunkt for landsmålet. Derfor er dialektlinja og målreisingslinja to sider av samme sak i denne perioden. Når landsmålet vart et reelt alternativ til riksmålet, var det ikke lenger dialektene, men landsmålet man ønska å bruke som normeringsgrunnlag for å fortsette fornorskinga av navneverket. Å finne den mest typiske talsmannen for dialektlinja er derfor vanskelig. Regelen fra 1913 impliserte at man skulle ta enkelte hensyn til dialektene, men kobla det sammen med normering mot en skriftnormal. Sjøl om Oluf Rygh, som nevnt over, tidligere hadde vært inne på denne koblinga, så vart 1913 den reelle starten for en symbiose mellom dialekt og skriftnormal som i prinsippet er umulig.

Hvorfor og på hvilken måte 1913 markerer et så sterkt skille i norske navnenormering vil bli drøfta i neste kapittel.

Kapittel 3

Fra 1913 til 1942 - Gustav Indrebøs tid som navnekonsulent

3.1. ”I stedets dialekt med landsmaalets retskrivning” – Ei skillelinje i norsk stedsnavnnormering

I forrige kapittel vart det nevnt at regelen fra 1913 om at navn på kart skulle skrive ”i stedets dialekt med landsmaalets retskrivning” var et viktig skille i norske navnenormering. For det første vart det sentrale prinsippet som har prega stedsnavnnormeringa fastslått i et regelverk for første gang, nemlig at navna skulle skrives i samsvar med den lokale dialekten etter ei rettskriving. For det andre fikk man som en konsekvens av denne regelen et brudd mellom dialektlinja og målreisingslinja, som hadde vært tett knytta sammen på 1800-tallet. Som tidligere nevnt, var ikke dialektlinja særlig synlig på 1800-tallet, men i den grad dialekter var inne i debatten, var det som støtte for fornorskinga og målreisinga. Arbeidet med å gjøre navneformene mer lik norsk talespråk var indirekte også viktig for å fremme landsmålet, fordi landsmålet hadde si forankring i dialektene, i motsetning til den fornorskede dansken. Etter 1913 endra imidlertid denne situasjonen seg, fordi landsmål da hadde fått den enerådende posisjonen som normeringsgrunnlag som dets forkjempere ønska at det skulle ha.

Dialektformene vart dermed mer en konkurrent enn en medhjelper for målreisinga, og de var ikke lenger i like stor grad ønska av representantene for målreisingslinja, fordi de kunne være med på å bygge ned landsmål som normeringsgrunnlag. Det er interessant å se at synspunkta her endrer seg etter som betingelsene endrer seg, og dermed er det rimelig å hevde at mye av kampen for større innslag av dialektformer i navneverket på 1800-tallet i utgangspunktet ikke var et ønske om å få et dialektalt preg på navneverket, men snarere et middel for å fremme målreisinga, samtidig som det i tida før det vart alternativer til dansk som skriftspråk var den eneste måten å få til ei fornorsking på. Dette bruddet mellom målreisingslinja og dialektlinja er meget sentralt i den videre utviklinga av normeringa av stedsnavn. Nettopp derfor representerer også regelen fra 1913 et så viktig skille i norsk normeringshistorie. Hvordan dette artar seg i utviklinga av regelverket og i håndhevinga av det vil være hovedtemaet i dette kapitlet.

3.2. Falk og Hægstads arbeid som navnekonsulenter – et kort overblikk

Etter regelen fra 1913 skjedde neste store hendelse innen navnenormering i 1917. En revisjon av inndelingsnavna hadde vært debattert lenge. I 1902 la en komité fram ei innstilling om revisjon av geistlige og sivile inndelingsnavn, og en kongelig resolusjon fra 1908 fastsatte ny skrivemåte for mange av disse i samsvar med rettskrivinga i landsmål. Innstillinga fra 1902 redegjør for prinsipper som også vart lagt til grunn for den kongelige resolusjonen fra 1908:

Hva angaar navnenes rigtige skrivemaade, er komiteen af den opfatning at bygdens egen udtale, rensset og normaliseret under tilbørlig hensyntagen til ordenes oprindelige skikkelse saavel som til befolkningens øre for den sproglige velklang, bør være afgjørende. Det gjælder overhovedet om landets stedsnavne, at de, som udsprungne af og bedst bevarede i dets nedarvede talesprog, i høiere grad end skriftsprogets øvrige bestanddele egner sig for og har krav paa at holdes saa nær op til folkesprogets orddannelser, som den naturlige sprogfølelse i hvert enkelt tilfælde tillader (Innstilling fra den af kirke- og undervisningsdepartementet under 6. januar 1902 nedsatte komite til revision af de geistelige og civile inddelingsnavne s. 20f.).

Dette arbeidet lå imidlertid på is til navnekonsulentene Hjalmar Falk og Marius Hægstad i 1915 ga en redegjørelse for dette temaet, noe som førte fram til Kongelige resolusjon av 3. november 1917. Denne resolusjonen anga ny skrivemåte for nesten 200 herredsnavn, og seinere samme år vart det fastsatt nye fylkes- og bispedømmenavn. Betegnelsen amt vart endra til fylke, betegnelsen stift vart endra til bispedømme, og også sjølv fylkesnavna og bispedømmenavna vart endra, for eksempel Smaalenens amt til Østfold fylke og Bratsberg amt til Telemark fylke. Her vart de prinsippa som hadde blitt framsatt i 1902 og som lå under den kongelige resolusjonen fra 1908 generalisert, slik at de også skulle gjelde for andre stedsnavn:

De principer [...] skal fremtidig følges overalt i den officielle betegnelse ogsaa av andre stedsnavn (elver, fjeld, sjøer, gaarder, distrikter osv.), saaledes at man benytter f.eks. skriveformen øy, vatn, elv, fjell, voll osv. (Kongelig resolusjon 3. november 1917).

Disse formene stemte overens både med landsmålet og de valgfrie formene som hadde kommet til i riksmålet etter rettskrivingsreformen fra samme år. I 1919 vart navn på en del poststeder, jernbanestasjoner og telegrafstasjoner endra etter prinsippa fra den kongelige resolusjonen.

Det kom inn ei rekke protester på mange av navneforandringene fra 1917 og 1919. Det var i tida etterpå flere avisinnlegg om disse endringene, blant annet i Sula Tidend fredag 1. august 1919. Under overskrifta ”Namneretting. Namnerengjing” vart det skrevet at ”Namnebrigdingi

som kyrkjedepartementet og stortinget laga, var liten vyrdnad med” (Sula Tidend, fredag 1. august 1919, nr. 174).

Et par eksempler kan være med på å illustrere hvordan Falk og Hægstad håndheva regelverket, spesielt med fokus på spørsmålet om normerte former kontra mer dialektprega former. *Tolga* var et av navna det vart en del debatt om. Herredstyret ville ha *Tolja* fordi det var den lokale uttalen. Subsidiært kunne konsulentene ha godtatt *Tolja*, men et annet alternativ *Tolgen*, var heilt utelukka. Konsulentene valgte allikevel å holde på *Tolga*, fordi *lg* uttales *lj* i Østerdalen, slik at det der ikke ga anledning til feil uttale (Riksarkivet, Em-0842, J.nr. 2407, 24. april 1918). Man bør imidlertid påpeke at sjøl om denne skriftforma ikke ga grunnlag for feil uttale i Østerdalen, så ville den føre til det for de som ikke kjente den lokale dialekten.

I 1917 vart også navnet *Meraker* endra til *Meraaker*. Dette kom det klager på fra innbyggerne som meinte at det var historisk ukorrekt, sjøl om bygdeuttalen var med *-å*, nemlig ”meråk”. Hægstad og Falk fant imidlertid ingen grunn til å endre sitt standpunkt, for sjøl om skriftforma i Aslak Bolts jordebok fra 1430/40 var *Mørakre* eller *Møraker*, meinte de at det siste leddet av navnet utvilsomt var det gammelnorske *akr*, altså ordet åker (Riksarkivet, Em-0842, J.nr. 7035, 2. desember 1918).

Disse to eksempla viser at de la vekt på den lokale uttalen, men først og fremst at de normaliserte forholdsvis mye og vektla det etymologiske aspektet. En annen sak som er verdt å kommentere, er at de i meget stor grad var enige om navnesakene de hadde under behandling. Som vi skal se seinere i dette kapitlet, var ikke det noen selvfølge.

Som en slags konklusjon på denne perioden, kan man si at reglene fra 1913 ikke vart endra noe særlig. De nye reglene førte ikke med seg noen særlige endringer, men var med på å stadfeste reglene fra 1913 i en kongelig resolusjon. Hovedprinsippet i regelen fra 1913 var således fortsatt i fokus da Falk og Hægstad sa takk for seg som navnekonsulenter i 1923.

3.3. Gustav Indrebø – navnekonsulent og målmann

I 1923 vart Gustav Indrebø navnekonsulent, og det markerte starten på en periode under sterk innflytelse av han. Han satt i stillinga fram til han døde i 1942, og i løpet av de nesten tjue åra han var navnekonsulent var han den dominerende skikkelsen i norsk navnenormering.

3.3.1. Gustav Indrebøs språksyn

Navnenormeringa hadde som tidligere vist vært nært knytta til språkdebatten. Derfor er Indrebøs språksyn en viktig bakgrunn for hans syn på navnenormering. Indrebø var en målmann, og han så hensynet til nasjonen som noe av det sentrale i språkstriden:

Og eg trur at i røyndi so er me då ved sjølve det inste og berande i målreisingi: med å kasta dansken og gjera norsken til skriftmål og offisielt mål att, *velter me av oss ei nasjonal skam*. For det *er* audmykjande soleis som det stend til no. Me talar um at me vil vera norske, og *vil* vera eit folk for oss sjølve. Og i røyndi er det eit indre krav um dette hjå kvar nordmann, kva synsmåtar han elles hev; det vilde vera urett og uklokt å neitta det (Indrebø 1926 s. 34).

I tillegg meinte han at det var praktiske fordeler med denne striden: ”når landsmålet sigrar, vinn me att den *språklege einskapen*, som me hadde i den fyrste sjølvstendetidi vår, og som me miste i nedgangstidi. (Indrebø 1926 s. 33). Han så det altså ikke slik at det var landsmålet som hadde skapt eller skapte språklig kløyving, men riksmålet: ”Arbeidet for norsken, og arbeidet for språkleg einskap i Noreg, det er eitt og det same” (Indrebø 1926 s. 33).

Han hadde i det heile tatt mange forskjellige argumenter for landsmålet:

Skulde me telja upp alle grunnar for at me skal vyrda vårt norske mål, då vart me seint ferdige. Eg hev t.d. ikkje nemnt kor mykje *vænare* det norske målet er for oss enn noko anna mål kann vera. Og eg hev ikkje nemnt at det norske målet er det einaste som set oss i *samband med federne* og gjev oss ei historie; at med norsken fær me røter so langt attende som me veit; og utan norsken vert kulturen vår tradisjonslaus og utan samanheng med den fortidi som me djupast skulde hanga saman med og festa røtene våre i (Indrebø 1926 s. 36).

Denne argumentasjonen er klart knytta til de nasjonale strømdraga som oppsto på 1800-tallet, blant annet nasjonalromantikken.

Indrebøs argumenter for etymologiske former i språket er av spesiell interesse for navnenormeringa. Som kjent var landsmålet i stor grad prega av etymologi, og Indrebø forklarte dette med at ”Svært ofte er det dei meir historiske formene som hev største spennviddi til å vera typeformer; endå um dei stundom ikkje er heilt ljodrette anna berre for ein mindre lut av folket” (Indrebø 1938 s. 207). Han hevda vidare:

Skal nynorsken gå yver til einssidugt fonetisk skrivemåte, lyt han gå burt frå det grunnlaget han hev bygt på til dessar. [...] Etter makthøvi i landet er det ikkje tvil um kva for ein dialekt som då vert lagd til grunn: talemålet i hovudstaden og nærmast der ikring. [...] Men nettopp dette grunnlaget knyter bokmålet seg til alt i fyrevegen, - i den mun det er knytt til Noreg (Indrebø 1938 s. 208).

Når det gjelder sjølve utforminga av landsmålet, så var Indrebø en konservativ målmann som ønska et landsmål med sterkt etymologisk preg, og som dermed lå nær Aasens normal. Dette er noe som viste seg også i Indrebøs arbeid med navnenormering.

3.3.2. Gustav Indrebøs syn på navnenormering

Gustav Indrebø knytta sjøl sammenhenger mellom målreisinga og stedsnavnormeringa. I en tale i Studentmållaget i Oslo i 1938 uttalte Indrebø dette direkte:

Målstriden hev vore ein rik frævingsfaktor i det kulturelle livet vårt. Lat meg berre peika på ein einaste ting, ein vitskapsgrein som stend meg nær: norsk stadnamngransking. Hovudverket der, ”Norske Gaardnavne” hev til bakgrunn og fyresetnad målstriden. Og det viktugaste av norsk stadnamngransking som hev kome etter ”Norske Gaardnavne”, vilde ikkje ha vorte det same som no utan deim. For det ærefulle skotet på norsk vitskap som heiter norsk stadnamngransking hev målstoda hjå oss vore ei frævingsmakt av rang. I stor mun indirekte, det er so, men like reelt for det (Indrebø 1938 s. 195).

Han så også sjøl språkstriden som en viktig del av de sentrale motsetningene innefor navnenormering: ”Striden um namneverket er ei side av den ålmenne målstriden her i landet. Hovud-fronten i dag er dialekt mot nynorsk” (Indrebø 1932 s. 193). Det faktum av hovedfronten var dialekt mot nynorsk må på mange måter sies å være et paradoks, med tanke på at nynorsk har sitt opphav i et utvalg av norske dialekter. Dette gir indikasjoner på at man ikke kan se Indrebøs normering av stedsnavn løsrevet fra hans språksyn.

Artikkelen ”Kartverk og stadnamn” klargjør Indrebøs syn på skrivemåten av stedsnavn, der han viser at han følger symbiosen mellom uttale og skriftnormal som vart slått fast i reglene fra 1913: ”Den øvste grunnsetnaden for skrivemåten av stadnamn hjå oss må vera at ein legg den norske uttalen på staden til grunn” (Indrebø 1932 s. 179). Imidlertid skreiv han vidare: ”Eg trur ikkje at me kjem ut med berre målføre. Eg trur ein lyt nytta vanlege rettskrivingsreglar på stadnamn òg, og skriva namn liksom andre ord i målet, - heretter som til no.” (Indrebø 1932 s. 181). Dette er heilt i tråd med reglene fra 1913.

Seinere i samme artikkel argumenterte han mot målføreformer:

Visst fær ein feilar når ein brukar etymologiserande skrivemåte òg, med di ein kann mistaka seg på etymologien av ordi. [...] Men det skulde nok verta noko anna til feilar dersom ein skulde setja seg til soleis og konstruera opp alle talemålsavbrigde, - mistak på dialektformene. Målføri våre er ikkje so vel utgranska at slik konstruksjon let seg gjera. Di nøgnare dei vil fylgja målføri, di vanskelegare vert det, og di fleire feilar. Vil dei ha dialektkart, lyt dei i minsto syta fyre å få sendt ut menn med språkleg skuling til å skriva opp namni eller kontrollera uppskriftene i marki. [...] So lenge ikkje *det* vert gjort, er kravet um rein dialektskrivemåte på kartverki tomt snakk (Indrebø 1932 s. 182f.).

Denne argumentasjonen er i stor grad basert på praktiske hensyn, og hensynet til landsmålet nevnes ikke i denne sammenhengen:

Ein kjem ikkje utanum *det* heller, at romantikken – i dette høvet repræsentera av målføreekstasen – er bra nok; men det lyt rasjonalisering òg til. Noko lyt ein ofra for rikssamanheng og praktiske omsyn (Indrebø 1932 s. 184f.).

I tillegg la han vekt på at normeringslinja var i samsvar med tradisjonen for skrivemåten av navn etter regelen fra 1913: ”Kontinuitet hev sitt verd. [...] Skulde ein no skifta leid og gå yver til det reine målføre-prinsippet, laut ein til å revidera desse namni att. Elles vilde det verta altfor mykje rot” (Indrebø 1932 s. 188). Indrebø var med andre ord brei i sin argumentasjon mot målføreformer, og brukte argumenter både fra det språklige og det praktiske planet. Det skinner imidlertid ofte igjennom at det var de språklige argumenta og det nasjonale hensynet som var det grunnleggende.

I et brev til Kirke- og undervisningsdepartementet 11. januar 1940 redegjorde og argumenterte han videre for normalisering:

Det er naudsynt av praktiske grunnar. Etter ”dialekt-skrivemåten” skulde ein kløyva ord opp t.d. soleis: Tjern – Tjenn – tjedn – tjørn – tjønn – tjødn; fjell – fjeld – fjedd; [...]. Men slikt vert for vanskelegt. Og eg meiner at ein skal ikkje gjera det so vanskelegt for di um det skal vera norskt, at folk ikkje kann greida det. Normalisering er dertil påkrevd av nasjonale grunnar. Nettupp for di ”dialektskrivingi” er so vanskeleg. Normaliserer ein ikkje i rimeleg mun, so at dei offisielle skrivemåtane verkeleg kann verta nytta, vert ikkje namnevølingi til den styrking for det norske målet som ho skulde. [...] Eg vil peika på at når folk krev å få ha i fred det som dei kallar bygdeformene av gardsnamni, so syner det seg i regelen ved nøgnare gransking, at med ”bygde-uttale” meiner dei den tradisjonelle skrivemåten i bygd. Jamvel dette kravet um ”Bygdeformer” er soleis faktisk oftast eit krav om litterær normalisering. Desse praktiske, nasjonale og reint ”menneskjelege” omsyni må etter mi meining gå fyre dei meir fagleg-fonetiske målføreinteressone [...] (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0242, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra Indrebø, 11. januar 1940).

Sjøl om dette vart skrevet mot slutten av hans periode som navnekonsulent, klargjør dette eksempelet det som heile tida var Gustav Indrebøs syn. Spesielt er det verdt å merke seg at han så på navnenormering som noe som skulle styrke ”det norske målet”, altså landsmål. Dette innebar en slags tvetydighet i arbeidet med navnenormering som mange ganger framstår som krevende, og som samtidig er viktig å være klar over når man studerer de vedtaka som Indrebø gjorde. Han hadde strenge krav til normalisering og godtok få dialektformer i navneverket, og målreisingstanken lå under som et fundament.

Med bakgrunn i sitata fra Indrebø ovenfor, er det da hensiktsmessig å dele inn argumenta hans for normalisering og mot dialektformer inn i følgende hovedgrupper:

- Dialektformer gjør det vanskelig for folket og den offentlige forvaltningen, jfr. det Indrebø kaller *det praktiske hensyn*.
- Dialektformer ødelegger for at stedsnavna bidrar til å styrke det norske målet, jfr. det Indrebø kaller *det nasjonale hensyn*.
- Dialektformer er ofte ikke ønska av bygdefolket, jfr. det Indrebø kaller *det menneskelige hensyn*.

Denne inndelinga i hovedargumenter vil bli brukt vidare ved gjennomgang av Indrebøs argumentasjon i konkrete navnesaker for om mulig å kunne se om ett av disse punkta var mer sentralt enn de andre.

Kort sagt kan man si at Indrebø på alle måter representerte normeringslinja og målreisingslinja. Hvordan synspunkta hans viste seg i den praktiske sida av normeringa vil bli drøfta flere ganger i dette kapittelet.

3.4. Didrik Arup Seips hovedsyn

Didrik Arup Seip tok over som navnekonsulent for riksmålssida i 1923, samtidig som Indrebø. Han satt bare til 1926, sannsynligvis fordi det var store samarbeidsproblemer mellom de to konsulentene, noe som hadde sammenheng med at de, som vi skal se, hadde ulike prinsipielle synspunkter på navnenormering.

Akkurat som Indrebø påpekte Seip at målstriden var en viktig årsak til at navnenormering var et så omstridt tema i Norge: ”Det som får striden til å bli så hissig, er at den blir blandet inn i

målstriden” (Seip 1934 s. 274). Der stopper imidlertid stort sett enigheten mellom Seip og Indrebø. Seip var imot en så omfattende normalisering som Indrebø forfekta. Han kritiserte blant annet at man i frykt for at de gamle formene ikke var norske ville normalisere ”alt”:

Når noen absolutt vil normalisere bort slike former, er det fordi de er redde for at formene ikke er riktig norske. De tror at ikke bare skriftformen er innført fra dansk, men også uttaleformen i dialekten. [...] Av frykt for dansk skjærer normalmennene på den måten bort ærværdige gamle former (Seip 1934 s. 276).

Samtidig reagerte han på det han meinte var et snevert syn på hva som representerte kulturelle verdier:

I det hele er vår språkhistorie til å få forstand av; kunnskap her vil tvinge bort fra en linje som vil gi alt det som ikke stemmer med en trang og smalsporet normal, et nasjonalt mindreverdighetstegn. I virkeligheten er denne linjen det motsatte av ”nasjonal”, og den stiller vår språkutvikling i et dårligere lys nasjonalt sett enn den fortjener (Seip 1934 s. 277).

Seip argumenterte for de tradisjonelle skriftformene av navna, og det vil si at han delvis var en talsmann for et etymologisk prinsipp og delvis for dialektlinja, med argumenter om at for mye normalisering var ”til skade for en riktig opfatning av norsk språkhistorie” (Seip 1934 s. 278).

Men Seip var også en av de første som la vekt på lokalsamfunnets eiendomsrett til stedsnavn: ”De er mer enn noe annet språkstoff særeie for landsdelene. De bør ikke omplantes i riksform som bare er et postulat og et ønskemål hos en språklig sekt. – Heller ikke er det klokt eller riktig å bruke en arkaiserende og stiv landsmålsform i teksten på kartene våre” (Seip 1934 s. 278).

Med tanke på Seips og Indrebøs hovedsynspunkter, er det ikke rart at samarbeidet mellom dem vart prega av uenighet. Dette vil granskes nærmere i forbindelse med debatten om normeringa på 1920-tallet.

3.5. Første halvdel av 1920-tallet

3.5.1. Andre debattanter

1920-tallet var prega av mye diskusjon om flere emner innen navnenormering.

Inndelingsnavna vart mye debattert i begynnelsen av perioden, men denne diskusjonen roa seg etter hvert. Navnekonsulentene hadde naturligvis ei viktig rolle, men også andre var med i

debatten. Halvdan Koht var aktiv innen Østlandsk Reisning, og i artikkelen ”Norske Gardsnamn” gikk han imot for mye etymologisering og normalisering, samtidig som han også meinte at det var for langt å gå å skrive ned uttalen lydrett:

Slikt bær reint for mye bort ifraa den forma som maalvoksteren i bygda sjøl har skapt, det normaliserer bygdenamna altfor strengt etter tronge regler og skjepler den gode bygdetradisjonen. [...] En maa alltid freste finne et vetugt forlik mellom uttale, ophav og gjengs skriftform (Koht 1918 s. 122).

Han kritiserte også ei rekke vedtak som var gjort, blant annet at *Nøtterø* har blitt gjort om til *Nøtterøy* i stedet for *Nøttere* som var uttalen på stedet, og at *Odalen* hadde blitt avkorta til *Odal* (Koht 1918 s. 122). Saken om *Nøtterøy* var oppe til vurdering flere ganger, og som vi skal se seinere, lå Kohts synspunkt nær det som bokmålskonsulenten hadde, med ønske om noe større dialektpreg enn det som var tilfelle.

I 1923 ga Gustav Indrebø ut avhandlinga *Norske innsjønamn* med navn fra Oppland fylke. I ei melding av denne avhandlinga kritiserte Jakob Sverdrup Indrebøs navneformer.

Hoveduenigheten mellom dem lå på spørsmålet om hvor mye man skulle normere. Sverdrup meinte at:

[...]man bør normalisere minst mulig. Jeg kan ikke innse at det er nødvendig her å ta noget rasjonalistisk hensyn til ”riksspråket”; naturnavnene kan ikke uten videre behandles som de var appellativer i sproget; de er på en måte lokale særeier, likesom gårdsnavnet er den enkeltes eller slektens eie. Ved normalisering risikerer man å lage navneformer som overhodet ikke eksisterer; [...] (Sverdrup 1925 s. 116).

Han kritiserte for eksempel forma *Mjøsi* for uttalen *Mjøsa* (Sverdrup 1925 s. 116) og bruken av *-tjørni* med hokjønnsending der det i dialekten var et nøytrumsord (Sverdrup 1925 s. 115).

Det kommer klart fram at det gikk et skille mellom ulike synspunkter i navnenormeringa som stort sett fulgte de språkpolitiske holdningene og standpunktene. Det virker også som om navnekonsulentene på mange vis var representative, og derfor vil den videre drøftinga konsentreres om konsulentenes standpunkt i ulike navnesaker, men sjølsagt ikke løsrevet fra den allmenne offentlige debatten.

3.5.2. Samarbeidet mellom Indrebø og Seip

Mye tyder på at samarbeidet mellom Gustav Indrebø og Didrik A. Seip var vanskelig, og med tanke på de grunnleggende meningsforskjellene de to konsulentene hadde, er ikke dette merkelig. Allikevel skrives det i boka *Gustav Indrebø – ei livsskildring* at ”Når me dømmer

etter brevi denne tidi millom Seip og Indrebø, er det likt til at dei like vel arbeidde godt i lag eit par års tid” (Eidissen 1993 s. 148). Navnesakene fra denne perioden som finnes i Riksarkivet viser at de var enige i mange av sakene, men etter hvert vart imidlertid samarbeidet vanskeligere. I en navnesak fra 1925, der spørsmålet var endring av navnet *Haugersæter* til *Haugerseter*, vises forskjellen i argumentasjonen til Seip og Indrebø. Seip meinte at det var flere argumenter for denne endringa:

Formen seter er godkjent både i riksmål og landsmål og er i det senere i større og større utstrekning brukt i offisielle navn. [...] Skrivemåten passer også utmerket med de ortografiske prinsipper som har vært rettesnor i de senere år. [...] Skrivemåten seter passer utmerket godt med uttalen i en rekke norske dialekter, både i by og land – på forskjellige kanter av landet. [...] Hertil kommer at i dette tilfelle foreligger det to ord i gammelnorsk, et med æ og et med e: sætr og setr. Begge ordene har gitt grunnlag for stedsnavn; det siste hadde vi f.eks. i Nonneseter og sikkert i mange navn av typen Setre. [...] Om første ledd vil jeg uttale at skrivemåten Hauer stemmer helt ut med dialekten og er den form folk vanlig bruker i skrift (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra D.A. Seip).

Seip anbefalte altså skrivemåten *Hauerseter*, men Indrebø kom til en annen konklusjon:

Naar ein ser det fraa denne kanten, er ei retting fraa sæter til seter uturvande. Rettingi er ikkje noko spraakleg nasjonalt framstig. Og ho er ikkje paakravd av andre umsyn: Rettskrivingsreglane baade på norsk og norsk-dansk tillet baade ”sæter” og ”seter”. Paa dei fleste stader i landet er uttalen ”sæter” (ikkje ”seter”). [...] Etymologisk set kann det ikkje segjast meir for ”seter” enn for ”sæter” (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra Gustav Indrebø).

Videre hevda han at hvis man retta dette navneleddet, måtte man også rette andre poststednavn med dette leddet, og sia andre navn med dette leddet, også gardsnavn:

Vidtgrepande rettingar lik denne, som vert sette i verk utan naudsyn, er skikka til reint i utrengsmaal aa setja den nasjonale namnerevisjonen i miskredit. – Eg held det som det fyregaaande vil visa for ei gagnlaus retting aa skifta ut skrivemaaten ”sæter” med skrivemaaten ”seter” (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra Gustav Indrebø).

Som det går fram av dette, ville altså Indrebø prinsipielt ha skrivemåten *Haugersæter*, men han gikk allikevel inn for *Hauerseter*, fordi ”det offentlege i det seinare fleire gonger hev godkjent namn paa ”seter”” (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra Gustav Indrebø). Dette er noe overraskende, for han setter her det praktiske hensynet foran det nasjonale, og det er det sjelden man ser hos Indrebø. Det mest interessante i denne sammenhengen er imidlertid argumenta de to konsulentene brukte. Som det viser seg, brukte de samme argumenter, men med ulik konklusjon. Dette gjelder for eksempel hensynet til dialektformer, der begge hevda å ta hensyn til uttalen. Mens Seip

skriver om *-seter* at den ”passer utmerket godt med uttalen i en rekke norske dialekter” (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra D.A. Seip), skriver Indrebø at ”Paa dei fleste stader i landet er uttalen ”sæter” (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 0520, 13. feb. 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra Gustav Indrebø).

Også når det gjaldt hensynet til etymologien var de enige, for begge så at den ikke kunne tas til inntekt for ei av formene, men støtta de to formene i like stor grad. Slik sett var det ikke store forskjeller på hvilke områder de henta argumenter fra og heller ikke forskjell på argumenta, men de kom altså allikevel ut med to forskjellige konklusjoner. Dette tyder på at det lå underliggende føringer der. Indrebø la størst vekt på hensynet til den nasjonale navnevisjonen og meinte derfor at det var ei unødvendig retting, mens Seip på si side la mest vekt på at *Hauerseter* var den uttalen som folk brukte til vanlig.

En av de siste navnesakene for Seip var en sak angående navn på stoppesteder på Østsjøbanen i Oslo. Også her var de to konsulentene enige i majoriteten av sakene, men de det vart strid om kan på mange måter representere det som hovedsakelig var uenighetene mellom dem. Det gjaldt to navn, nemlig de foreslåtte *Golia* og *Opsal*:

Istedenfor Golia forslår Indrebø Godlia, som er i samsvar med regelen for skrivemåten på adjektivet ”god”. Seip finner at skrivemåten Golia best sikrer en riktig uttale av navnet. [...] For Østmarkseteren har Akers herredstyre foreslått Opsal. Seip anbefaler dette forslaget. Indrebø foreslår derimot Opsal (Riksarkivet, Em-0844, J.nr. 4440, 29. okt. 1925).

Det kommer fram at Seip i større grad enn Indrebø ønska reine uttaleformer. I tillegg er navnet *Opsal* interessant, for ifølge norsk rettskriving, var ikke skrivemåten *Opp-* tillatt verken i riksmål eller landsmål. Indrebø valgte dermed å gå bort fra det regelverket som lå til grunn.

Det var imidlertid Indrebøs forslag som fikk gjennomslag, og navneformene *Godlia* og *Oppsal* vart vedtatt. At Indrebøs anbefalinger vart fulgt, er en tendens som er ganske klar når det gjelder navnesakene Seip og Indrebø var uenige om.

Seip trakk seg altså allerede i 1926 som navnekonsulent, og avskjedsbrevet hans til Kirke- og Undervisningsdepartementet datert 25. januar 1926 klargjør også noe av grunnen til dette:

Før jeg fratrer, vil jeg gjerne uttale som min mening at i navneskikk gjelder det først og fremst å bevare de virkelige former, de som lever på folkemunne. Det er de eneste nasjonale former. Man bør ikke gå til forandring av skrivemåten i et navn på andre vilkår enn at folkemålsformen kommer til ære og verdighet. Ingen konstruert skriftmålsform kan her tre i stedet. Som et eksempel på hvordan man har syndet mot denne hovedregel nevner jeg at Kirke- og undervisningsdepartementet har nektet å imøtekomme en ansøking fra vedkommende lokale myndigheter om å innføre formen Fokstugu, men har påbudt ”normalformen” Fokstua. (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0521, 25. januar 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra D.A. Seip).

Det skinner her igjennom at han var misfornøyd og hadde problemer med å stå inne for de formene som vart vedtatt. I det samme brevet nevnte han også saken om stasjonsnavnet *Godlia* som vi så på tidligere, og han meinte at denne avgjørelsen var et resultat av vakling:

Likeså nevner jeg at man av hensyn til normalortografi fastslår en form som Godlia, som vil friste til uriktig uttale av navnet, mens man i samme skrivelse – mot normalortografien i riksmål og landsmål – fastslår en skriveform Oppsal (riksmål har op, landsmål har op og upp). Jeg ønsker altså å advare mot for det første at folkemålsformene blir opgitt til fordel for normalformer, for det andre mot at prinsippene blir anvendt slik at man etter behag gjør bruk av det ene eller det andre prinsipp (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0521, 25. januar 1926, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra D.A. Seip).

På bakgrunn av dette kan man konkludere med at det var to hovedårsaker til Seips avgang. For det første opplevde han at dialektformer i for liten grad fikk innpass i navneverket, og for det andre meinte han at det var ei vakling i vektlegginga av de ulike prinsippa, noe som framsto som en måte å prioritere tradisjonelle landsmålsformer til fordel for riksmålsformer. Språksynet hadde nok derfor hatt mye å si for vanskelighetene i samarbeidet mellom dem. Riktignok var Seip tidligere målmann, men han hadde skifta syn etter hvert. Med tanke på at Indrebøs forslag i de fleste tilfella fikk gjennomslag, førte dette til at formene som vart vedtatt i stor grad var vanskelige for Seip å akseptere.

3.6. Indrebø og Sommerfelt – Starten på et langvarig samarbeid

3.6.1. Alf Sommerfelts hovedsyn

Alf Sommerfelt overtok som navnekonsulent etter Seip i 1926 og hadde denne stillinga heilt fram til 1965. Han vart dermed en av de viktigste representantene fra riksmål/bokmålssida² innen navnenormeringa i dette tidsrommet. I et skriv til departementet i 1932 argumenterte

---

² Bokmål og nynorsk vart vedtatt som benevnelsene for våre to skriftspråk i Stortinget i 1929.

Sommerfelt ganske likt som Seip, og det er samtidig verdt å merke seg at han var enig i sjølve grunnprinsippet som lå i regelverket for navnenormering:

Navnene er først og fremst bygdens eiendom. Det bør ikke være tale om å tvinge dem inn i skriftformer som endrer deres karakter og ødelegger deres nedarvede særpreg. Men på den annen side må de naturligvis skrives etter de gjeldende norske rettskrivingsregler; det kan aldri bli tale om å anvende videnskapelige noteringsprinsipper på dem. Man må derfor søke å gi navnene en skriftform som så vidt mulig bevarer deres uttale. Skriver man for eksempel –stad, -berg, - vil ikke denne skriftform innvirke på uttalen, men skriver man derimot viki, bakkan, tjørn for bygdemålsformene vikjo, bakkadn, tjønn eller tjødn kunde disse skriftformene føre til forandring av uttalen. Og de vil lede til en motsetning mellom bygdefolkets sprog og folk utenbygds fra. [...] Det vil imidlertid ikke være mulig å la alle dialektavvik komme frem i skriftformene. Et slikt forsøk vilde by på store praktiske vanskeligheter og vilde allikevel ikke lykkes, fordi som ovenfor nevnt skriftformene må være bundet av de almindelige rettskrivingsprinsipper. [...] En må derfor nøie sig med å søke å få frem de viktigste trekk og se bort fra de mere uvesentlige detaljer (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 1687, 6. mai 1932, Brev til departementet fra Sommerfelt).

Han delte altså mange av argumenta som Seip hadde, men samarbeidet med Indrebø kom allikevel til å gå betraktelig lettere for Sommerfelt enn for Seip. Dette var ikke fordi de nødvendigvis var mer enige, men de navnesakene Sommerfelt behandla viser at han aksepterte at regelverket la bestemt føringer, samtidig som han ytra ønsker om å endre dette regelverket. Dette ser man blant annet i en navnesak fra 1936 om *Nystova* i Valdres som blir drøfta seinere i dette kapittelet.

Ei tilråding fra arbeidet med å revidere regelverket i 1929 kan være ei oppsummering av Sommerfelts prinsipielle synspunkter på skrivemåten av stedsnavn:

Dr. Sommerfeldt meiner at karti stort sett skal visa dialektgrensene her i landet. Det kann av praktiske grunnar vera turvande å jamna ut noko på karti. Men segjer han, ”regelen om å utjevne til én dialektform på det samme kart fører til ren vilkårlighet og betyr i virkeligheten at man trekker opp imaginære grenser for sociale fenomener i vårt land. [...]”. Dertil meiner han at ei normalisering som vert drevi for vidt, kann koma til å føra med seg at me atter får tvo sett namneformer på same vis som på den tid då dansken var den offisielle målform her i landet. Dessutan vert halde fram at nasjonale umsyn talar til bote for hans syn. ”De lokale stedsnavnene er bygdens eiendom, og det vil aldrig kunne bli nasjonalt å sette uriktige skriftformer på dem”. (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler, skrevet av sekretær for utvalget).

Både Sommerfelt og Indrebø brukte mye av de samme argumenta når det gjaldt å ivareta de norske formene, men med forholdsvis forskjellige konklusjoner. I likhet med Indrebø argumenterte også Sommerfelt med det han kalte nasjonale hensyn, men la i det at stedsnavn som lokal eiendom aldri kunne bli nasjonale ved ”å sette nasjonalt uriktige skriftformer på

dem” (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler, skrevet av sekretær for utvalget).

I tillegg var Sommerfelt noe mer tilbakeholden med å bruke språklige argumenter, i forhold til Indrebø som meget klart ytra sine språkpolitiske holdninger og også blanda dem sammen med normeringa. På den måten vil nok argumentasjonen til Sommerfelt i dag framstå som mer saklig og mindre ideologisk prega enn det argumentasjonen til Indrebø gjør.

3.6.2. 1926-1929: Starten på samarbeidet mellom Sommerfelt og Indrebø

I denne perioden på 1920-tallet var det mange navnesaker om navn på poststeder, og disse vedtaka viser at Indrebø og Sommerfelt var enige i flertallet av sakene (Riksarkivet, Em-0845). Hvilke av de underliggende linjene de to konsulentene representerte og la vekt på, kommer fram av en uoverensstemmelse i en navnesak fra 1927. Det gjaldt revisjon av kartblad B36 Rogaland, og uenigheten dreide seg om to saker. Det var for det første bestemt form av hokjønn entall og intetkjønn flertall der dialekten delvis hadde en *o-lyd*, delvis en *å-lyd* og *e-lyd* i et lite område. Her ville Indrebø normalisere til *-i*, mens Sommerfelt ønsket *-o*. For det andre gjaldt det blaute konsonanter som fantes i en del av området, der Indrebø ville normalisere til harde, mens Sommerfelt ville ha blaute konsonanter i samsvar med målføret (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0473, 1. feb. 1927). Sommerfelt kom også med en kommentar her: ”Jeg må fremholde at våre stedsnavne er stedets eiendom og derfor mest mulig – bortsett fra undtagelsestilfeller – bør skrives slik som de uttales på stedet” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0473, 1. feb. 1927). Her ser man altså at det var riksmålskonsulenten som representerte dialektlinja, mens det var landsmålskonsulenten som forfekta normaliseringslinja og dermed også målreisingslinja. Det må imidlertid påpekes at også riksmålskonsulenten ønska en viss grad av normalisering, så sjøl om han var representant for ei dialektlinje, så var det ikke et ønske om å skrive stedsnavna rett etter uttalen, men et ønske om å gi dialektformer større plass i navneverket for å forhindre landsmålsformenes dominans. Om situasjonen hadde vært annerledes hvis man fritt kunne ha valgt hvilken målform som skulle være normeringsgrunnlag, er sjølsagt umulig å svare heilt sikkert på, men i og med at riksmålsfolk i så mye større grad enn tidligere ønska dialektformer, så er det rimelig å anta at nynorsk som normeringsgrunnlag var en av årsakene til ønsket om flere dialektformer. Man må bare huske på at når det er snakk om de forskjellige linjene, så er det som regel ikke snakk om absolutte

holdninger og krav, men heile tida om glidende overganger og ulik grad av vektlegging av de to linjene.

Jeg skal nevne en sak Sommerfelt og Indrebø var uenige om fra 1928. Det gjaldt skrivemåten av *Urmland* på Voss, der Indrebø ønska *Urmland* og Sommerfelt *Urland*. I en usignert kommentar skrevet i departementet står det:

Når saken er forelagt deptet er det fordi det er dissens mellom konsulentene, idet Indrebø holder på den offisielle norske skrivemåte Urmland og Sommerfelt på den norsk-danske Urland; hvilken form det er liten grunn til å holde på, da den verken refererer sig til stedlig uttale eller er klar i sig selv idet "ur" betyr flere ting. (Riksarkivet, Em-0845, J.nr. 1243, 1928).

Den som har skrevet dette i departementet hadde tydeligvis et syn som sammenfalt med Indrebøs. Også det faktum at vedkommende på et tidspunkt da riksmål var en innarbeida benevning på det fornorska danske skriftspråket kaller dette norsk-dansk, gjør denne kommentaren sterkt prega av det samme idégrunnlaget som Indrebø står for. Det er jo også en naturlig forklaring på at Indrebøs syn stadig synes å ha vært det foretrukne av departementet i saker det var tvist om.

3.7. Kongelig resolusjon 1929

3.7.1. Forarbeidet til resolusjonen

I Kongelig resolusjon 8. februar 1929 – "Reglar um skrivemåten av stadnamn på offisielle kart" kom det nye og detaljerte regler om skrivemåten av stedsnavn. I forkant av dette vart det nedsatt en komité som så på de gamle reglene fra 1919, og som skulle komme med forslag til nye regler. I Tilråding 122 fra Referatprotokollen 1929 kom det flere ulike synspunkter på normeringssituasjonen:

Den eine av dei målkunnige rådgjevarane (dr. Indrebø) og sjefen for Landkartverket hadde her ei meining som stod i strid med det som vart halde fram av den andre målkunnige rådgjevar (dr. Sommerfelt), sjefen for Sjøkartverket og kartredaktørane. Meiningskilnaden gjaldt i kor stor mun ein skulde fylgja dialektformi på staden, eller – det som likevel i røyndi er det same – i kor stor mun ein skulde normalisera. (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler).

Det var altså det samme strids spørsmålet som dukka opp igjen. Også i dette tilfellet var det Indrebø som ønska mye normalisering, i motsetning til Sommerfelt som ønska mindre

normalisering. Nok en gang viste Indrebø hvordan han så arbeidet med navn som viktig for målreisinga:

Når eg tillet meg å leggja slikt lag på, at namneverket ikkje må verta meir oppkløyyt enn til dessar, so er det fordi at fyremålet med yvergangen til norsk skrivemåte i 1913 og seinare var at den norske skrivemåten skulde breida seg vidare, utanfor karti og (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler).

Indrebø vektla her det nasjonale hensynet.

Denne tilrådinga kan ellers gi nok en mulighet til å se om tendensen til at nynorskkonsulenten ønska en høy grad av normalisering og bokmålskonsulenten ønska mindre normalisering også finnes blant andre debattanter. I tilrådinga fra 1929 var det flere som uttalte seg, og disse uttalelsene kan være med på å belyse dette. Halvdan Koht meinte ”at stadnamn bør skrivast mest mogleg i samhøve med uttalen på staden” (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler), og også Jacob Sverdrup meinte at stedsnavna kunne bli ”forringa eller skjemde av uturvande normalisering” (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler).

Halvdan Koht vart etter hvert en av de som høyest forfekta samnorsken, mens Sverdrup var bokmålsmann. Professorene Liestøl som var samnorskmann og Midtun som var målmann var mer på linje med Indrebøs syn:

Utgangspunktet, grunnlaget er den faktiske uttalen som namni hev i bygdene. Det er det syn som i det heile hev gjeve upptaket til namnebøting. Denne uttaleformi bør få ei skriftform som er praktisk og som folk kann vera tente med. Aa nytta ljodskrift er upraktisk.[...] Ein maa bruka det vanlege alfabet og gjeva namni ei form som er kjendsleg ut ifraa vanleg norsk skriftmaal (Riksarkivet, Em-0843, Tilråding 122, 1929, J.nr. mangler).

Sjøl om dette kun er noen eksempler, synes det imidlertid rimelig å anta at dette skillet mellom nynorskbrukere og bokmålsbrukere var et generelt skille, sjøl om to representanter for samnorsk her argumenterte forskjellige, nemlig Liestøl og Koht.

3.7.2. Resolusjonens innhold

Når det gjelder reglene fra 1929, så var det ikke store endringer som skjedde. Hovedprinsippet var fortsatt det samme; man skulle så langt som mulig følge den lokale uttalen, men samtidig normalisere etter enkelte hovedtyper slik at man ikke skulle gjengi alle dialektavvik. Det var fortsatt nynorsk rettskriving som skulle følges.

Reglene inneholdt imidlertid flere direkte angivelser om hvordan man skulle skrive enkelte ord og navneledd, som f.eks.

Vatn, botn; [...] straum, aust (ogso der uttalen er stråm, strom(m) etterfylgd ost, og overalt i dei nordlege landsluter; - i det sudaustlege skal ein likevel skriva strøm og øst der denne uttale vert brukt); [...] kyrkje (for uttaleformer som kyrkje, kjørk(j)e, kjårkje, kjurkje, kirkje), kirke og kjerk(j)e (for uttaleformer som kirke og kjærk(j)e) (Kgl. res. 8. februar 1929 pkt. 2).

Dette vart kalt riksformer, men man kunne altså skrive både *kyrkje*, *kirke* og *kjerk(j)e*, og det vart også åpna for dialektformer som *hagan* og *hugu* i stedet for *hagen* og *hovud*. Slik sett tillot denne resolusjonen en del dialektformer. På det området skilte den mellom ord med kjent betydning og andre ord: ”Ord og delar av namn med kjend tyding i den ålmenne målform skal ein om det er mogleg gjeva ei riksform, særleg i samansette namn” (Kgl. res. 8. februar 1929 pkt.2).

Regelverket var noe mer normaliserende når det gjaldt morfologien, der for eksempel bestemt form ental av svake hokjønnsord fikk endinga *-a* uansett: ”Bundet eintal av linne hokynsord får endingi a (t.d. saata for såta, såto, såtå, saatao).” (Kgl. res. 8. februar 1929 pkt. 3d). Dativ flertal fikk bare to forskjellige endinger: ”Dativ fleirtal får endingi om i aust-norsk, o i vest-norsk” (Kgl. res. 8. februar 1929 pkt. 3a). Man kan dermed fastslå at resolusjonen var mer normaliserende innenfor morfologien enn på andre områder.

Når det gjaldt håndhevinga av regelverket, så vart det fastslått at skrivemåten skulle ”fastsetjast av Norges geografiske Opmåling i samarbeid med dei målkunnige rådgjevarane (Kgl. res. 8. feb. 1929 pkt. 5)”.

3.7.3. 1929-1933. Tre eksempler

Navnesakene som vart behandla av navnekonsulentene, viser hvordan denne resolusjonen fungerte i praksis. I arbeidet med navnenormering var konsulentene i stor grad enige om avgjørelsene. Noe av grunnen til dette er selvfølgelig at de hadde et regelverk å følge som la føringer, men samtidig så var de også enige om det grunnleggende prinsippet. Det finnes imidlertid eksempler på at det oppsto uenighet, og da dreide det seg stort sett om det store gjennomgangstemaet, nemlig om hvor mye vekt man skulle legge på den lokale uttalen.

I 1932 fikk konsulentene en sak angående et navn i Valdres som etter dansketida hadde blitt skrevet *Hurum*. Bygdeuttalen i dette tilfellet var ”høré”, mens den gammelnorske skriftforma var *Hǫrðin*. Her var navnekonsulentene enige i uttalelsen sin. De argumenterte med at *Hurum* ikke hadde noe grunnlag verken i uttalen eller i etymologien, og at forma var villedende ”med di han fører tanken burt paa austlandske heim-namn (som Bærum) og dativnamn” (Riksarkivet, Em-0842, J.nr. 0452, 1932). Derfor anbefalte konsulentene *Høre*.

I en annen sak fra 1932 angående et navn som fram til da hadde blitt skrevet *Opdal*, var de uenige. Den lokale uttalen ”uggdal” hadde utvikla seg fra *Uppdal*, slik navnet vart skrevet i middelalderen. De var enige om at den gamle skrivemåten *Opdal* ikke hadde noe for seg, og Indrebø anbefalte derfor *Uppdal*, sjøl om han subsidiært kunne godta *Uggdal*. Sommerfelt snudde imidlertid om på denne prioriteringa; han ønska heller forma *Uggdal* fordi ”det vil være praktisk å skille sognenavnet fra andre Uppdals-navn og best å velge en form som ikke avviker for sterkt fra uttalen” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr 5113, 16. des. 1932).

Saken om *Nøtterøy* kom opp igjen. Skrivemåten *Nøtterøy* vart vedtatt i resolusjonen fra 1917, og allerede da kom det klager på dette vedtaket fordi mange heller ville beholde den gamle skriftforma *Nøtterø*. Dette vart imidlertid ikke godtatt, men saken var ikke ute av verden av den grunn. I 1931 dukka den opp igjen, da det vart framsatt et ønske om å endre skrivemåten til *Nøtterø*. Denne forma vart ikke godtatt av navnekonsulentene fordi den var et resultat av dansknorsk skriftspråk. Indrebø ville i denne sammenhengen kun godta *Nøtterøy*, mens Sommerfelt åpna for å godta *Nøttre* også, hvis det skulle komme ønsker om det (Riksarkivet, Em-0842, J.nr. 3097, 1931). Den forma var i samsvar med den lokale uttalen, som et resultat av at *-øy* hadde blitt redusert til kort *-e*. I begge disse sakene ser man altså at bokmålskonsulenten var villig til å gå noe lenger i retning av dialektprega former enn det nynorskkonsulenten var, med andre ord var bokmålskonsulenten her en talsmann for dialektlinja og nynorskkonsulenten talsmann for normeringslinja.

3.8. Kongelig resolusjon 1933

3.8.1. Resolusjonens hovedpunkter

Neste endring i regelverket kom i 1933, i form av ”Kgl.res. 28. april 1933 – Fyresegner um skrivemåten av stadnamn”. En av hovedforskjellene på disse reglene i forhold til reglene fra 1929 er at det klarere kom fram i hvilke tilfeller reglene skulle gjelde, og virkeområdet var også noe utvidet. Som tidligere skulle de gjelde for alle offisielle kartverk, men i tillegg kom det med at de også skulle ”fylgjast mest mogleg for skrivemåten av stadnamn i all offentleg administrasjon” (Kgl. res. 28. april 1933 pkt. B). Reglene forklarte også grundig hvem som skulle ta avgjørelsen i de enkelte tilfellene. I denne forbindelse vart også navnekonsultenttjenesten definert: ”Kyrkjedepartementet set til dei målkunnige rådgjevarane (”namnekonsulentane”) - i regelen tvo -, og fører tilsyn med at desse fyresegnene vert fylgde” (Kgl. res. 28. april 1933 pkt. B).

Ellers var det to nye punkter som utmerka seg. For det første kom det inn et eget punkt om gardsnavn: ”Ved gardsnamn bør ein syna varsemnd med å retta tradisjonelle skriftformer, når dei er historisk og nasjonalt forsvarlege.”(Kgl. res. 28. april 1933, pkt. 4). For det andre kom det inn en merknad om at heilt fremmede navn, som for eksempel Montebello, ikke skulle rettes (Kgl. res. 28. april 1933, pkt. 5).

Den sentrale forskjellen i denne sammenhengen er imidlertid at reglene fra 1933 var noe mer normerende enn de fra 1929. Den stillinga nynorsk hadde som normeringsgrunnlag vart ikke rokka ved, og det vart vedtatt riksformer for en god del flere ord i 1933 enn i 1929, i tillegg til at det var færre unntak fra de formene som vart vedtatt. I sammenheng med disse formene vart det presisert at ”Sovori utjamning lyt serleg til i namn der den appellativiske tydingi kjennest greidt, [...]” (Kgl. res. 28. april 1933, pkt. 2). Der man i 1929 kunne bruke både *kyrkje*, *kirke* og *kjerk(j)e*, kunne man for eksempel etter 1933 bare bruke *kyrkje* og *kjerk(j)e*. I et skriv i Riksarkivet skriver Indrebø at ”skrivemåten ”kirke” gjeng ut. Det hev ikkje synt seg at det er bruk for honom” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. mangler, Skriv fra Indrebø 30. juni 1932). Men når det gjelder bøyingsformer, åpna reglene fra 1933 for noen flere alternativer. Det gjaldt for eksempel bestemt form ental av svake hokjønnsord: ”Bunde eintal av linne hokynsord fær endingi a (i reint individuelle namn kann òg skrivast o der som bygdemålet hev o eller å).” (Kgl. res. 28. april 1933, pkt. 3d).

Sett under ett framstår resolusjonen fra 1933 som noe mer normerende enn den fra 1929 og er tydelig etymologisk prega, sjøl om det i det store og det heile ikke var veldig store endringer som var gjort. Man kan imidlertid konkludere med at denne resolusjonen brakte regelverket noe nærmere normeringslinja og fjerna det fra dialektlinja.

3.8.2. Resolusjonen i praksis

Av materialet som finnes i Riksarkivet, virker det som Indrebø hadde hatt størst innvirkning på det nye regelverket. I et brev til departementet fra juni 1933 etterlyste Sommerfelt den nye resolusjonen, fordi han enda ikke hadde fått den tilsendt (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 2249, 16. juni 1933, Brev til departementet fra A. Sommerfelt). To måneder etter at resolusjonen vart vedtatt hadde den ene navnekonsulenten enda ikke hatt tilgang til regelverket, og også i de spørsmåla Sommerfelt stilte seinere i brevet virker det som han var undrende over hvordan regelverket skulle tolkes og til en viss grad kritisk til det:

Et par punkter av resolusjonen slik som den er referert i avisene kan være gjenstand for tvil. Under omtalen av de såkalte bløte konsonanter står der: i namn med reint individuell karakter kann like vel skrivast linn konsonant i det sudvestlege. Videre står der hvor talen er om bunden form av svake hunkjønnsord: i reint individuelle namn kann og skrivast o der som bygdemålet hev o eller å. Og det samme prinsipp gjelder for de sterke hunkjønnsord. Vil dette si at overalt hvor man står overfor almindelige navneledd, skal man normalisere, da først og fremst i siste ledd av navnet. Med andre ord, kan man på Sørlandet skrive Vigeland, men må overalt skrive –vik, kan man i Hordaland skrive Sørhuglo, Finso (elvenavn), men må overalt der skrive –viki, -øyi? (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 2249, 16. juni 1933, Brev til departementet fra A. Sommerfelt).

Departementet overlot til Indrebø å svare, og dette er nok et tegn på at Indrebø var den toneangivende navnekonsulenten. For det første påpekte han at det var en generell regel at utjamning skulle skje særlig der den appellativiske betydningen var godt kjent. (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.2249, 16. juni 1933, Brev til Sommerfelt fra Indrebø). Når det gjaldt blaute konsonanter vart det dermed slik: ”Eit sermerkt og reint individuelt namn som t.d. Kluge (Gjestal) bør skrivast etter dialekten med linn konsonant, ikkje med k. Ein lett kjenneleg namnelekk som vik derimot med hard konsonant” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.2249, 16. juni 1933, Brev til Sommerfelt fra Indrebø).

Det samme gjaldt for svake og sterke hokjønnsord i bestemt form flertall: ”Altso i Hordaland Bjølvo, Finso, (Sør)Huglo, Strønø, (individuelle namn), men viki, øyi (so nær som i dei bygder som skal ha vikja, øya) ” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.2249, 16. juni 1933, Brev til Sommerfelt fra Indrebø). Det virker som om motsetningen mellom Indrebø og Sommerfelt på

dette området var forholdsvis stor. Synspunkta til Indrebø kommer godt fram, mens man kan ane at Sommerfelt så på dette som ei vakling i navneverket som ikke var ønskelig, blant annet fordi man i det samme området for eksempel kunne få både blaute og harde konsonanter.

Det er videre interessant å se på hvor normaliserende dette regelverket var i praksis, og en sak angående navnet *Nystova* i Vang i Valdres fra 1936 kan illustrere dette. Den lokale uttalen var ”nystøga”, mens navnet på sognesida vart uttala ”nystova” eller ”nistova”. Konklusjonen til navnekonsulentene vart i dette tilfellet *Nystova*, som altså ikke stemte overens med den lokale uttalen. Sommerfelt hadde imidlertid en anmerkning: ”[...] med de nuværende regler er det naturlig å skrive *Nystova*, men hvis man hadde mere anledning til å følge målførene enn man nu har, det nok kunde bli tale om en annen skrivemåte” (Riksarkivet, Em-0843 , Jnr. 152 1936). Indrebø ga ingen kommentar, og ut fra dette kan man anta at vedtaket var slik Indrebø ønsker det, mens Sommerfelt altså helst så at dialektforma fikk større spillerom. Dette gir også indikasjoner på at regelverket i stor grad var Indrebøs verk, i og med at reglene faktisk vart mer normaliserende enn de eksisterende reglene.

3.9. 1938 - ny rettskriving og nye utfordringer

Situasjon var etter dette forholdsvis stabil fram til 1938. Da fikk man nok ei ny rettskriving for både nynorsk og bokmål, og denne rettskrivinga var sterkt prega av samnorsktanken. Halvdan Koht var en sentral person i Østlandsk reising og var sentral i komiteen som sto bak denne rettskrivinga. Denne nye rettskrivinga vart kritisert av mange:

Det var ikkje lenger spørsmål om å justere rettskrivinga etter den ”dannede dagligtale”, men om å bryte med det ”dannede sprog” og ta inn og gjere obligatoriske former som allment var rekna som ”vulgære”. I dag er det derfor lett å sjå at det måtte komme ein motstand av ei heilt anna kraft enn den som ein hadde sett i tidlegare generasjonar (Torp og Vikør 1993 s. 224).

For nynorsk representerte denne rettskrivinga et brudd med den etymologiske linja. Hva fikk så dette å si for navnenormering? Det vart reist spørsmål ved om den nye rettskrivinga ville føre til nye forskrifter for skrivemåten av stedsnavn fordi resolusjonens riksformer på enkelte punkter falt utenfor rammene for den nye rettskrivinga. Dette kunne i så fall innebære mer dialektinnslag i navneverket. Gustav Indrebø ga sitt svar på dette:

Navnekonsulenten professor Gustav Indrebø frarådet i et skriv til deptet. av 10. jan. 1940 endring av res. 1933. Han mente resolusjonen representerte en kontinuitet i arbeidet med fornorsking av navneverket helt fra 1913 og framover; det hadde hele tiden bygget på normaliseringsprinsippet. Å gi dialektene en større plass i skrivemåten for stedsnavn, ville bety et brudd med den målbevisste utviklinga (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. mangler, Brev til NGO fra departementet av 24. jan. 1941).

Spørsmålet om hvor stor plass dialektformene skulle ha i skrivemåten av stedsnavn vart med andre ord aktualisert igjen. Kongelig Resolusjon av 1933 stadfesta nemlig i punkt 5 at ”Elles fylgjer ein den rettskrivingi som gjeld til kvar tid for nynorsk, når dette ikkje kjem i strid med dei reglar som stend framanfor” (Kongeleg resolusjon 28. april 1933, pkt.5). For navnenormeringa impliserte den nye rettskrivinga at det vart flere former å velge mellom, noe som åpna for at dialektene kunne sette sitt preg på skriftformene av stedsnavna i større grad enn tidligere. I det samme brevet som er sitert ovenfor vart det hevda at ”på den annen side arbeidet en rekke fagmenn for å la målføreformene bli representert i større utstrekning, særlig professorene Seip, Koht, Sverdrup og Magnus Olsen” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. mangler, Brev til NGO fra departementet av 24. jan. 1941).

Denne rettskrivingsendringa ga da også utslag i normeringa. Ved en gjennomgang av kartblad for Norges geografiske Opmaaling vart det uenighet mellom konsulentene Indrebø og Sommerfelt:

[...] har der vært dissens mellom de to konsulenter ved navn som inneholder ordene brei(d) og opp (upp). Professor Indrebø har konsekvent brukt formene breid og upp, professor Sommerfelt formene brei og opp. Ved navnekorrekturen for E 38 Aust gjør Sommerfelt følgende alminnelige bemerkning: ”Formene brei og opp er obligatoriske for begge målformene og breid og upp er ikke tillatte sideformer” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 6337E, 26. okt. 1939).

Begge disse formene var resultat av 1938-rettskrivinga, og i og med at de ikke var nevnt som riksformer i regelverket fra 1933, innebar det at de dermed skulle skrives i samsvar med den nynorske rettskrivinga, altså *brei* og *opp*. Dette er et eksempel på at Indrebø var villig til å sette regelverket til side i enkelte tilfeller. Alf Sommerfelt forsvarte i et brev til Kirke- og undervisningsdepartementet sitt syn på saken og hevda at der den lokale uttalen var ”brei”, var det et reint rettskrivings spørsmål om man skulle skrive *breid* eller *brei*:

Skal en fortsette med å skrive breid [...] på tross av rettskrivningsreglene og på tross av uttalen, fører en et nytt prinsipp inn i navneverket og følgen vil bli forvirring og usikkerhet. Det forekommer meg rimelig at en kan skrive breid der hvor dette virkelig svarer til uttalen. Men da må en gi målførene større plass i navneverket enn en har gjort i de to siste navneresolusjoner. Jeg vil minne om at i diskusjonen om disse ting som gikk forut for navneresolusjonen uttalte en rekke fagmenn, bl.a. professor Seip,

nåværende statsråd Koht, professor Magnus Olsen, professor Sverdrup, seg for å la målføreformene bli representert i større utstrekning enn en har gjort hittil. Jeg henstiller til Departementet å ta dette spørsmålet opp til overveielse når det arbeider ut nye regler for skrivemåten av stedsnavn (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 5214, 29. August 1939, Brev til departementet fra Sommerfelt).

Også i forkant av rettskrivingsendringene frykta Indrebø utviklinga. Han argumenterte heile tida for det særnorske og hevda at det var det særnorske i navneverket som først og fremst trengte vern fra regelverket: ”Difor er det ei serleg veikjing for namneverket nasjonalt sèt, dersom sermerkte og sernorske ordformer og ljodformer vert sette heilt utanfor i den ålmenne rettskrivingi” (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.5214, 29. August 1939, Brev til departementet fra Indrebø). Han er her inne på skillet mellom normalisering i spesielle ord kontra allmenne ord:

Men på fleire punkt valdar reglane framleides – dersom ein skal fylgja deim strengt etter ordljoden – brot som ikkje hev grunnlag i namneverket sjølv. Og på ikkje fåe punkt gjer dei vilkåri for det sernorske vanskelegare, ved at sernorske ordformer er utestengde or skulerettskrivingi, og ved at sernorske ordformer er flutte ned frå eineformer eller hovudformer til ”dubbelformer” eller ”sideformer”. Skal ein føra reglane frå skulerettskrivingi rigorøst etter ordljoden yver på namneverket, fører dei til resultat som etter mi meining er urimelege og umoglege. Namneformer som hev ubroten tradisjon i talemålet frå gamalnorsk til i dag, og som stundom var åt og fekk tradisjon att i skrift, vert då utestengde (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.5214, 29. August 1939, Brev til departementet fra Indrebø).

På en måte møtte Indrebø seg sjøl i døra. Som et resultat av kampen for sterk normalisering av navneverket, hadde det oppstått en, etter hans meining, lite heldig situasjon. Indrebø satte da også hardt mot hardt og ønska å trekke seg fra stillinga som navnekonsulent. Hvis det derimot vart gjort mulig å gjøre avvik fra rettskrivinga i enkelte tilfeller, meinte han at det særnorske i navneverket kunne få tilstrekkelig vern, og på disse betingelsene var han da villig til å fortsette som navnekonsulent:

1. Kgl. res. Frå 28. april 1933 um skrivemåten av stadnamn vert ståande ubrigda.
[...]
2. Alt sernorsk med gamal arv i seg fær full rett i namneverket, so langt som bygdemåli (uttala og ljodsystemet) i samband med ei rimeleg normalisering etter organiske norske målreglar gjev grunnlag.
[...] Liknande avvik frå rettskrivingsbøkene som dei eg hev peika på her, hev ein gjort fyrr òg. [...] Det kjem berre til å verta meir slike avvik no. Eg er klår yver at slike avvik fører vanskar med seg ifrå ei sida sèt, i ser når avviki kjem i vanlege og ålkjende ord. Det hev eg òg halde fram for Departementet ved tidlegare høve. Men etter som umstendi er, ser eg ikkje annan veg no enn at ein lyt taka desse avviki, dersom ein skal få vern for eit sernorsk namnverk.
(Riksarkivet, Em-0843, J.nr.5214, 29. August 1939, Brev til departementet fra Indrebø).

Hvis dette vart innvilga, meinte han at navneverket fortsatt var godt sikra:

Eg vonar òg at det sernorske i namneverket då kann få nokorleis det vern som det treng, og at ein kan få sleppa ymse inkonsekvensar som ikkje hev grunnlag i bygdemåli. Då er eg viljug til å vera med på namnerevisjon av matrikkelen og til å verta ståande som namnerådgjevar (Riksarkivet, Em-0843, J.nr.5214, 29. August 1939, Brev til departementet fra Indrebø).

Det er spesielt interessant å merke seg at han ikke ønska noen revisjon av det eksisterende regelverket, jfr. punkt 1, samtidig som han i punkt 2 ytra et ønske om å gå utenom de føringene dette regelverket la. Nå grunnga han ikke akkurat dette, men det er ikke urimelig å påstå at han i redsel for at målføreformer skulle få større plass i et eventuelt nytt regelverk ønska å beholde det gamle. Rettskrivingsreformene for bokmål og nynorsk var et resultat av at samnorsktanken var i medvind i denne tida, samtidig som ønsket om flere dialektformer i navneverket til stadighet vart framsatt. Han regna kanskje dermed ikke med at et nytt regelverk ville gå i den retninga han ønska, og derfor kom til den konklusjonen at det var best å holde på det gamle, til tross for at han da meinte at man burde gjøre visse unntak fra det.

Når det gjelder de krava han satte fram for å fortsette som navnekonsulent, så vart de akseptert. Dette illustrerer den sterke posisjonen Gustav Indrebø hadde innen stedsnavnormeringa i mellomkrigstida. Det er også andre ting som tyder på dette. Innstillingene fra navnekonsulentene i ulike saker som finnes i Riksarkivet, er i de aller fleste tilfellene skrevet av Indrebø, mens bokmålskonsulenten signerte det Indrebø skreiv. Kun i noen tilfeller ga bokmålskonsulenten uttrykk for uenighet med Indrebø.

Det er imidlertid interessant å se at Indrebø i etterkant av rettskrivingsendringene i 1938 gikk noe tilbake på sitt første argument for normalisering, nemlig det praktiske hensyn. Det vart pressa fram av disse rettskrivingsendringene. Han pekte på at det burde gjøres flere avvik fra rettskrivingsreglene, og han brukte hensynet til det nasjonale som argument for dette:

Eg er klar yver at slike avvik fører til vanskar med seg ifrå ei sida sét, i ser når avviki kjem i vanlege og ålkjende ord. [...] Men etter som umstendi er, ser eg ikkje annan veg no enn at ein lut taka desse avviki, dersom ein skal få vern for eit sernorsk namneverk (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 5214, 29. august 1939, Brev til departementet fra Indrebø).

Han tilla altså det nasjonale hensynet større vekt enn det praktiske hensynet, og dette ser ut til å være et gjennomgående trekk.

I et brev til Kyrkjedepartementet i 1940 oppsummerte Indrebø sitt hovedsyn slik det var på det tidspunktet i to punkter:

1. Der som det utan skade eller særleg vanske let seg gjera å normalisera til riksformer eller hovudtypar, skal ein framleides normalisera tilssø sernorske former og typar som råd er.
2. Der som det etter omstendi ikkje er so laglegt, eller beint fram ulaglegt å normalisera, der skal det vera fri veg og full vern for det sermerkt norske, so langt som det hev grunnlag i tala.

(Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 0242, 11. januar 1940, Brev fra G. Indrebø til Kyrkjedepartementet)

Dette, som vart skrevet to år før han døde, kan tjene som en oppsummering av Indrebøs periode som navnekonsulent. Han hadde heile tida det samme grunnsynet, men det er mulig å se en liten glidning mot et ønske om å normalisere særegne navneformer mindre enn i de første åra.

3.10. Sammenfatning av denne perioden: Dialektlinja, normeringslinja og målreisinglinja

Den kongelige resolusjonen fra 1933 vart den siste regelendringa i denne perioden. Det er dermed på tide å oppsummere arbeidet med navnenormering og endringene i regelverket fram mot Indrebøs bortgang i 1942. Det er uten tvil det samme grunnprinsippet som lå til grunn heile vegen; ”i stedets dialekt med landsmaalets retskrivning” var fortsatt det rådende prinsippet.

Hvor sto så dialektlinja, normeringslinja og målreisinglinja, og i hvilken grad prega de denne perioden? Som følge av at nynorsk var den målforma man skulle normere etter, var normeringslinja og målreisinglinja uløselig knytta sammen i denne perioden. Det var for en stor del målfolk som argumenterte sterkest for normering, og dette var Gustav Indrebø det klareste eksempelet på. Etter rettskrivingsreformen i 1938 så man imidlertid en liten bevegelse, for det er mye som tyder på at den nye nynorsknormalen lå utenfor den ramma Indrebø ønska at nynorsken skulle ha. Dette framsto for enkelte som et tilbakeslag for målreisinga, og som man tidligere har sett, så ikke Indrebø navnenormeringa isolert, men også som et middel for å fremme målreisinga. Det var sannsynligvis hovedårsaken til at han, som vist over, valgte å sette det eksisterende regelverket til side. Ellers hadde dette ført til flere former som lå nær et samnorsk mål, og det ville nærme navneforrådet til bokmålet. Dette ville

igjen bryte med de tidligere normeringene som hadde vært gjort, og trulig bane veg for flere dialektformer. Samtidig var det i denne rettskrivingsreformen mange valgfrie former, noe som kunne skade enheten i navneverket. Sia samnorsken sto sterkt i denne perioden, var heller ikke en revisjon av regelverket aktuelt, med tanke på at dette da fort kunne ha endra seg i ei retning som for representantene for normaliseringslinja og målreisingslinja framsto som lite ønskelig.

Når det gjelder dialektlinja, så var nynorskkonsulentene altså i denne perioden mye mindre opptatt av dialektformer enn det representantene for målreisinga var før 1913, og det kan tenkes to motiver for dette. For det første lå målreisingstanken der med ønsket om å fremme nynorsk, og samtidig var det en redsel for et sterkere bokmål. Ved å holde fast på normaliseringslinja håpte man å gi nynorsk ei sterkere stilling. På denne tida var det ingen opplagt fare for at dialektformene skulle forsvinne eller bli særlig påverka av skriftformene.

I slutten av artikkelen ”Kartverk og stadnamn” kom Indrebø inn på det faktum at representantene fra bokmål samla seg om dialektlinja:

So lenge som det var tale um å normalisera namni etter norsk-dansken, var difor normalisering og rettskrivingsreglar ein rimeleg ting, og målføri ubrukande. [...] Men no hev ein offisielt løyst seg heilt ifrå bokmålet med stadnamni, - den fyrste teigen der slikt hev hendt. [...] Dermed hev spursmaalet um nynorsk meldt seg. Då hev normalisering og rettskrivingsreglar vorte av det vonde. Umslaget synte seg so å segja momentant, i same augneblinken dei skulde kasta laust ifrå bokmålet (Indrebø 1932 s. 192)

Dette var, som tidligere påpekt, en viktig konsekvens av reglen fra 1913. Det er lite trulig at bokmålsfolket plutselig over natta bestemte seg for å tale dialektenes sak, så det er all grunn til å tru at dette henger sammen med at det vart nynorsk som skulle brukes ved normering av stedsnavn. Dette var selvfølgelig lite ønskelig for bokmålsfolket, og i valget mellom normaliserte nynorskformer og dialektformer framsto det sistnevnte som det beste alternativet, så å si i valget mellom to onder. På samme måte som nynorskfolket frykta bokmålet, frykta sjølsagt bokmålsfolket målreisinga. Det som skjedde her gir igjen grunn til å spørre seg om hvilken rolle skrivemåten av stedsnavn egentlig hadde i denne perioden. Det som er skrevet i dette tilfellet, er med på å knytte stedsnavnormering meget tett til den generelle språkstriden og med på å underbygge påstanden om at navnenormeringa i stor grad var et middel for målreisinga. Reaksjonene til bokmålsfolket viser også at dette ikke bare var en oppfatning blant representantene for målreisinga, men at det var en forholdsvis generell

oppfatning om at navnenormering var et middel i språkstriden. Nå må man imidlertid passe seg så man ikke overvurderer denne siden av navnenormeringa. Det har ikke bare med målstriden å gjøre, for ut ifra det som tidligere er skrevet om stedsnavnas identifiserende funksjon, er det også klart at for mange ville et stedsnavn skrevet ”i landsmaalets retskrivning” føre til en forholdsvis stor forandring av et navn de var vant til. Dette var i seg sjøl nok til å skape debatt.

Det er interessant å se at en del representanter for nynorsksida ga klart uttrykk for at normeringa av stedsnavn var et middel for å fremme nettopp målreisinga, og Indrebø er en av de som skriver dette rett ut. Det er imidlertid vanskeligere å finne eksempler på at representanter for bokmålssida knytta språksaken og normeringa sammen. Sjøl om det etter hvert kom fram mye kritikk mot den rådende situasjonen i aviser, og det der lå klart under at de ønska bokmål som normeringsgrunnlag, så har jeg ikke funnet noen eksempler på at navnekonsulenter fra bokmålssida ytra ønsker eller krav om å kunne bruke bokmål som normeringsgrunnlag. Det virker som ønskene i stedet er retta mot et større innslag av dialektformer. Dette er selvfølgelig enkelte ganger to sider av samme sak, i og med at mange østlandske dialektformer lå nærmere bokmål enn landsmål, men spørsmålet er hvorfor de ikke klart argumenterte for å bruke bokmål som normeringsgrunnlag. Det er ikke lett å gi noe klart svar på dette spørsmålet. En grunn kan være at det har sammenheng med fornorsking av stedsnavn. Dette var noe som de fleste fagfolk ønska, også representanter for bokmålssida, og spørsmålet er om de frykta at kampen for bokmål som normeringsgrunnlag kunne komme i vegen for denne prosessen. Det kan også tenkes at det lå allmenne holdninger i den offentlige sfæren om at nynorsk var det rette, men det er vanskelig å se at det er noe i den offisielle debatten som hindra ønsker om bokmål som normeringsgrunnlag i å komme fram. Det ville også være merkelig om det var av frykt for å virke usaklig ved å dra inn målstriden at det vart avstått fra å ytre slike ønsker, spesielt med tanke på Indrebøs argumentasjon på dette området. En annen årsak kan være Hjalmar Falks rolle. Han var sentral i navnenormeringa og Riksmålsforbundets første formann. At han avviste riksmål som mulig normeringsgrunnlag, satte sannsynligvis sine spor. I et brev til NGO skreiv Hægstad og Falk:

Det er ogsaa selvindlysende, at bastardformer aldrig vil kunne undgaaes, saalænge det tillates at utjevne dialektforskjellighetene med riksmålet som rettesnor” (Brev til Forsvarsdepartementet fra Hjalmar Falk og Marius Hægstad 20. mars 1913).

Noe fasitsvar på dette spørsmålet er vanskelig å finne.

Det som kommer tydelig fram i denne perioden, er altså at den generelle språkutviklinga heile tida ligger bak utviklinga innanfor stedsnavnnormering. Som vi har sett så legger den også i mange tilfeller føringer, åpne eller skjulte, for utviklinga innanfor navnenormering. Denne sammenbindinga med den generelle språkutviklinga er noe som følger norsk navnenormering heilt fram til i dag. Som vist er dette også hovedårsaken til at hovedskillet i denne perioden går mellom dialektlinja på den ene sida og normaliseringslinja og målreisingslinja på den andre sida.

Kapittel 4

1942 til 1990: Nye problemstillinger og ny debatt

4.1. Innledning

Med tanke på den dominerende posisjonen Gustav Indrebø hadde innen norsk navnenormering, er det naturlig å sette et skille ved hans bortgang. I tillegg ser man i etterkrigstida spirene til det temaet som vart mest aktuelt i denne perioden, nemlig det offentliges rett til å bestemme skrivemåten av gards- og bruksnavn. Samtidig økte den offentlige debatten sterkt.

Som tidligere nevnt, var ikke navnenormeringa løsrevet fra den allmenne språkstriden. Mens tida før andre verdenskrig var sterkt prega av tilnærmingspolitik, i form av samnorsktanken, vart etterkrigstida prega av at denne tilnærminga vart reversert. Årsaken til dette var blant annet at argumenter om ”det nasjonale hensyn”, som blant annet Indrebø brukte, ikke lenger var gyldige i like stor grad. Motsetningen mellom dansk og norsk var ikke lenger noe argument: ”Det nasjonale argumentet, som gjorde motsetnaden mellom ”norsk” og ”dansk” til ei hovudsak, var svært vanskeleg å bruke fordi krigen hadde gitt ordet *nasjonal* eit nytt innhald.” (Torp og Vikør 1993 s. 225).

Fra begynnelsen av 1950-talet kom protestene mot tilnærminglinja virkelig fram, blant annet med foreldreaksjonen mot samnorsk. Riksmålsforbundet var den organisasjonen som først og fremst prega språkstriden i denne perioden. Vogt-komiteen, som vil bli drøfta nærmere i kapitlet 4.7, kom i si innstilling med forslag om at Riksmålsforbundet og målbevegelsen burde få innfridd sine krav. Tilnærmingspolitikken lyktes dermed ikke, og den ”stabile tospråkslina vart rettesnora for den offisielle politikken vidare framover” (Torp og Vikør 1993 s. 228). Dette fikk betydning også for normering av stedsnavn.

Hvis man skal se på dialektlinja, målreisingslinja og normeringslinja ved starten av denne perioden, kan man si at situasjonen var som tidligere. Normeringslinja og målreisingslinja var fortsatt to sider av samme sak, med nynorskfolket som talsmenn, og dialektlinja var representert ved bokmålsdebattantene. Som vi skal se, får man imidlertid i denne perioden en dreining i debatten, slik at spørsmålet om normering kontra dialektformer ikke lenger var det

mest sentrale. Det vart ikke bare debattert hvordan og i hvor stor grad man skulle normere, men også om man skulle normere og om staten hadde rett til å bestemme skrivemåten av navn mot eierens og lokalebefolkningens ønsker.

4.2. Per Hovda som navnekonsulent – tradisjonen fra Indrebø ivaretas

Per Hovda overtok som navnekonsulent etter Indrebøs død i 1942, men dette innebar ikke noe brudd med tradisjonen. Hans prinsipielle syn på navnenormering sammenfalt med det som heilt fra 1913 prega representanter for norsk navnenormering, både fra bokmålssida og nynorsksida:

Stadnamna høyrer fyrst og fremst heime i målføra. Talemålformene er dei primære. Difor må grunnlaget for ei normalisert skriftform vera den ekte bygdemålsuttalen og ikkje uttalen av ei tilfeldig eldre unorsk skriftform. Ei slik normalisert form vil kunna lesast og uttalast også av dei som ikkje kjenner staden eller målføret (Hovda 1978 s. 130).

Så langt er dette i samsvar med det prinsippet som vart lagt til grunn i 1913 om at stedsnavn skulle skrives med hensyn til dialekten og en skriftnorm. Som det kom fram i forrige kapittel, handla imidlertid ikke debatten innenfor normeringa om dette prinsippet, men om i hvor stor grad man skulle ta hensyn til henholdsvis dialekten og normalisert rettskriving. Når det gjelder dette spørsmålet kommer det tydelig fram at Hovda var enig med Indrebø:

Det er uråd å skriva namna heilt ut etter uttalen i målføra. Dersom det vart gjort, ville knapt nokon utanom skolerte norskfilologar kunna greia å identifisera namn, og jamvel mange av dei ville også få store vanskar dersom dei ikkje hadde ein utstrakt kunnskap om dei ymse målføra i landet. Frå fyrste stund var det difor turvande å finna fram til ei normering som gav mest mogleg funksjonell skrivemåte av stadnamna, men likevel slik at skrivemåten vart i samsvar med *norsk målvokster* og den *norske bygdemålsuttalen* og ikkje ein tilfeldig framand skrivemåte og framand uttale. [...] Reine målføreformer kan ein berre unntaksvis ta opp til bruk på landsbasis. Det lyt jamnast ut etter hovudnormer (Hovda 1969 s. 58f.).

Særlig forbindelsen han gjør mellom norsk språk og skrivemåten av stedsnavna, viser at Hovda i stor grad hadde si forankring i den samme ideologiske basen som Indrebø.

Noen forslag til navneforandringer på et kartblad i Oslo, kan illustrere hvor normaliserende Hovda var i sitt arbeid. Sjølsagt la regelverket føringer her, men det kan allikevel være interessant å se hvordan han håndheva regelverket, samtidig som man kan se tydeligere hvor normaliserende regelverket var ved starten av denne perioden. I og med at man etter

resolusjonen fra 1933 hadde fått en viktig rettskrivingsreform kan det ha skjedd endringer fra det utgangspunktet som vart lagt i 1933.

Opprinnelig skrivemåte	Hovdas foreslåtte skrivemåte
<i>Drammensveien</i>	<i>Drammensvegen</i>
<i>Høgbrennås</i>	<i>Høgbrennåsen</i>
<i>Jongsmyr</i>	<i>Jongsmyra</i>
<i>Kalvemyrputt</i>	<i>Kalvemyrputten</i>
<i>Mikkelsbonn</i>	<i>Mikkelsbotn</i>
<i>Opsjøen</i>	<i>Oppsjøen</i>
<i>Vensåskollene</i>	<i>Vensåskollane</i>
<i>Vestmarksætra</i>	<i>Vestmarksætra</i>

(SEK³, Boks merka →1979, Skriv til NGO fra Hovda, 15. november 1948).

Rettinga fra *Drammensveien* til *Drammensvegen* er forankra i resolusjonen fra 1933 der *veg* er ei av riksformene. Det samme gjelder rettingene til *Vestmarksætra* og *Mikkelsbotn*, for *sæter* og *botn* var også riksformer i reglene fra 1933. Ved sia av dette siste navnet, er nok *Vensåskollane* det navnet som avviker mest fra dialektuttalen i dette området, men også dette er ei retting som følger resolusjonen fra 1933. Skrivemåten *Oppsjøen* er en følge av rettskrivingsreformer fra 1938, der *opp* vart den eneste tillatte skrivemåten i nynorsk rettskriving. Som vi så i forrige kapittel var dette ei endring i den nynorske rettskrivinga som Indrebø var sterkt imot og et av de områdene der han ville sette regelverket til side og fortsatt skrive *upp*. Som vi ser, aksepterte Hovda denne nye forma. Ellers ser vi at det er flere endringer fra ubestemt form til bestemt form, som for eksempel *Jongsmyr* til *Jongsmyra*. Resolusjonen fra 1933 inneholder ingen konkrete bestemmelser om bruken av bestemt eller ubestemt form, så det må da komme under det generelle prinsippet om at ”Stadnamni skal skrivast i samhøve med den norske uttala på staden [...]” (Kongelig resolusjon 1933, pkt. 1).

Hvis man skal komme med ei kort oppsummering av disse formene, sammenligna med dialektuttalen på stedet, ser man raskt at dette delvis er et skritt bort fra den lokale uttalen, og heilt sikkert av noen blir oppfatta som ganske fjernt fra den uttalen de kjenner. Oslo var et område der spriket mellom forskjellige talemålsformer var veldig stort, fordelt på en uttale basert på dansk og en uttale basert på den gamle folkemålsdialekten i Oslo-området. Slik sett kan man konkludere med at regelverket i dette området førte til skriftformer som for noen lå forholdsvis langt fra uttalen.

³ Navnekonsulentenes sekretær, Terje Larsen, har på sitt kontor noe arkivmateriale fra navnesaker. Dette materialet refereres til som SEK.

Når det gjelder samarbeidet mellom Hovda og Sommerfelt, så synes dette å forløpe omtrent som samarbeidet mellom Indrebø og Sommerfelt. Hvis man ser på de innstillingene som de to ga sammen, er det som regel Hovda som skreiv dem, mens Sommerfelt signerte og eventuelt ga en kommentar til slutt hvis han ikke var heilt enig i det som vart skrevet. Det er ingenting som tyder på at Sommerfelt hadde noe mer å si i dette samarbeidet enn det forrige.

4.3. Den offentlige debatten i etterkrigstida

Den offentlige debatten om navnenormering økte sterkt i etterkrigstida. Morgenbladet var på denne tida en viktig representant for den konservative sida og dermed også for riksmål. Avisa hadde i flere artikler etter krigen fokus på navnenormering:

Skal skipsførere og navigatører for fremtiden måtte gå over til å kjøpe engelske sjøkart over vår kyst? Spørsmålet er dessverre ikke ment som noen spøk, men har en dypere realitet etter departementets siste overgrep i form av ”oppnorsking” og forandring av navn og tegnforklaringer i våre kartverk. For fremtiden skal de som kjent komme ut utelukkende på landsmål. Reaksjonen på dette nye fremstøt i kampen for helt å avskaffe riksmålet er sterk og samstemmig [...] (Morgenbladet 22.jan 1953).

Igjen ser man at navnenormeringa blandes inn i den allmenne språkdebatten, da man hevder at navnenormeringa er en del av kampen for å avskaffe riksmål. Dette kan samtidig være et forsøk på å understreke språkskillene i navnenormeringa, og indirekte en måte å fremme sitt eget syn på navnenormering på ved at man knytter dette til andre motsetninger i samfunnet.

Det som kom til å bli stridstema nummer en framover begynte man også å debattere, nemlig hvilken rett det offentlige egentlig hadde til å rette skriftformer av for eksempel gårdsnavn mot eiers ønske:

Også gamle kjente gårdsnavn, som samtidig i svært mange tilfelle er familienavn, blir oppnorsket uten videre. Hva eieren av gården og navnet mener, interesserer ikke Kirkedepartementet. Enkelte eier skal ha protestert til ingen nytte. De aller fleste er vel ennå i uvitenhet om hva som har forgått og foregår (Morgenbladet 21. jan 1953, Em-0843).

Det var en nokså tilspissa debatt som foregikk, til tider med bruk av meget sterke ord og uttrykk. I 1957 hadde Moss avis et stykke med overskriften ”En norsk diktator”, der de sikta til Hovda:

Det er uverdigg i et demokratisk samfunn at vi skal ha ”fyresegner” som tilmåler enkelte personer makt til å diktere skrivemåten på gårdsnavn rundt i landet, og dikterer

til dels så radikalt at det blir nye navn. Folk bør mest mulig selv få stelle med dette. Det kan muligens av gamle skinnbrev stadfestes at navn har fjernet seg fra sitt opprinnelige innhold ved den måte de i folkemunne og folkepenn er endret. Men det er en prosess som ingen har vondt av. Derimot er navnediktaturet og omkalfatringene langt mer pinefulle og uforståelige (Moss avis, 28. mars 1957).

Disse tre avisartikla viser en økende offentlig debatt om skrivemåten av navn og også en dreining i debatten mot spørsmål om privatrettslige forhold.

Allerede i 1954 hadde denne kritikken kommet opp i Stortingets spørretime, der stortingsrepresentant Arne Nilsen stilte daværende kirke- og undervisningsminister Bergersen et spørsmål angående skrivemåten av stedsnavn:

Er myndighetene oppmerksom på den kritikk som er framkommet i forbindelse med endret skrivemåte av stedsnavn i det offentlige navneverk, og er man villig til å medvirke til en ordning slik at man kan forebygge forandringer som folk synes er urimelige eller uriktige? (Stortingstidende 1954 s. 493).

Han presiserte at han ikke var mot fornorskinga av navna, men at han var kritisk til enkelte av rettingene som hadde blitt gjort:

Når jeg har tillatt med å stille det angitte spørsmål, er det fordi at det tross all dyktighet og innimellom alt det gode som gjøres, også forekommer forandringer som folk synes er uriktige og urimelige og som vekker den aller største ergrelse i et distrikt. Dette gjelder bl.a. en del forandringer i en telefonkatalog som kom ut i 1947 for Sør-Aust-Noreg, utgitt av Telegrafstyret. Ved Arendal forekommer det bl.a. følgende navneforandringer [...]: Gården Slobbervig ble til Slubrevik. Krøgenes til Krøkenes, Barbugård til Barbu (Stortingstidende 1954 s. 494).

For begge de to første navna dreide striden seg altså om man skulle skrive navna med blaute eller harde konsonanter. Ministerens svar på dette er tydelig forankra i de hovedprinsippa som lå til grunn for norsk navnenormering, men samtidig avslutter statsråden med å minne om punktet i den kongelige resolusjonen fra 1933 om at man burde være forsiktig med å endre tradisjonelle skriftformer av gardsnavn hvis de var ”historisk eller nasjonalt forsvarlege” (Kgl. res. 1933):

Jeg skal gjerne minne de instanser som arbeider med disse spørsmålene, om dette punktet, men jeg vil også be om at alle som har en ekte interesse for våre stedsnavn, legger godviljen til i arbeidet med å finne den riktige norske form (Stortingstidende 1954 s. 495).

Dette viser at det var ei glidning også innen det statlige styret når det gjaldt dette spørsmålet, og det må sies å være en naturlig utvikling med tanke på den debatten som hadde vært. Det var en kritikk som i lengden kunne bli uholdbar for det offentlige.

En annen sak som kom på banen i denne perioden, var spørsmålet om klagebehandlingen. Denne kritikken hadde bakgrunn i den misnøyen som var med flere av vedtaka. I en debatt om navneformene på Sjøkartverket i 1956 i Stortinget yttra representanten Fredriksfryd følgende misnøye:

Man kan anke til departementet, og så går denne anken til akkurat de samme navnekonsulenter igjen. Jeg vil da gjerne få lov til å spørre: Hva slags anke er det? Det må jo bli akkurat de samme navn som kommer tilbake som råd fra disse konsulentene (Stortingstidende 1956 s. 2322).

Dette er bare noen eksempler på den offentlige debatten som etter hvert vokste fram om dette temaet, og denne debatten var med på å tvinge fram ei ny regelendring. Man ser at debatten dreier seg om flere ting, ikke bare om skrivemåten, men også mer om saksbehandling og organisering, og først og fremst om statens rett til å bestemme skrivemåten av ulike navn.

4.4. Forarbeid til ny resolusjon

I 1957 vart det nedsatt et utvalg som gikk igjennom reglene fra 1933, med sikte på å få til et nytt regelverk. Hovedgrunnen til at departementet oppnevnte denne komiteen til å arbeide med en mulig revisjon av regelverket, var den offentlige kritikken som hadde kommet fram i etterkrigstida:

På bakgrunn av den kritikk som fra forskjellig hold, også fra en rekke stortingsmenn, har vært reist mot en rekke endringer av stedsnavn – foretatt i samsvar med gjeldende regler – finner dette dept. det nødvendig å oppnevne en komite til å arbeide med spørsmål om mulig revisjon av bestemmelsene (Riksarkivet, Em-0843, J.nr 2053 D55).

Dette utvalget besto av Alf Sommerfelt, Trygve Knudsen, Alf Hellevik og Per Hovda, de to førstnevnte som representanter fra bokmålssida og de to sistnevnte for nynorsksida. I ei innstilling fra 1957 blir hovedlinjene i det nye forslaget lagt fram:

Framlegget kan ikkje seiast å føre inn nye prinsipp, men syner klår kontinuitet i det arbeidet som alt er gjort for å finne høveleg norsk skrivemåte av norske stadnamn. [...] Men det nye framlegget vil gjera føresegnene meir elastiske, gjeva rom for både einskap og individualitet i namneverket (Riksarkivet, Innstilling 28. mai 1957, J.nr. 2859 D57, Em-0843).

Målet var med andre ord ikke å lage noe brudd med de tidlige reglene, men å fortsette den tradisjonen som lå der. Det vart imidlertid vektlagt å gjøre reglene mer elastiske, og dette kan klart ses i sammenheng med kritikken som hadde kommet mot det gjeldende regelverket. Dette var et ønske som talsmennene for bokmålet lenge hadde hatt, men det er noe mer

overraskende at også talsmennene for nynorsk var med på å ytre et slikt ønske. Det kan imidlertid ha sin bakgrunn i rettskrivingsreformen fra 1938, der, som tidligere nevnt, også Indrebø følte at det eksisterende regelverket vart for snevert, sia den offisielle nynorske rettskrivinga ikke lenger inneholdt de formene som Indrebø ønska å bruke i navnenormeringa.

I vesentlige trekk var utvalget enige:

Alle var samde om at gardsnamn ikkje toler noko sterk normalisering. Likeeins med andre reint individuelle og lite gjennomskodelege namn. Og som ålmenn regel må gjelde at ord av klår appellativisk karakter kan jamnast meir ut når dei står som etterlekk enn når dei står usamansette eller som førelekk. [...] Det var òg semje om at den dialektale komposisjonsfugen måtte haldast på (Riksarkivet, Em-0843, Møteprotokoll for utvalget, J.nr. mangler).

Møteprotokollen for dette utvalget viser imidlertid tydelig at skillelinjene også denne gangen gikk mellom representantene fra bokmålssida og representantene for nynorsksida. Mens Knudsen og Sommerfelt ”meinte at det var bruk for noko smidigare normaliseringsregler” og meinte at ei form som *Grindadn* i Valdres burde være tillatt (Riksarkivet, Em-0843, Møteprotokoll for utvalget, J.nr. mangler), påsto Hovda at protester fra folk oftere kom mot dialektformer enn mot normaliserte former, og Hellevik hevda at former ”som ikkje fell saman anten med uttale på staden eller med offisiell rettskriving, var farleg og kunne lett verke irriterande” (Riksarkivet, Em-0843, Møteprotokoll for utvalget, J.nr. mangler). Det var sådan fortsatt det grunnleggende spørsmålet om hvor mye man skulle normalisere som var stridens kjerne.

Dette viste seg også i det endelige forslaget, som var enstemmig, med unntak av punkt 2e som gjaldt riksformer (Riksarkivet, Em-0843, Møteprotokoll for utvalget, J.nr. mangler). Det var spesielt to ord som vart mye diskutert i forbindelse med denne regelrevisjonen, nemlig *veg* og *vatn*. Disse formene av orda hadde vært eneformer tidligere, men ifølge det nye forslaget kunne man i tillegg bruke *vei* og i de sørøstlige delene av landet også *vann*. Både Hovda og Hellevik argumenterte for å beholde *veg* og *vatn* som eneformer; *vatn* fordi det dominerte talemålet og også fordi denne forma var den eneste godkjente forma i bokmål etter 1938-rettskrivinga. Når det gjaldt *veg* så hevda de at dette var den eneste skriftforma som dekkja alle de forskjellige uttalevariantene og så det som viktig med tanke på enheten og kontinuiteten i navneverket (Riksarkivet, Em-0843, Jnr. 003372, 4. juli 1956, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra P. Hovda; Riksarkivet, Em-0843, J.nr. mangler, 11. mai 1957,

Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra A. Hellevik). Sommerfelt og bokmålssida meinte imidlertid at det burde være anledning til å bruke formene *vann* og *vei*:

[...] er vann en form som går tilbake til tidlig middelalder og som brukes av en meget stor fraksjon av det norske folk i de folkerikeste delene av landet. Etter professor Seips undersøkelse er formen vei overordentlig utbredt over hele landet. Det kan neppe være noe avgjørende hensyn at nettopp disse to ord skal ha absolutt samme form overalt på kartene (Riksarkivet, Em-0843, J.nr. 002565, 10. mai 1957, Brev til Kirke- og undervisningsdepartementet fra A. Sommerfelt).

På dette punktet i forslaget dissenterte først Hovda og noe seinere også Hellevik, og det heile endte med at *vatn* og *veg* vart de eneste riksformene i det endelige regelverket. Igjen fikk representantene for nynorsksida gjennomslag for sine standpunkt.

4.5. Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957

Det nye regelverket, ”Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957 – Føresegner om skrivemåten av stadnamn”, bygde på det samme grunnlaget som de tidligere resolusjonene, men innebar også visse endringer.

Resolusjonen ga i større grad enn tidligere muligheter for å bruke dialektformer, og dette ser man for eksempel av lista over riksformer i pkt. 2e, der det har kommet til en del endringer i forhold til resolusjonen fra 1933, som for eksempel:

1933	1957
<i>gard</i>	<i>gard (gård)</i>
<i>tjern og tjørn (tjønn)</i>	<i>tjern og tjørn</i>
<i>litle (undanteke i det sudaustlege, der ein skal skrive lisle)</i>	<i>litle (i det søraustlege kan skrivast lisle, og i serhøve lille)</i>
<i>hamar</i>	<i>hamar (hammar)</i>
<i>kyrkje, kjerke(j)e</i>	<i>kyrkje, kjerke og kirke</i>

Som man ser, vart det åpna for litt flere dialektavvik, med unntak av *tjønn* som forsvant.

En navnesak fra 1960 kan illustrere hvordan disse riksformene vart brukt i praksis. Det gjaldt skrivemåten av navnet *Litle-Nørve* i Ålesund, der skrivemåten *Lille-Nørve* vart framsatt som et ønske. Konsulentene holdt i dette tilfellet fast på *Litle-Nørve*, men Sommerfelt ga her en kommentar til slutt:

Jeg har vært noe i tvil om man ikke kunne gå med på formen lille siden bestemmelsene sier: i særhøve lille, men formen lille hører ikke til i målføret på stedet og praksis har vært å bruke litle i slike tilfeller (Riksarkivet, Em-0846, J.nr. 3709, 29. juni 1960).

Det går fram av dette at det vart satt strenge krav til at målføret på stedet sammenfalt med riksforma når det gjaldt former som det unntaksvis blir åpna for.

Muligheten for å bruke flere dialektformer ser man i enda større grad når det gjelder normering av bøyingsformer der man i bestemt form flertall av hankjønnsord i likhet med i 1933 får normalisering til *-an* eller *-ane*, men med mulighet til ”individuell skrivemåte i særhøve” (Kronprinsregentens resolusjon 1957, pkt. 3b.1). Bestemt form flertall av hokjønnsord fikk tidligere normalisering til *-en* eller *-ene*, mens det fra 1957 vart åpna for ”utjamning til *-an*, *-ane*, *-on*, *-one*, *-un*, *-une* i samsvar med målføret” (Kronprinsregentens resolusjon 1957, pkt. 3c). I tillegg vart det åpna for individuell skrivemåte i ”individuelle og lite gjennomskodelege namn og i sermerkte eller lite kjende ord og namnelekkar” (Kronprinsregentens resolusjon 1957, pkt. 2a), og det var fastslått at ”ved gardsnamn og andre bustadnamn bør ein syna varsemnd med å retta tradisjonelle namneformer når dei er historisk og nasjonalt forsvarlege” (Kronprinsregentens resolusjon 1957, pkt. 2b).

Det vart også gjort endringer ved klagesaker: ”Ved sida av namnekonsulentane bør det oppnemnst to andre sakkunnige som saman med konsulentane gjev tilråding til departementet i namnesaker det er tvist om.” (Kronprinsregentens resolusjon 1957, pkt. B). For første gang vart også samiske navn nevnt i regelverket, ved at det skulle oppnevnes en egen navnekonsulent for samisk. Ellers var det nye regelverket stort sett i samsvar med det forrige.

Noe brudd med tradisjonen kan man ikke si at dette regelverket var, men man kan uten tvil se ei endring i form av mindre normalisering, både i morfologien og i ordvalget. Flere ordformer som tilhørte bokmål slapp igjennom. Peter Hallaråker har også kommentert det nye ved dette regelverket:

Føresegnene frå 1957 er også baserte på nynorsk rettskriving, men her er det langt større rom for regionale former. Det oppnorska bokmålet fekk likevel gradvis større og større innverknad og er i dag likestilt med nynorsk også når det gjeld skrivemåten av stadnamn (Hallaråker 1997 s. 241f.).

Sjøl om nynorsk fortsatt var det eneste normgrunnlaget, så var denne resolusjonen et skritt på vegen mot likestilling av nynorsk og bokmål i navnenormeringa. Man kan også konkludere med at dialektlinja i noe større grad viste seg i dette regelverket enn i de tidligere regelverka.

Som vi snart skal se bidro ikke regelverket i noen særlig grad til å dempe debatten på dette området, for debatten om det offentliges rett til å bestemme skrivemåten av gards- og bruksnavn sto fortsatt meget sentralt i den offentlige debatten.

4.6. Høyesterettsdommen 1961

De første reglene for skrivemåten at stedsnavn gjaldt for navn på kart, men i resolusjonen fra 1933 står det også at skrivemåten skulle følges mest mulig av den offentlige administrasjonen, så virkeområdet for regelverket vart altså gradvis noe utvida.

Som tidligere nevnt, var både Sommerfelt og Seip inne på at lokalsamfunn hadde eiendomsrett til stedsnavna. I Namneparagrafen i lov av 17. desember 1836 om ”Indførelse af den nye Matricul” hadde eieren av en eiendom fått rett til å fastsette og endre navnet på eiendommen sin. I Skylddelingslova fra 1909 sto det i § 24 om bruksnavn:

Hvert nyt bruk, som fremkommer ved skylddeling eller nyskyldlægning, bør av eieren gives særskilt navn, som anføres i forretningen. Bruksnavn kan forandres efter eierens skriftlige erklæring, som tinglyses særskilt eller indtages i tinglyst hjemmelsbrev paa eiendommen (Lov om skylddeling 1909 § 24).

I 1936 kom det inn et tillegg til skylddelingslova fra 1909:

Bruksnavn skal i matrikkel og grunnbok skrives overensstemmende med gjeldende regler for tillatt skrivemåte. Før skrivemåten i det enkelte tilfelle blir fastsatt av vedkommende departement, bør eieren (kjøperen) gis anledning til å uttale seg og hans ønske tas til følge når det går ut på å beholde den gamle skriftform hvis den er nasjonalt eller historisk forsvarlig. (Lov om skylddeling 1909, revidert 1936, § 24).

Dette går delvis mot de bestemmelsene som lå i resolusjonene om skrivemåten av stedsnavn. Gardsnavn er nevnt i alle resolusjonene som omhandler skrivemåten av stedsnavn fra 1917 til 1957. I Kronprinsregentens resolusjon fra 1957 står det: ”Ved gardsnavn og andre bustadnamn bør ein syna varsemnd med å retta tradisjonelle namneformer når dei er historisk og nasjonalt forsvarlege.” (Kronprinsregentens resolusjon 1957 pkt. A2b). Bruksnavn var ikke nevnt i denne resolusjonen, men kunne gå under begrepet ”andre bustadnamn”.

Det er her på sin plass å avklare begrepa gardsnavn og bruksnavn. Gardsnavn og bruksnavn kan godt være identiske, men under en gard finner man ofte flere bruk. I den høyesterettsdommen som snart skal drøftes, vart bruksnavn definert som ”navn på et særskilt matrikulert bruksnummer under et gårdsnummer”(Norsk Retstidende nr. 9-12 1961 s.151), mens gardsnavn vart definert som ”navn på hele det område gårdens samtlige bruk omfatter” (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s.151). Bruksnavn er altså navn på eiendommer som er skilt ut fra garden, og som har fått eget matrikulert bruksnummer. Dette er en viktig forskjell. Når det gjelder alderen på disse navna, så påpekes det i NOU 1983:6 at:

Gardsnamna (og sjølvsagt også bruksnamn som er identiske med gardsnamn) er namn med lang skrifttradisjon, og her går skriftspråktradisjonen tilbake til mellomalderen. Bruksnamn er for det meste namn som er skriftfesta i det siste hundreåret (NOU 1983:6 s. 27).

Sitata ovenfor viser at skylddelingslova og den kongelige resolusjonen ikke var heilt samstemmig når det gjaldt fastsettelsen av skrivemåten av bruksnavn. Mens det i resolusjonen sto at man burde vise forsiktighet når det gjelder å rette navneformer som er både historisk og nasjonalt forsvarlig, holder det i loven at navneformene var historisk eller nasjonalt forsvarlig. I tillegg er dette også svært uklare begreper som ikke uten videre er enkle å forstå betydningen av.

I 1961 fikk man så en Høyesterettsdom som fikk store konsekvenser for det offentliges rett til å bestemme skrivemåter av bruksnavn. Bakgrunnen for denne saken var endring av skrivemåten av den del bruksnavn som eierne ikke var enige i. Det gjaldt for eksempel skrivemåten av navnet *Bjørke*, som var den forma staten ville bruke, kontra forma *Bjerke* som var ønska av saksøkeren. Et annet navn var *Fresjer*, anbefalt av navnekonsulentene, kontra *Fredskjær* som var ønska av eieren. Denne saken kom først opp for Oslo byrett i 1957 der staten fikk medhold i de fleste sakene (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 146f.), men den gikk videre til i høyesterett i 1961. Staten fikk ikke medhold her:

Den norske stat [...] kjennes uberettiget til i matrikkel, grunnbok, telefonkatalog og offentlig karter for de nedenfor nevnte eiendommer å bruke følgende skrivemåte for bruksnavnene: [...] (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 159).

Det var flere punkter som høyesterett bemerkta. For det første pekte den på at begrepa ”gjeldende regler for tillatt skrivemåte” og ”nasjonalt eller historisk forsvarlig” fra lov om skylddeling var meget uklare. Høyesterett var ikke enig i fortolkinga av det første begrepet, og hadde delte meininger om hva som skulle legges i det:

Som ”regler for tillatt skrivemåte”, gjeldende da loven ble vedtatt, kan både de alminnelige rettskrivingsregler og ”fyresegner um skrivemåten av stadnamn”, gitt ved kongelig resolusjon av 28. april 1933, komme i betraktning (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 156).

Når det gjelder det andre begrepet, påpekte Høyesterettsjustitiarius Terje Wold at det ville være nødvendig at det ”blir overveiet hva som skal kreves for at skriftformen for et eiendomsnavn skal være ”nasjonalt og historisk forsvarlig”” (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 160).

Hovedkonklusjonen i dommen var altså at staten ikke sto fritt til å bestemme skrivemåten av bruksnavn, heller ikke i sine egne protokoller:

Jeg finner det klart at når det knytter seg slike følger som staten har fremholdt til den form som bruksnavnet er gitt i matrikkelen, så kan staten ikke stå fritt for så vidt, selv om det dreier seg om dens egen protokoll. Skal matrikkelen tillegges en slik autoritet, mener jeg at den som bruksnavn må angi det som etter gjeldende rettsregler er brukets lovlige navn (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 151).

Høyesterettsjustitiarius Terje Wold sa seg enig i dommen, men avga et særvotum i denne saken som grundigere kan forklare hvorfor staten ikke vart tilkjent denne rettigheten ut ifra det daværende regelverket. Som nevnt ovenfor, pekte han på at det ikke var klart avgjort i loven hvilke regler som skulle følges for skrivemåten av navna: ”Men så lenge dette spørsmål ikke er klart avgjort i loven, henger departementets myndighet til å endre skrivemåten i virkeligheten i luften” (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 165). Han påpekte videre at det offentliges rett var klar angående stedsnavn, både når det gjaldt å bestemme sjølve navnet og å bestemme skrivemåten av navnet, men for bruksnavn var dette altså annerledes:

Men stedsnavnreglene passer ikke for bruksnavnene, hvor departementets myndighet er begrenset til bare å bestemme skrivemåten. [...] Departementet har derfor i dag – etter min mening – ikke hjemmel i loven til i enkelttilfelle å fastsette skrivemåten for gamle bruksnavn med mindre loven endres eller det i loven klart fastsettes hvilke regler som skal gjelde for departementets fastsettelse av skrivemåten. Jeg antar at det under disse omstendigheter må stemme best med lovgiverens mening – særlig da den alminnelige revisjon av bruksnavnene ennå ikke er gjennomført – at loven forelegges Stortinget på ny, slik at departementet får klar hjemmel for sin fastsettelse av bruksnavnenes skrivemåte (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 166).

Ifølge Wold var det altså mangel på tydelighet og presisering av lovverket som var problemet i dette tilfellet, og ikke en prinsipiell juridisk rett for en eier til å bestemme navnet på sin egen eiendom. En endring av § 24 i Skylddelingslova kunne dermed gi staten den lovhjemmelen som var nødvendig. Men i denne sammenhengen skreiv Thorstein Eckhoff, professor i jus, en

artikkel der han drøfta om eiere hadde en ulovfestet rett til eiendommens navn. Han stilte altså spørsmålet om det ”uavhengig av gjeldende lovgivning besto en rett for eierne til å motsette seg at det ble brukt en annen skrivemåte i offentlige protokoller og publikasjoner enn den de selv anså for den riktige” (Eckhoff 1962 s.91). Han påpekte at eiere som regel har sterke interesser når det gjelder eiendomsnavn og det gir visse implikasjoner:

Når eiernes interesser veier så tungt som de etter mitt skjønn gjør her, er det nemlig grunn til å kreve lovhjemmel, selv om man måtte anta at det offentliges motstridende interesser veide enda tyngre. At man krever lovhjemmel, innebærer jo ikke at det offentlige avskjæres fra å gjennomføre sitt syn, men bare at Stortinget må ta standpunkt til spørsmålet (Eckhoff 1962 s.92).

Eckhoff meinte altså at en lovhjemmel var nødvendig for å kunne fastsette skrivemåten av navn på eiendommer. En endring av Skylddelingslova var dermed ikke tilstrekkelig.

I og med at Høyesterett hadde gitt eieren uavkortet disposisjonsrett til bruksnavnet, hadde ikke staten lenger noen særlig mulighet til påvirkning. En annen viktig konsekvens av denne dommen var at det kunne forekomme to forskjellige former av et navn fordi det ”er uten rettslig betydning enten bruksnavnet er et selvstendig navn eller det faller sammen med gårdsnavnet” (Norsk Retstidende 1961 nr. 9-12 s. 151). Dermed kunne skrivemåten av et navn variere alt etter som det vart brukt som gårdsnavn eller bruksnavn.

4.7. Vogtkomiteèn

31. januar 1964 vart det ved kongelig resolusjon oppnevnt en komité som skulle ”vurdere språksituasjonen og i tilfelle koma med framlegg til lovreglar og andre tiltak som kan tene til å samle krefter om å verne og utvikle norsk språk” (Vogtkomiteéen s.3). Denne komiteen vart seinere kjent som Vogtkomiteen etter sin leder Hans Vogt. I innstillinga som komiteen leverte, var det også et kapittel om stedsnavn, gårdsnavn og bruksnavn. Komiteen oppga at de hadde tatt med stedsnavn fordi det var ”en viktig del av folks kulturarv, og det er en kulturoppgave å verne om dem” (Vogtkomiteen s. 36). Innstillinga fra komiteen var klar i 1966, altså fem år etter høyesterettsdommen. Det var derfor naturleg at denne dommen hadde en sentral plass i innstillinga, og komiteen pekte da også på at oppfordringa om å endre § 24 i skylddelingslova ikke hadde blitt fulgt og foreslo at den snarest vart tatt opp til behandling i Stortinget (Vogtkomiteen s. 38).

Også denne komiteen så at normering av stedsnavn ikke var løsrevet fra den allmenne språkdebatten, men en del av den: ”Det er grunn til å tro at den usikkerheten som råder på dette området mer bidrar til å øke enn å dempe striden mellom språkgruppene (Vogtkomiteen s. 39). For som de pekte på, hadde forskriftene om stedsnavn ført til misnøye i de delene av landet der bokmål dominerte, i og med at det var nynorsk det skulle normeres etter. I innstillinga kom komiteen med en del punkter som de meinte burde rettes på i denne sammenhengen:

Komiteén mener disse forskriftene i resolusjonen av 1957 bør revideres. Det må også her bringes full klarhet i hjemmelen for departementets adgang til å endre skrivemåten i stedsnavn, gårds- og ”andre bustadnamn”. Det bør også drøftes om ikke de kommunale myndigheter bør trekkes inn, slik at hevdvunne former ikke endres mot den lokale befolknings ønsker. Når den lokale uttale legges til grunn, bør der fortsatt være anledning til en viss normalisering, men tilpassingen til offisiell skrivemåte må kunne ta hensyn til begge de offisielle skriftspråk.

Navnekonsulentinstitusjonen bør revideres. Navnekonsulenten bør oppnevnes på åremål, på grunnlag av innstilling fra et frittstående organ, f.eks. Språkvernrådets fagnemnd [...].

Komiteén vil også reise spørsmålet om ikke navnekonsulentinstitusjonen i noen grad bør desentraliseres, ved at der i tilknytning til Universitetet i Bergen, eventuelt til de nye universiteter i Trondheim og Tromsø, oppnevnes navnekonsulenter som kunne være rådgivende for kommunale myndigheter og fylkestingene. [...] Det bør også opprettes en ankeinstans etter innstilling fra f.eks. universitetene i Oslo og Bergen, hvor departementets eller andre myndigheters avgjørelser kan prøves (Vogtkomiteen s. 39).

Det var altså ikke først og fremst det språklige aspektet ved navnenormeringa som sto i fokus i denne innstillinga, men mer spørsmål om privatrettslige og organisatoriske forhold.

Dette er de punkta som komiteen greide å bli enige om. Videre delte de seg imidlertid i tre mindretall med noe ulike syn. Det kom to mindretallsforslag, mens den tredje gruppa, bestående av medlemmene Hodal, Hansen og Vogt, ikke ønska å slutte seg til noen av de to forslaga, men holdt seg til de generelle punkta som er nevnt ovenfor.

Det første mindretallet, bestående av Eskeland, Hagelia, Hovdhaugen og Aanderaa, meinte at man burde få en egen lov om skrivemåten av stedsnavn, samtidig som lov om skylddeling burde endres slik at staten fikk hjemmel til å forvalte bruksnavna på en forsvarlig måte. Deres forslag gikk lenger i retning av dialektformer enn det gjeldende regelverket fra 1957, og dermed også lenger enn det som hadde vært tradisjonen innen navnenormeringa:

Ved fastsetting av skrivemåten av stadnamn skal så langt rimeleg råd er den lokale uttaleform leggest til grunn. Skrivemåten kan normalisere uttaleforma når det gjeld

fonetiske avvik og i ein viss monn elles når det gjeld kjende ord og namneelement. Der det ikkje bryt for sterk med uttaleforma kan det i ein viss utstrekning vera rett å ta omsyn til det språkleg-historiske innhald i namnet (Vogtkomiteen s. 40).

Videre ga forslaget deres staten full rett til å bestemme skrivemåten av stedsnavn, herunder også av gardsnavn og bruksnavn, unntatt yngre eller nye bruksnavn, navn på villatomter osv. De begrunna sitt forslag ut ifra et kulturvernperspektiv: ”Tanken bak dette framlegget er å skape eit fast lovvern kring den verdifulle kulturarv av språkleg-historisk karakter som våre stadnamn representerer (Vogtkomiteen s. 40).

Det andre mindretallet, Lydersen og Coward, presiserte at de var enige i komiteens felles uttalelser, men de ønska i tillegg å komme med mer utfyllende betraktninger. De presiserte begrepa bruksnavn, gardsnavn og stedsnavn, og gikk også nærmere inn på normeringa:

Våre bestemmelser om stedsnavn og deres praktisering har hatt en tendens til å fjerne mange norske dialektuttrykk, å gi en uniformering som synes unødig og upraktisk og å neglisjere den lokale befolknings ønsker. Hevdvundne former bør ikke endres mot den lokale befolknings ønske, og endringer bør ikke i utrengsmål være slik at navnet avviker mere enn før fra den lokale uttale (Vogtkomiteen s. 41).

De stilte seg altså bak dialektlinja, og samtidig ønska de å innlemme bokmål som normeringsgrunnlag: ”Ved navnefastleggelse bør ingen av våre sprogformer favoriseres” (Vogtkomiteen s. 41). Dette ville de gjennomføre ved å erstatte Kronprinsregentens resolusjon fra 1957 med en ny resolusjon, der kommunene skulle gis beslutningsmakt.

Felles for begge mindretallsforslaga var altså at de ønska å skape rom for flere dialektformer, men sistnevnte forslag ga i tillegg en mer desentralisert ordning. Særlig det siste forslaget var et brudd med det som hadde vært tradisjonen innen navnenormeringa, først og fremst ved at det faglige aspektet vart nedprioritert i forhold til det privatrettslige aspektet. At et slikt forslag kom fram i ei innstilling som denne, vitner i seg sjøl om en opinionsendring på dette området.

4.8. Stortingsmelding nr. 15: Om språksaka. 1968-69

Forslaga fra Vogtkomiteen vart drøfta vidare og i 1968-69 kom det ei stortingsmelding om språksaken. For stedsnavnas del tok denne for seg de forslaga som komiteen hadde kommet med, og det vart også tatt med en del høringsuttalelser fra ulike instanser. Disse uttalelsene er

spesielt interessante i denne sammenhengen. For det første kom det tydelig fram av disse at høyesterettsdommen fra 1961 hadde skapt komplikasjoner og vanskeligheter på området:

På eitt punkt stemmer desse merknadene overeins i ein slik grad at ein ikkje finn noko tilsvarande når det gjeld andre kapittel i innstillinga: Det må vere ein klar lovheimel, og skjønelege reglar, for skrivemåten av stadnamn, gardsnamn og bruksnamn. Kva reglane skal gå ut på er det ikkje tilsvarande semje om, men det er heilt tydeleg at det rår forvirring og uvisse på alle plan i alle organ som kjem til ordes i merknadene, og at denne uvissa heng saman med Høgsterettsdom frå 1961 (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 65).

Enigheten stopper imidlertid i stor grad der. Spørsmålet om hvorvidt lokale myndigheter bør trekkes inn i navnesakene, er et av områdene der uenigheten er størst. Kragerø kommune skreiv for eksempel:

Ved skylddeling bør det være slik at eieren (kjøperen) gir bruket det navn som anføres i forretningen, grunnbok og matrikkel. Det er ikke riktig og særdeles upraktisk at senere instanser skal bestemme skrivemåten av bruksnavn (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 66).

Frosta kommune hevda imidlertid at man ved å følge forslaget til Lydersen og Coward om kommunal bestemmelse:

[...] vil skape kaos i namneverket, sidan ein ikkje kan gå ut ifrå at medlemmene i et kommunestyre har kompetanse til å avgjera vanskelege språkhistoriske og etymologiske spørsmål. Det viser seg og at mange har vanskeleg for å skilje mellom eit gardsnamn og det same brukt som familienamn (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 66).

Det som er interessant å se i dette tilfellet, er at det var et skille mellom kommuner som brukte nynorsk og kommuner som brukte bokmål, der de førstnevnte var opptatt av et faglig perspektiv, mens de sistnevnte ville ha lokal bestemmelse i disse sakene. Faglige instanser som for eksempel Norsk språknemnd var også opptatt av at avgjørelsene vart fatta av en sakkyndig instans. Norsk språknemnd nevnte i tillegg det antikvariske prinsippet:

I våre dager spiller skriftformen en langt større rolle enn tidligere, samtidig som stadig folkeflytting og framveksten av nye vidstrakte byområder og tettbygde strøk svekker all lokaltradisjon. Innflyttere møter de tradisjonelle skriftformer, og hvis disse ikke er i samsvar med den genuine talemålsform, vil denne genuine formen oftest tape i konkurransen og forsvinne. Vi mener at dette ”antikvariske” synspunkt i altfor liten grad har kommet til uttrykk i kom.s utredning, og for så vidt også i den offentlige diskusjon, og vil hevde at et slikt synspunkt bør ligge til grunn for en eventuell revisjon av reglene om skrivemåten av norske stedsnavn (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 68).

Disse uttalelsene er med å på å gi et bilde av at motsetningene innen navnenormering var i ferd med å endre seg. Fra å være en debatt om hvor mye man skulle normalisere, ser man her

tendensen til at det blir en debatt om hvorvidt man i det heile tatt skal normere. Motsetninga mellom dialektlinja og normeringslinja lå der fortsatt, men samtidig var motsetninga mellom et privatrettslig aspekt og et faglig aspekt i ferd med å bli mer framtreddende, sjøl om skillelinjene fortsatt fulgte de språkpolitiske motsetningene i stor grad.

Konklusjonen i stortingsmeldinga var at ”departementet vil stø tanken om revisjon av gjeldande reglar” (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 70), men samtidig vart det pekt på ei rekke faktorer som måtte avklares i forhold til juridiske problemstillinger, språklige problemstillinger og andre konsekvenser. Hovedkonklusjonen vart dermed at ”Departementet meiner det blir naudsynt å setje ned eit særskilt utval til å gjere dette arbeidet” (Stortingsmelding nr. 15 1968-69 s 70). Det skulle imidlertid gå mange år før det vart fart i arbeidet med endringer i regelverket for stedsnavnormering, og dette utvalget vart ikke oppnevnt før i 1979.

Denne innstillinga vart seinere i 1970 debattert i Stortinget, og denne debatten viser de samme antydningene som høringsuttalelsene da det gjelder hvilke grunnleggende temaer som vart debattert.

Når det gjelder spørsmålet om dialekt kontra normalisering klargjør Per Karstensen, som var komiteens saksordfører, komiteens synspunkt:

En samlet komite sier at ved normering av stedsnavn må det være naturlig – slik som nå – å ta utgangspunkt i talemålet innen vedkommende område, slik at en kan bevare de dialektmerker de enkelte navn har. Komiteen sier videre at selv om en tar utgangspunkt i talemålet, må det fortsatt være en viss adgang til normalisering. Ved denne normalisering må en etter komiteens mening kunne ta hensyn til begge de offisielle skriftmål, og bygge på den skriftform som er rådende innen vedkommende område (Stortingstidende 1969-70 s. 2777).

Lars Roar Langslet uttalte i starten av debatten i stortinget 19. mai 1970 det som på mange måter vart hovedkonklusjonen til komiteen:

Når vi har et så rikt variert talemålsgrunnlag, mener komiteen at det bør kunne avspeile seg i større utstrekning også i navneformene. Det er etter min mening ingenting i veien for at det heter Sandvika i Bærum og Sandviga eller Sandvigen på Sørlandet; det er tvert imot en praktisk fordel at der er en forskjell (Stortingstidende 1969-70 s. 2726).

Berte Rognerud var i denne debatten den som argumenterte sterkest mot statens rett til å bestemme skrivemåten av navn: ”Den generelle retningslinje her bør være at navn får være i fred med mindre de direkte interesserte, den lokale befolkning eller gårdens eller brukets eier, ønsker en forandring” (Stortingstidende 1969-70 s. 2761). Hennes meninger møtte imidlertid motstand, og Per Karstensen sa blant annet at ”Fru Rogneruds synspunkter stemmer dårlig med den respekt og pietet for tradisjoner som jeg venter fra hennes side” (Stortingstidende 1969-70 s. 2778).

Men også en annen representant var inne på det samme som Rognerud, om enn med ei noe større vektlegging av dialektformer i stedet for det privatrettslige aspektet. Sigrid Utkilen sa:

Våre stedsnavn må vi få beholde uendret, slik at de møter oss som noe kjent og kjært og ikke fremmed. I vår tid ser det ut til at tendensen er å forandre på alt og alle, men la ikke oss være med på å skape mer forvirring i en ellers forvirret tid. [...] Det snakkes så meget om diskriminering og demokratiske rettigheter i vår tid. La oss ikke være med på å diskriminere våre dialekter, la oss holde dem i hevd og lære vår oppvoksende slekt å ta vare på dem. (Stortingstidende 1969-70 s. 2783).

Dette er et synspunkt som må sies å være samstemt med dialektlinja. Det er et ganske sentralt argument som kommer fram her, nemlig at skrivemåten av stedsnavn også er en del av dialektenes livsvilkår.

Representanten Kolbjørn Stordrange påpekte at stedsnavn er en viktig del av kulturarven (Stortingstidende 1969-70 s. 2785), men samtidig hevdet han at man for å dempe striden burde ta ”større hensyn til eierens og lokalsamfunnets ønsker” (Stortingstidende 1969-70 s. 2786). Dette eksempelet kan illustrere nok et forsøk på å få til kompromiss innen normeringa, nemlig å forene konflikten mellom det å ta vare på stedsnavna som kulturminner og det å ta hensyn til private interesser.

Denne stortingsmeldinga markerer slutten på et tiår prega av tre store hendelser, noe som gjør at sjølve normeringsarbeidet kommer noe i bakgrunnen. Før sjølve arbeidet med normering blir grundigere studert, vil Stadnamnutvalgets innstilling bli drøfta.

4.9. Stadnamnutvalget

4.9.1. Utvalgets mandat

I Innstillinga om språksaken vart det altså foreslått å nedsette et utvalg til å vurdere behovet for et nytt regelverk for normering av stedsnavn, men det skulle gå ti år før dette vart gjort. Stadnamnutvalet vart nedsatt gjennom kongelig resolusjon av 12. oktober 1979, og det skulle vurdere ei rekke sider rundt normering og skrivemåten av norske stedsnavn. Mandatet besto av fire punkter:

1. Utvalet skal vurdere prinsipielle språklege, juridiske, praktiske, administrative, økonomiske og andre spørsmål som knyter seg til skrivemåten av norske stadnamn i vidaste tyding, både gamle og nye.
Utvalet bør legge fram eit grunngitt forslag til nye reglar for skrivemåten av stadnamn, og i denne samanhengen vurdere behovet for lovheimel for normeringsarbeidet.
2. Utvalet skal vurdere spørsmålet om omorganisering av den nojeldande namnekonsulenttenesta, vurdere behovet for ein klageinstans og komme med framlegg til organisering av namnekonsulentteneste i stat og kommune og offentlege institusjonar og organ.
3. Utvalet skal vurdere behovet for språkleg rådgevingssverksemd, særlig når det gjeld nye namn, og eventuelt gjere framlegg om ein rådgevingsskipnad knytt til namnekonsulenttenesta.
4. Utvalet skal vurdere bruk av samiske stadnamn og gi eit framlegg om det. [...] (NOU 1983:6 s. 7).

Som man ser skulle utvalget ta for seg et omfattende område, og utredninga fra utvalget vart lagt fram i oktober 1982, og utgitt i Noregs Offentlege Utgreiingar i 1983.

4.9.2. NOU 1983:6

Stadnamnutvalet kom med utkast til lov og utfyllende forskrifter, i tillegg til en historisk oversikt over skrivemåten av norske stedsnavn. Det redegjorde også for hvorfor det var nødvendig med en lov: ” Utvalet meiner at i vår språklege situasjon talar kulturelle og praktiske grunnar for at slike oppgåver blir løyste etter stortingsgjevne retningsliner, altså med heimel i lov” (NOU 1983:6 s. 50).

Et annet punkt som var viktig for utvalget, var de signala som hadde kommet fram både i innstillinga fra Vogtkomiteen og Stortingsmelding nr. 15 1968-69 om behovet for ei desentralisering av navneverket. Dette ønsket utvalget å imøtekomme ved følgende tiltak:

- framlegga til utfyllande føresegner,
- å leggja avgjerdsamt og ansvar for å gjennomføra lova i eigne namnesaker til statlege, fylkeskommunale og kommunale forvaltningsorgan og verksemdar,
- desentralisering av den statlege namnekonsulenttenesta til universitetsregionane og det samiske språkområdet, i særhøve til fylkeskommunalt og kommunalt plan,

- statleg dekking av utgiftene ved den bruken fylkeskommunar og kommunar gjer av statens namnekonsulentar.
(NOU 1983:6 s. 51)

Stadnamnutvalet drøfta også ulike normeringsmåter og hensyn som kunne tas under normeringa. Dette er interessant, med tanke på å se utviklinga av dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja. Som utgangspunkt la utvalget stor vekt på navna som kulturminner, og dette kommer også fram i et slags grunnleggende syn på navnenormering:

Dei aller fleste stadnamna høyrer heime i dei små lokalsamfunna, og dei har først og fremst levd i talemålet, dei fleste har ikkje vore skriftfesta før i vår tid, og den skriftforma som har eksistert for ein liten del av namna (særleg gards- og områdenamn), har i eldre tid hatt lite å seia for uttalen. Det er såleis den tradisjonelle, nedervde talemålsforma som i dei fleste høve er det språklege kulturminnet, og det er først og fremst stadnamnet i denne nedervde talemålsforma som bør vernast på same måten som andre kulturminne frå eldre tid. Men samstundes skal det lagast reglar for korleis den nedervde talemålsforma skal overførast til skriftmålsform, og da ei skriftmålsform som både verkar til å verna den tradisjonelle forma, og som gjev lesarar som ikkje kjenner talemålsforma, eit brukande grunnlag for å skjønna og uttala namnet rett (NOU 1983:6 s. 58).

Det er et grunnleggende syn av stedsnavn er kulturminner, og på lik linje med andre kulturminner trenger de vern for å kunne bevares. Mange stedsnavn er gamle, og kan gjennom si betydning fortelle noe om et sted på navngivingstidspunktet. Normeringa handler derfor i stor grad om hvordan man skal normere for å ta best mulig vare på stedsnavn som kulturminner. I utgangspunktet var stedsnavna muntlige, i den forstand at det ofte ikke fantes eller fantes få skriftfestinger av navnet. Dette har endra seg opp igjennom åra. I dag er man veldig vant til å se navna skrevet, og skriftbildet er også i mange tilfeller så godt festet i folks bevissthet at det kan gi grunnlag for en uttale som er sterkt prega av skriftforma. Derfor påpeker også utvalget at det er viktig å tenke på at normering kan ha langsiktige konsekvenser, ved at målføreuttalen blir trengt til side av en skriftpåvirka uttale. I slike situasjoner kan ”den nedervde uttalen vera nytta av eit mindretal, medan dei yngre generasjonane har teke namnet i bruk slik det er skrive – og uttalar det meir eller mindre etter skriftbiletet” (NOU1983:6 s. 60).

Det som skaper mye av problemet for navnenormeringa, er nettopp det at det i mange tilfeller er forholdsvis stor avstand mellom dialektuttalen og skriftspråket navnet skal normeres etter. I innstillinga pekes det på at:

Dersom ein tok konsekvensen fullt ut av kulturminnesynspunktet, skulle stadnamna skrivast mest mogleg i samsvar med den nedervde forma, dvs. målføret. Når utvalet likevel ikkje kan gå inn for å skriva namna lydrett etter uttalen, heng det saman med at vi da ville få eit svært uhandterleg namneverk. M.a. ville det vera uråd å gje att lydsystemet i mange av målføra i det vanlege alfabetet (NOU 1983:6 s. 61).

I tillegg vart det også lagt vekt på at navneverket skal være ”einskapleg”. Det er altså fortsatt den samme balansegangen mellom dialekt og skriftformal man forsøker å gjennomføre. NOU bruker en del eksempler for å få fram sitt syn, for eksempel flertallsforma *Bakken* i Midt-Telemark som er dialektuttalen: ”Ho vil lett kunna oppfattast av folk frå andre strom som eintal. Her vil *Bakkan* eller *Bakkane* vera meir tenlege former, jamvel om dei ikkje viser målføregrunlaget like godt” (NOU 1983:6 s. 62).

I denne innstillinga kom bruddet med nynorsk som eneste normeringsgrunnlag. Utvalget framheva at mange av de nedarva navneformene lettest kunne normeres til nynorsk (NOU 1983:6 s. 63), men fastslo at ”båe mål må stå likt når skrivemåten av stadnamn skal fastsetjast” (NOU 1983:6 s. 64). Dette henger også sammen med den generelle språkutviklinga, og man fikk blant annet Lov om målbruk i offentlig tjeneste i 1980 som fastslo at bokmål og nynorsk skulle være sidestilte former og likestilte i alle offentlige organer. Også Helleland påpeker at dette var ”noko som – i alle fall delvis – har ein språkpolitisk bakgrunn. Men det har òg samanheng med at utvalet går inn for ei mindre strengt etymologiserande rettskriving” (Helleland 1985 s. 104).

Utvalget kom altså med forslag til en lov, en lov som ikke vart vedtatt før i 1990. Lovforslaget slår fast at ”Til grunn for skrivemåten skal leggjast den nedervde, lokale uttalen. Skrivemåten skal følgja gjeldande rettskrivingsprinsipp for norsk og samisk” (NOU 1983:6 s. 53). Dette lovforslaget vil bli drøfta vidare i forbindelse med lov om stadnamn som vart vedtatt i 1990, fordi dette forslaget i stor grad er likt den loven som vart vedtatt. Forskjeller mellom disse vil bli drøfta i den forbindelse.

Drøftinga av denne perioden har så langt vært prega av arbeidet mot et nytt regelverk. Det er nå på tide å se nærmere på det praktiske arbeidet med navnenormering som foregikk i denne perioden.

4.10. Eyvind Fjeld Halvorsen og Botolv Helleland som navnekonsulenter

I 1965 overtok Eyvind Fjeld Halvorsen som navnekonsulent etter Alf Sommerfelt. Før hans prinsipielle synspunkter på navnenormering blir drøfta, er det interessant å se på avisartikkelen ”Innstilling om språksaken” som han skreiv om innstillinga fra Vogt-komiteen. I artikkelen beklaga Halvorsen debatten om skrivemåten av stedsnavn:

Feilen ved den offentlige diskusjon om stedsnavnormeringen – og det er en feil som vel har sin grunn i manglende opplysningsvirksomhet fra sakkunnskapens side – er at den kulturelle, en kan nesten si den antikvariske side av saken kommer helt i bakgrunnen (Halvorsen 1966).

I det heile tatt var han opptatt av kulturminneaspektet ved stedsnavna og aviste private rettigheter til dem:

Stedsnavn er også fornminner, og de bør lovbeskyttes, og de tilhører grenda, bygda, samfunnet som helhet, ikke eieren i motsetning til etternavnet, som selv i de stadig færre tilfelle hvor det stemmer med bruks- og gardsnavnet, ikke bør blandes sammen med det (Halvorsen 1966).

Slik sett kommer det fram at han ikke så den debatten som var som spesielt konstruktiv, i det den tok utgangspunkt i emner som var fjernt fra det som egentlig var det essensielle.

Så over til Fjeld Halvorsens prinsipielle syn. I et skriv med overskrift ”Heissa, Hessa og navnekonsulentene” legger han fram sitt syn på navnenormering:

Ikke alle land har lagt så stor vekt på å bevare de genuine, de ”ekte”, talemålsformene, dialektformene, gjennom den skriftlige form, men det har altså vi gjort i Norge, fordi de stedsnavninteresserte stort sett har ansett det som verdifullt å knytte dette båndet til målføreformene og dermed fortiden. Jeg er helt på linje med eldre stedsnavninteresserte i dette; etter min vurdering er stedsnavn en viktig del av vår kulturarv, og denne arven har vært bevart gjennom talemålet og bør bevares videre i en skriftlig form som tar mest mulig hensyn til den tradisjonelle talemålsform. (SEK, Boks merka →1979, Heissa, Hessa og navnekonsulentene, Skriv fra E.F.Halvorsen, 25 mars 1976, s. 4f.).

Med vektlegginga av den tradisjonelle talemålsforma virker det som om han er på linje med sine forgjengere og han åpner også for ei oppmjuking:

Det vil ikke si at vi bør holde på de nåværende retningslinjer for normering, det bør utvilsomt skje en oppmyking, og det bør nedsettes en kommisjon av fagfolk som kan diskutere spørsmålet. Først og fremst må de sørøstlandske formene for visse appellativer godkjennes i større grad enn nå, og regelen om at stedsnavn skal følge nynorsk rettskrivning bør tas ut, slik at det ikke lenger behøver å stå skjær på alle skjærene i Oslofjorden. Det kulturbevarende syn bør bli sterkere markert, og det språkpolitiske moment bør ikke komme til orde (Halvorsen 1966).

Det er her verdt å merke seg det han hevda om ”det språkpolitiske moment”. Dette viser ei ny retning innen navnenormeringa, og han er den første konsulenten som ytra dette ønsket. Her har den generelle språkpolitikken mye å si. Først etter at tilnæringspolitikken var lagt på is, hadde man de ytre rammebetingelsene for å hevde dette. Implisitt i dette måtte det ligge et ønske om å tillegge nynorsk og bokmål samme vekt i normeringa, men tilnæringspolitikken hadde gjort dette vanskelig fordi denne språksituasjonen ikke vart sett på som noe varig. Først etter at den stabile tospråklinja vart den offisielle politikken, kunne et ønske om å involvere begge målformene i normering forenes med et ønske om et stabilt og kontinuerlig normeringsarbeid.

Samtidig kommer det vidare i skrivet godt fram at situasjonen rundt debatten er annerledes enn på Seips og Sommerfelts tid:

I striden mellom tradisjonelle målføreformer og former som har utgangspunkt i skriftformer må navnekonsulentene ta stilling for de tradisjonelle talemålsformene. Det samme gjelder i de tilfeller hvor den tradisjonelle målføreformen på stedet blir trengt tilbake av former fra et nabomålføre som brer seg (SEK, Boks merka →1979, Heissa, Hessa og navnekonsulentene, Skriv fra E.F.Halvorsen, 25 mars 1976, s. 6).

Motsetningene er med andre ord ikke de samme som tidligere. De går ikke lenger mellom normering og dialekt, men først og fremst mellom de som ønsker en basis i målføreformene, og de som ønsker å beholde tradisjonelle skriftformer, ofte skapt i dansketida eller som resultat av konservativt språk i løpet av 1900-tallet. Man kan spørre seg hvordan denne situasjonen hadde oppstått. Det kan være to årsaker til det. For det første var mange av navna i bruk som etternavn, og da ofte i en skriftform som var prega av dansk. Dette kunne sette sine spor på uttalen. For det andre hadde ikke alle skriftformene fra dansketida blitt retta, slik at disse etter hvert vart oppfatta av befolkningen som ”det riktige” navnet. Desto lenger tid som gikk, desto vanskeligere vart det fordi befolkningen ikke lenger kjente den opprinnelige talemålsforma av navnet. Her kan man med fordel trekke inn den generelle samfunnsutviklinga. Hvis man ser på etterkrigstida i Norge, så var den prega av mange nye tendenser. Folk flytta fra landsbygda til byer og tettsteder, og historikeren Berge Furre har betegna denne perioden som ”Flukta frå landsbygda” (Furre 2000 s. 159). Dette førte til at de gamle dialektene i byene delvis forsvant og delvis vart endra bort fra bygdedialektene i nærheten, og det er da også logisk at de gamle talemålsuttalene av navna vart endra. Folk som kom flyttende kjente ikke den tradisjonelle uttalen av navna, og baserte derfor sin uttale på skriftforma av navnet. Dermed forsvant mye av grunnlaget for de tradisjonelle talemålsformene.

Skrivet fra Fjeld Halvorsen vart skrevet i forbindelse med klage på navneforma *Heissa*, der det hadde kommet fram et ønske om forma *Hessa* ut ifra det som i Ålesund hadde blitt den vanlige uttalen, nemlig ”hæssa”. På bakgrunn av den situasjonen som er skissert ovenfor er det ikke overraskende at Halvorsen ville beholde forma *Heissa* sia den fortsatt var i levende bruk i lokalsamfunnet:

Jeg tviler ikke på at uttalen Hæssa er den vanlige i Ålesund, tvert i mot er det et vanlig fenomen at bymål har andre former enn bygdemålene omkring. Det er også velkjent at bymål og bymålsformer i dag brer seg sterkere enn noen gang før, og dette er ikke noe navnekonsulentene har noe med. Den dagen bymålet eventuelt har trengt ut den eldre bygdemålsformen fullstendig, slik at ingen lenger bruker den, da har ikke navnekonsulentene noe med å opprettholde den gamle formen. Men så lenge den er i bruk, må vi støtte den – det er det prinsippet vi må bygge på. Det er ikke vår sak å undersøke folkemeningen i slike spørsmål, det har vi ingen forutsetninger for, og det er ikke det man har navnekonsulenter til (SEK, Boks merka →1979, Heissa, Hessa og navnekonsulentene, Skriv fra E.F.Halvorsen, 25 mars 1976, s. 9).

Fjeld Halvorsen hadde dermed et syn på navnenormering som i likhet med tidligere navnekonsulenter vart forankra i dialektlinja, men han deler ikke Seip og Sommerfelts oppfatning om stedsnavn som privat eiendom. I tillegg var situasjonen og motsetningene som nevnt annerledes på denne tida, så navnesakene som Hovda og Fjeld Halvorsen behandla var i meget stor grad prega av enighet. En viktig årsak til dette var at Fjeld Halvorsen konsekvent var regeltro i sin normering, og derfor var ikke normeringsarbeidet et felt for strid i like stor grad som tidligere.

I 1984, etter 42 år i arbeidet, gikk Per Hovda av som navnekonsulent. Han vart erstatta av Botolv Helleland, som sammen med Eyvind Fjeld Halvorsen satt som navnekonsulenter heilt til lov om stadnamn vart iverksatt i 1991 og man fikk en ordning med regionale navnekonsulenter. Helleland tilhørte samme tradisjonen som Hovda og Indrebø, og skriver blant annet sjøl i en artikkel fra 1998:

Ut frå grunnsyn og argumentasjonsform må det vera rett å seia at Hovda såg seg på mange måtar som ein arvtakar etter Gustav Indrebø, og han er nok den som i seinare tid i skrift og tale sterkast har argumentert for ei heller sterk normering [...]. Underskrivne [...] fylgde i store drag opp denne praksisen (Helleland 1998 s. 156).

Seinere i samme artikkel skriver han også at ”I vår historiske situasjon er lina frå Falk og Hægstad via Indrebø den beste for normering av stadnamn” (Helleland 1998 s. 161). Slik sett representerer heller ikke dette skiftet av navnekonsulent noe brudd med tradisjonen.

4.11. Navnenormering i praksis

Perioden etter 1957 vart altså prega av ei rekke hendelser som la nye rammer for navnenormeringa. Høyesterettsdommen vart et vendepunkt i og med at det vart slått fast at de gjeldende forskriftene ikke hadde lovhemmel, og det vart aktuelt å få til et nytt regelverk. Den offentlige debatten dreide seg i stor grad om det privatrettslige aspektet. Hvilke konsekvenser fikk disse hendelsene som er sett på tidligere i kapittelet for det praktiske arbeidet med navnenormering?

Først kan det være greit å se på et eksempel på håndhevinga av regelverket. En sak angående skrivemåten av gardsnavnet *Undarheim* i Kvinnherad kan illustrer hvordan konsulentene tolka punkt 2b i forskriftene fra 1957: ”Ved gardsnamn og andre bustadnamn bør ein syna varsemd med å retta tradisjonelle namneformer når dei er historisk og nasjonalt forsvarlege” (Kronprinsregentenes res. 1957, pkt. 2b). Det kom i forbindelse med dette navnet et ønske om å endre skriftforma til *Onarheim*. Navnekonsulentene skriver følgende om navnets uttale: ”Den gamle uttaleforma ón’dareim er det framleis råd å høyra rundt i distriktet, medan ei nyare o’nareim / on’areim har ete om seg i nyare tid” (SEK, boks merka →1979, Brev til Kyrkje- og undervisningsdepartementet fra navnekonsulentene, februar 1973). Navnekonsulentene nevner at navnet *Onarheim* er knytta til en gard i Tysnes også, og at disse to navna ikke har det samme opphavet, og dette er en av årsakene til at konsulentene ønsker å opprettholde skrivemåten *Undarheim*:

Namn med ulikt opphav og framleis med kjend slik uttale bør så langt som mogleg også ha ulik skriveform og då i samsvar med den gamle uttalen. Dette tener også til at gardane ikkje så lett blir blanda saman, noko som også er ein føremon (SEK, boks merka →1979, Brev til Kyrkje- og undervisningsdepartementet fra navnekonsulentene, februar 1973).

Det mest interessante i denne sammenhengen er imidlertid at de bruker punkt 2b i forskriftene: ”Undarheim er ei slik tradisjonell form som i aller høgste grad er ”historisk og nasjonalt forsvarleg”.”(SEK, boks merka →1979, Brev til Kyrkje- og undervisningsdepartementet fra navnekonsulentene, februar 1973).

4.11.1. Kartverk

I store deler av den perioden som blir drøfta her, var navneformer på kartverk et aktuelt tema. Arkivet fra navnekonsulentene som finnes hos sekretæren for navnekonsulenttjenesten ved universitetet i Oslo viser dette tydelig, og det kom inn ei rekke protester på navneformer på

kart. Konservator Aslak Liestøl skreiv blant annet et brev datert 17. mars 1965 med klager på navnsettinga på kartbladene Rauland og Vinje. Han påpeker blant annet at *Kringlegard* burde skrives *Kringlegarden*, *Kolås* burde skrives *Kolos* og *Surgrav* burde skrives *Suregrav* (SEK, boks merka →1979, Brev til navnekonsulentene fra A. Liestøl, 17. mars 1965). Det vart også klaga på navneverket på kartblad 1712 IV Kragerø. Det gjaldt blant annet skrivemåten *Djupsundholmene*, som klageren meinte burde være *Djupsundholmene* da ”hele bygda sier her dyp” (SEK, boks merka →1979, Brev fra bestyrer ved Kragerø U-skole, Sverre Brændhagen, 27.sept. 1973).

Økonomisk kartverk sto framfor alt i fokus i denne perioden. Arbeidet med økonomisk kartverk kom i gang fra midten av 1960-talet, og dette var et kartverk som vart organisert av fylkene. Sandnes skisserer hvordan navnefastsettinga vanligvis foregikk:

1. Lokale navnekomitéer rundt i bygdene samler inn navn og utarbeider i samarbeid med grunneierne forslag til navn som skal bli med på kartet og skrivemåten av disse.
  2. En fylkesnavnkomité gjennomgår dette materialet og fastsetter på grunnlag av sine retningslinjer endelig utvalg og skrivemåte av navn.
- (Sandnes 1970 s. 163).

Sandnes pekte på at en av svakhetene ved dette kartverket var alle inkonsekvensene. Hovedårsaken til dette var arbeidspress, både i de lokale navnekomiteene og for navnekonsulentene. Navnekonsulentene fikk ikke gått gjennom navna, men konsentrerte sitt arbeid om navna på N50-serien. For navnekonsulentene var dette et ressurs spørsmål, og de så nok dette som en foreløpig løsning. Slik vart det imidlertid ikke og dette ga konsekvenser som fortsatt viser seg i dag:

I dei mange høva det er avvik i skrivemåten mellom dei ulike kartverka, må kvart namn vurderast for seg og få fastsett skrivemåte etter reglane i lova. Dei namneansvarlige ved fylkeskartkontora har ikkje sjeldan gjort vedtak som har favorisert ØK-forma, eller ei tredje form, og då oftast ei meir dialekt nær form for naturnamn. Problemet er at det vil førekoma to eller fleire ’offisielle’ skrivemåtar av same namnet i lang tid, og i mellomtida kan den ”feilaktige” forma verta meir brukt enn den ”rette” etter lova (Helleland 1998 s. 159).

I tillegg til forskjellige navneformer på ulike kartverk, kom det på det økonomiske kartverket inn mange former som var mer dialekt nærere enn de skulle ha vært ifølge forskriftene. Kronprinsregentens resolusjon skulle i utgangspunktet følges, men det var altså ikke alltid tilfelle. Dette vart et argument som Hovda brukte for å understreke hvor viktig det faglige aspektet var for navnenormeringa:

Allmenta har ikkje grunnlag til å ta avgjerder i namnesaker (jfr. det rot og kaos som ligg føre i det økonomiske kartverket der ’gode menn’ i bygdene har ’tukla’ med

namneverket med m.a. –skjaer/-skjer/-sjer innan same kommunen, ja til og med –vand som har vore ute av norsk bruk sidan 1917) (Hovda 1978 s. 132f.).

I et brev til Kulturdepartementet fra november 1973 påpekte Hovda og Fjeld Halvorsen at ”namneformene i det nye økonomiske kartverket i dei fleste høve ikkje fylgjer gjeldande føresegner for skrivemåten av stadnamn” (SEK, boks merka →1979, Brev til KUD fra Hovda og Fjeld Halvorsen, November 1973).

I 1978 kom det nye retningslinjer for det økonomiske kartverket, og disse avvek en del fra forskriftene fra 1957 og nærma seg det resultatet som man så av arbeidet til de lokale navnekomiteene i det økonomiske kartverket:

Navna skrives helst i samsvar med den lokale uttale, likevel mest mulig opp til den rettskriving som gjelder. [...] Blir det oppgitt forskjellige navn på samme terrengdel, bør det navnet eieren av området nytter, foretrekkes (Det økonomiske kartverket. Retningslinjer s. 27).

Skal man her trekke inn normeringslinja, dialektlinja og målreisingslinja, ser man at dette, på samme måte som resolusjonen fra 1957, var et skritt i retning mot dialektlinja. Det er imidlertid ikke noen av disse linjene som kommer mest fram, men snarere det privatrettslige aspektet. Retningslinjene gikk langt i å tillegge eieren bestemmelsesrett når det gjaldt navn det var uenighet om. Dette kan betegnes som et brudd med alle tidligere regler for normering av stedsnavn og det prinsippet som heile tida lå til grunn.

4.11.2. Normering av bruksnavn – konsekvenser av høyesterettsdommen

Etter høyesterettsdommen fra 1961 hadde altså ikke staten lenger hjemmel til å normere bruksnavn. I mellomtida hadde Skylddelingslova fra 1909 blitt erstatta av Delingsloven i 1978, men også denne fastslo at eieren hadde rett til å bestemme og endre navnet på sin egen eiendom. Den rettslige tilstanden hadde dermed ikke endra seg sia 1961. Spørsmålet er da hvordan bruksnavn vart behandla i normeringa.

I 1984 sendte departementet et brev til navnekonulentene med forslag til nye retningslinjer om normering av stedsnavn:

I den siste tida har departementet fått fleire reaksjonar, særleg frå kommunar, som har gitt uttrykk for misnøye med saksbehandling og fastsett skrivemåte på grunnlag av gjeldande føresegner, jfr. Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957 (SEK, boks merka 1984, Brev fra Kultur- og vitskapsdepartementet, 27.11.1984, Ref. 7272 Ku 84 HS:KSt).

Disse nye retningslinjene kom altså etter at Stadnamnutvalet la fram si innstilling og mens lovarbeidet var i gang. At det i en slik situasjon kom forslag til nye retningslinjer, må kunne tolkes som at klagene hadde vært forholdsvis mange. Også fordi et brev fra departementet i 1984 viser at også de anså at et nytt regelverk ville være på plass om et års tid: ”Men nye regler på området vil neppe foreligge før om ca. ett år” (Kulturdepartementets arkiv, Brev til Sorenskriveren i Hadeland fra fung. byråsjef Halldis Sandsdalen, 12. juli 1984, Ref. 3978 Ku 84, J.nr. 03978).

I disse retningslinjene er spesielt punkt 1 i retningslinjene interessant å merke seg:

1. Namn på privat eigedom, herunder gardsbruk (bruksnamn).

Det skal ikkje no fastsetjast endra skrivemåte for slike namn utan at eigaren er samd i avgjerda. Grunnen til dette er at det no ikkje er heimel for å gjera slike vedtak (SEK, boks merka 1984, Brev fra Kultur- og vitskapsdepartementet, 27.11.1984, Ref. 7272 Ku 84 HS:KSt).

At denne påminnelsen om at man ikke skulle normere bruksnavn kom på dette tidspunktet, indikerer at bruksnavn fortsatt hadde blitt normert, sjøl om Høyesterettsdommen fra 1961 hadde fratatt det offentlige retten til å endre skrivemåten av disse navna mot eierens ønsker. De tre andre punkta i retningslinjene dreier seg om at eier eller kommuner/fylkeskommuner skulle høres før vedtak vart fatta, vedtaka skulle kunngjøres og grunngis. Ifølge Helleland var ikke dette noe som vart tatt noe særlig hensyn til: ”For liten kapasitet i namnekonsulenttenesta og tidspress for utgjevinga av nye kart gjorde at det ikkje vart teke særleg mykje omsyn til dette påbødet” (Helleland 1992 s. 97).

Et brev fra Fjeld Halvorsen indikerer også at bruksnavna vart normert allikevel:

Denne avgjerda gjer det sjølvsagt umogleg å drive normering av slike namn – teoretisk; i praksis er det heldigvis slik at dei fleste brukarar ikkje insisterer på sin rett til å bli rådspurde. Vi kan ikkje gje tilrådingar som ikkje er i samsvar med dei føresnena⁴ vi skal følgje, så avgjerder som eventuelt strir mot våre tilrådingar, men er i samsvar med det brukarane vil ha, må takast av Departementet. Men det er like sjølvsagt at vi ikkje er særleg glade for å få slike kontroversielle saker, for det skaper ikkje velvilje for offisiell normering og for det som er meininga med den offisielle normeringa, å ta vare på stadnamna i tradisjonell form, at vi kjem opp i strid med det folk på staden meiner er rett. Derfor må vi vere varsame i dei tilrådingar vi gjev, i samsvar med føresegnene (§ A2 a og særleg b) (SEK, Boks merka 1982, Brev til statsstipendiat Edvard Ruud fra Eyvind Fjeld Halvorsen, 1. juli 1982).

Mye tyder dermed på at bruksnavn ble normert til tross for høyesterettsdommen.

---

⁴ Skrivefeil i originalen

4.11.3. Lov om stadnamn – ei lang ventetid

Helleland hevder i artikkelen ”Etymologisk eller dialekt nær skrivemåte av stadnamn” (Helleland 1991) at føresegnene fra 1957 egentlig var gode nok til stedsnavnormering, og at de inkonsekvenser som fantes hadde tre årsaker:

For det fyrste har namnekonsulentane hatt altfor liten kapasitet til å utføra den arbeidsmengda dei har vore pålagd. [...] For det andre har staten gjennom dei ulike forvaltningsgreinane mangla lovheimel til å fastsetja skrivemåten av bruksnamn mot eigaren sin vilje. Dette siste går fram av høgsterettsdomane frå 1961, då det vart gjort klart at det trongst ein slik lovheimel for å normera skrivemåten av bruksnamn på line med andre stadnamn. For det tredje har skiftande normeringspraksis og skiftande tolking av regelverket nedfelt seg i ei rekkje former som isolert sett kunne forsvarast, men som har resultert i ei rekkje inkonsekvensar (Helleland 1991 s. 23).

I tillegg vart normeringsarbeidet noe amputert fordi man venta lenge på ei regelendring eller en lov om skrivemåten av stedsnavn. Det finnes mange eksempler på navnesaker der konsulentene valgte å ikke ta en avgjørelse i påvente av nye regler. Per Hovda og Eyvind Fjeld Halvorsen skreiv blant annet i forbindelse med en sak fra 1975 som gjaldt skrivemåten av gardsnavnet Tveite i Aust-Agder, der spørsmålet var om man skulle bruke blaut eller hard konsonant, følgende: ”Føresegnene for skrivemåten av stadnamn er no under revisjon og under dette arbeidet vil prinsippet med ’harde og blaute konsonantar’ bli drøfta på nytt” (SEK, boks merka →1979, Skriv fra Hovda og Halvorsen, juni 1975). Et annet eksempel er fra 1983, der Sandnes mållag klaga til navnekonsulentene på at Sandnes kommune ikke skreiv gatenavn i samsvar med uttalen. På dette svarte sekretæren for navnekonsulentene, Tom Schmidt, følgende:

Statens namnekonsulentar vil rå Sandnes mållag til å ta opp att saka med kommunen når dei nye føresegnene ligg føre, sidan det er lite truleg at nokon vil gå inn for større endringar i namnebruken før det er klart kva for status dei nye reglane vil få (Brev til Sandnes mållag fra Tom Schmidt, 8. februar 1983, Ref. 33/83/37 (82)/TS, arkiv Ga, Boks merka 1982).

Det sier seg sjøl at en slik situasjon i lengden var lite gunstig for normeringsarbeidet, og spesielt med tanke på at det fra det første eksempelet her til lov om stadnamn vart iverksatt gikk 16 år.

Det vart sjølsagt gjort endringer, men det var avhengig av hvordan navna var normert fra før:

Navnekonsulentene har i de to-tre siste år ofte brukt henvisning til mulige nye regler som grunnlag for ikke å foreslå endring i navneformen. Når vi ikke gjorde det med listen over navn i telefonkatalogen for Nordland og Troms, var det fordi mange av navneformene (det dreier seg utelukkende om norske stedsnavn) var i strid med allminnelige norsk staveregler – former som Fuhr, Midthun, Øijord -, samtidig som det var atskillige inkonsekvenser i skriftformene.” (SEK, Boks merka 1984, Brev fra

E.F.Halvorsen 2.10.84 til Kultur- og vitenskapsdepartementet. J.nr. 84/7/80, Sak 7. 84/7/19).

Konsulentene gjorde altså fortsatt endringer der de daværende skriftformene avvek mye fra for eksempel vanlig norsk rettskriving, og normeringsarbeidet pågikk også ellers, men med enkelte begrensninger i påvente av et nytt regelverk.

I et brev til Forsvarets karttjeneste fra navnekonsulentene Helleland og Halvorsen i 1984 ser man at konsulentene måtte gjøre vedtak i tråd med resolusjonen fra 1957, som de samtidig hadde sterke mistanker til vart ”feil” i forhold til den nye loven som var i anmarsj. Dette gjaldt kartbladene Brunlanes og Farris i Vestfold.

Vi er kjent med at former som vatn, skjer, seter føles femmede⁵ for de fleste i det aktuelle området. Det er mulig det kunne gis en kort kommentar på kartet med hensyn til skrivemåten av navna. En kunne si at 1957-resolusjonen er fulgt, men at det arbeides med nye regler som kan komme til å bety at enkelte skrivemåter vil bli endret ved seinere utgaver (Brev til Forsvarets karttjeneste fra Navnekonsulentene, 9.1.1984, arkiv GA, Boks merka 1984, J.nr. 84/17/88, sak 17/84).

Det er tydelig at navnenormeringa til en viss grad led under mangelen på nytt lovverk, spesielt med tanke på at det gikk 30 år fra Høyesterettsdommen fratok staten rett til å bestemme skrivemåten av bruksnavn til lovhjemmelen var på plass.

4.12. Oppsummering av perioden. Dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja

Noe av det mest sentrale i denne perioden er den glidninga bort fra det som i første halvdel av 1900-tallet heile tida var det sentrale debattemaet, nemlig spørsmålet om normerte former kontra dialektformer. Spesielt etter høyesterettsdommen, men også i den offentlige debatten i forkant av den, begynte skillelinjene i stedet å gå mellom det privatrettslige og det offentliges rett til å bestemme skrivemåter, men heile tida med et underliggende skille mellom nynorsk og bokmål.

I det store og det heile er skillelinjene de samme som tidligere. I heile denne perioden er fortsatt målreisingslinja og normeringslinja knytta sammen, sjøl om innstillinga fra Stadnamnutvalet ga signaler om en endra situasjon på dette området ved å tillate bokmål som

---

⁵ Skrivefeil i originalen.

normeringsgrunnlag. Hvis man ser på dialektlinja i denne perioden, så er bokmålsrepresentantene fortsatt de fremste talsmenn for denne linja. Den nye offentlige debatten med fokus på privatrettslige forhold snudde imidlertid situasjonen noe, på den måten at det ikke lenger var forholdet mellom normalisering og dialekt som var det store stridstemaet. Det man kan skimte spirene til i denne perioden, er ei utvikling som på mange måter samler fagmiljøet mot andre, ofte private, interesser.

At Eyvind Fjeld Halvorsen ytra et ønske om å løsrive navnenormeringa fra språkdebatten, var med på å legge nye føringer på dette området. I konsulenttilrådingene fra denne perioden er det ikke lett å trekke fram noen særlige forskjeller mellom konsulentene, for i stor grad synes de å være enige i innstillingene. Slik sett er det nok rimelig å hevde at målpolitiske hensyn ikke lenger la like store føringer som tidligere når det gjelder samarbeidet mellom konsulentene. I den offentlige debatten var fortsatt målpolitikken en sentral del av navnenormeringa, og debatten var for eksempel størst i de områdene der bokmål sto sterkest:

Det bør òg nemnast at misnøya med statens skrivemåte har vore størst i område der bokmål/skriftmål står sterkast, og der nynorsken og folkemålet har lågast prestisje. Det er såleis ikkje vanskeleg å sjå samanhangen mellom stadnamnstrid, målstrid og sosiale motsetningar (Helleland 1985 s. 102).

En annen ting som er interessant å merke seg er departementets holdning. Tidligere har vi sett at departementet i meget stor grad slutta opp om Indrebøs strenge normaliseringslinje, men dette er også noe som endra seg opp igjennom åra. I en sak fra 1982 vedtok blant annet departementet skrivemåten *Tunhovd* for navnet som konsulentene foreslo skrevet *Tunnhovd*, som også var mest i samsvar med uttalen på stedet (Kirke- og undervisningsdepartementets arkiv, Brev til Statens navnekonsulenter fra byråsjef Sigve Gramstad, 22. juli 1982, 3997 Ku 82 ROY/RM).

Med dette som bakgrunn vil lov om stadnamn blir drøfta i neste kapittel.

Kapittel 5

Fra 1990 til 2005: Lov om stadnamn

5.1. Innledning

Som vi har sett i kapittel 4, tok det lang tid før lov om stadnamn vart vedtatt.

Odelstingsproposisjonen med departementets innstilling vart lagt fram 14. april 1989, og loven vart først vedtatt 18. mai 1990. Med tanke på at Høyesterettsdommen fra 1961 på mange måter starta prosessen mot en lov, gikk det altså nesten 30 år. Man kan spørre seg hvorfor det tok så lang tid, og det kan være flere årsaker til det. Johs. Aanderaa, daværende ekspedisjonssjef i Kultur- og vitenskapsdepartementet, nevnte blant annet at: "Eit hovudproblem har vore å få politisk avklaring i ein del vanskelege spørsmål, m.a. fordi det kom eit regjeringsskifte midt oppe i arbeidet" (Aanderaa 1991 s. 7). Det er naturleg at den offentlege debatten viste seg også blant politikere, slik at det fantes krefter også på Stortinget som var kritiske til det faglege perspektivet som det var ønskelig at en lov om stedsnavn skulle bygge på.

5.2. Odelstingsproposisjon nr. 66 1988-89. Lov om stadnamn 1990

Ot.prp. nr. 66 tar for seg lovforslaget som Stadnamnutvalet kom med, høringsuttaalelsene som hadde kommet inn med hensyn til dette forslaget og til slutt departementets vurdering og endelige lovforslag. Dette forslaget var identisk med den loven som vart vedtatt, og den avvek kun på noen få punkter fra det forslaget som Stadnamnutvalet hadde kommet med. Lovens hovedpunkter vil nå bli gjennomgått, og de som avviker fra utvalgets forslag vil bli kommentert.

Hvis man ser på virkeområdet for loven så gjelder den for heile landet, i tillegg til "Svalbard, Jan Mayen og dei norske bilanda, den norske kontinentalsokkelen og Noregs økonomiske sone" (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 2). De skrivemåtene som blir vedtatt, skal gjelde for:

[...]alle offentlege organ, selskap som det offentlege eig fullt ut, og stiftingar som er oppretta av det offentlege. Andre skal bruke skrivemåten når dei gjer enkeltvedtak eller gir forskrift. Det same gjeld for skiving av namn i godkjenningspliktige

lærebøker og i læremiddel utgitt med statsstøtte (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 3).

Skrivemåten av navna skulle fastsettes med utgangspunkt i den nedarva lokale uttalen, og samtidig følge gjeldende rettskrivingsprinsipp (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 4). I merknadene var dette begrepet forklart: ”Med den nedervde lokale uttalen er meint den uttalen som er munnleg overlevert innanfor ein brukarkrins, m.a.o. den uttalen som har vore vanleg på staden og som framleis er i bruk” (Merknader til paragrafene i lov om stadnamn § 4). I den forbindelse vart det også presisert i merknadene til loven at ”dei to målformene vil bli likestilte ved fastsetjing av skrivemåten” (Merknader til paragrafene i lov om stadnamn § 4).

På bakgrunn av høyesterettsdommen fra 1961 var det viktig for departementet å skaffe seg lovhemmel til å kunne bestemme skrivemåten av bruksnavn. § 5 i loven er ”Særskilde reglar om bruksnavn”, og den slår først fast at ”Eigar eller, dersom eigedommen er festa bort, festar fastset skrivemåten av bruksnavn”(Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 5). Videre står det imidlertid:

Skrivemåten av bruksnavn som språkleg og geografisk fell saman med nedervde stadnamn, eller med andre stadnamn som etter reglar i denne lova eller i andre lover og forskrifter skal brukast av det offentlege, skal likevel fastsetjast etter reglane i §§ 4 og 6 (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 5).

Denne paragrafen sikra dermed det offentliges rett til å fastsette skrivemåten av de bruksnavna som kunne defineres som nedarva stedsnavn, og med denne paragrafen må det kunne sies at noe av hovedformålet med loven vart oppnådd.

Når det gjelder saksgangen, kan offentlige organer og andre offentlige virksomheter, eier eller fester, lokale organisasjoner med tilknytning til navnet og navnekonsulentene ta opp navnesaker. Kommunene og fylkeskommunene gjør vedtak som gjelder for eksempel gater, veier, anlegg, parker, bydeler osv. innen deres område, vedkommende statsorgan gjør vedtak om skrivemåten på statlige administrative områder, mens Statens kartverk gjør vedtak for andre stedsnavn (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 6). De som hadde rett til å ta opp en navnesak, hadde også rett til å klage på vedtaket, med unntak av navnekonsulentene som ikke fikk klagerett. Under ei klage var saksbehandlingen den samme som under en ”vanlig”

navnesak, men i tillegg kom det inn ei klagenemnd som skulle behandle saken hvis klageren ikke fikk medhold og fortsatt opprettholdt klagen.

Av forrige punkt ser vi at det vart en flerdelt modell, der kommunene sjøl kunne bestemme navn på de områdene som faller under det kommunale styret. Dette var et ledd i forsøket på å imøtekomme ønsket om mer lokal medbestemmelse og sjølstyre når det gjelder navnenormering, og det er også andre ting som peker i den retninga i lovverket. Eier eller fester fikk ifølge denne loven rett til å uttale seg i saker som gjaldt bruksnavn, og kommunene fikk rett til å uttale seg i saker som gjaldt skrivemåten av stedsnavn innen kommunen, noe som tidligere ikke var en rett, men kun en mulighet for de som skulle ta avgjørelsen til å høre de berørte parters meining (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 7). Videre skulle de som hadde rett til uttale seg også få beskjed om hva det endelige vedtaket vart.

Ellers vart det vedtatt å opprette et sentralt stedsnavnregister, som alle vedtak skulle meldes til. Dette registeret var etter departementets meining sentral for håndhevelsen av denne loven:

Departementet meiner at eit sentralt stadnamnregister over fastsette namneformer er ein føresetnad for at stadnamnlova skal kunne praktiserast på ein tenleg måte. I samarbeid med Statens kartverk er det planlagt å opprette eit register som inneheld opplysningar om fastsett skriftform, godkjenningssdato, namnetype, lokalitetstype, kommune og fylke og koordinater for den namngitte lokaliteten. Dette vil dekkje administrative behov i samband med lova (Ot.prp. nr. 66 1988-89 s. 16).

Dette var for å kunne gi informasjon om navnebruk og navneformer som var av interesse både for det offentlige og allmennheten.

Det er tre områder som avviker noe fra Stadnamnutvalets forslag fra 1982. For det første hadde Stadnamnutvalet i sitt lovforslag med en formålsparagraf som fastslo at formålet med loven var at ”stadnamna i riket til saman skal utgjera eit einskapleg namneverk og at stadnamna skal takast vare på som kulturminne.” (NOU 1983:6 s. 53). Denne formålsparagrafen valgte departementet å utelukke i lov om stadnamn, sjøl om stedsnavnas rolle som kulturminner i Ot.prp. nr. 66 1988-89 vart vektlagt. Noen begrunnelse for dette ga imidlertid ikke departementet.

For det andre foreslo utvalget å opprette et Norsk stadnamnråd som skulle ha ti medlemmer, fem navnekonsulenter og fem representanter fra forvaltninga. Dette rådet skulle være ”eit rådgevande organ for departementet” (NOU 1983:6 s. 54). Dette forslaget vekte noe

motstand hos enkelte av høringsinstansene: ”Søgne kommune og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur meiner at to små sektorar av samfunnslivet, filologisk ekspertise og offentlig forvaltning, ikkje er tilstrekkelig” (Ot.prp. nr. 66 1988-89 s. 17). Også Norsk språkråd var negativ til dette organet:

Det er vanskeleg å skjøna at det skal vera behov for eit organ (stadnamnrådet) som skal gje tilrådingar til Norsk språkråd i saker som gjeld namn. Språkrådet har sjølv sagt høve til å søkja råd og få hjelp av fagleg ekspertise når det meiner det trengst for å fylla ut den sakkunnskapen fagnemnda og resten av Språkrådet har. Også når det gjeld å gje tilrådingar til departementet (og andre), må Språkrådet vera det rette organet. Det same gjeld fråsegner til Klagenemnda for namnesaker om saker som denne memnda har til avgjerd (Ot.prp. nr. 66 1988-1989 s. 17).

Departementet vurderte det dit hen at det ikke var grunnlag for å opprette et slikt råd og var enig med Norsk språkråd i at de kunne ta på seg de oppgavene som var tiltenkt stadnamnrådet.

Det tredje punktet er at ifølge loven skal offentlige organer og andre som skal følge loven ”halde fram med å bruke dei namneformene som er i bruk av det offentlege når lova blir sett i verk, til det eventuelt blir gjort endringsvedtak etter reglane i denne lova.” (Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 6). Dette vart ikke nevnt i utvalgets forslag, men er viktig med tanke på å unngå en slags lovløshet for de navna som ikke hadde blitt gjennomgått. Skulle man stå fritt i forhold til dette, kunne man fort ha fått en situasjon der for eksempel navn med skrivemåte etter slektsnavn vart tatt i bruk.

Hvis man så vender tilbake til målreisingslinja, normeringslinja og dialektlinja, så kan man spørre seg hvilke spor de setter i regelverket. Det er altså den nedarva lokale uttalen som skal legges til grunn for skrivemåten, og dette representerer i høyeste grad dialektlinja. Men skrivemåten skal samtidig følge ”gjeldende rettskrivingsprinsipp”, noe som representerer normeringslinja. Det er interessant å se den kontinuiteten som ligger i regelverket fra reglen om at stedsnavn skulle skrives i ”stedets dialekt med landsmaalets rettskriving” fra 1913 til denne første loven. Man forsøker fortsatt å skape en slags symbiose mellom dialekt og rettskriving som i utgangspunktet er sjølmotsigende. Slik sett kan man ikke si at lov om stadnamn representerer noe særlig brudd med den tradisjonen som har vært. Hvis man imidlertid studerer forskriftene til loven, så ser man at dialektformer i større grad enn tidligere får gjennomslag her. Noen riksformer finnes ikke lenger, og når det gjelder skrivemåten *tjønn* som var tillatt i regelverket fra 1933, men vart fjerna fra regelverket i 1957, vart denne

skrivemåten igjen tillatt: ”I område med uttalen *nn* for *rn* i tjørn/tjern skal ein som hovudregel nytte skrivemåten *nn*” (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn § 2-3.d). Et annet eksempel er at ”Konsonantsambandet *sl, tl, ft, pt, fs* og *ps* kan skrivast i samsvar med målføret” (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn § 2-3.d). Når det gjelder blaute konsonanter så var det ikke åpna for det annet enn i spesielle tilfeller i regelverka fra 1933 og 1957, men i den nye loven vart det ikke bare en generell åpning for dette, men egentlig et generelt pålegg: ”I område med uttalen *b,d,g* for *p,t,k* skal ein som hovudregel nytte skrivemåten *b,d,g*” (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn § 2-3.d). Når det gjelder konsonantsambandet *hv*, kunne man tidligere kun bruke *kv* eller *hv*, mens det i forskriftene til loven vart åpna også for *gv* (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn § 2-3.d). Dette er bare noen eksempler, men når det gjelder å ta hensyn til dialektformer, så representerer denne loven og forskriftene et brudd med tradisjonen. Helleland peker imidlertid på at loven er ganske uklar når det gjelder dette området:

Men kvar grensa for rettskrivingsformer og målføreformer skal gå, er mildt sagt uklårt. Og når ein ser at dei ulike namnekonsulenttenestene og vedtaksorgana opererer med ulike grenser for målføreinnslag i skrivemåten, er det openbert at grensene er flytande. Det må ha vore vanskeleg både for dei som har stått for førearbeida og for lovgjevaren å formulera reglane med tanke på å finna eit skjeringspunkt mellom uttale og rettskriving. Resultatet vart heller ikkje lytelaust (Helleland 1998 s. 148).

Dermed vil målet om ”einskapleg namneverk” være vanskelig å oppnå.

Målreisingslinja fikk et slags nådestøt i denne loven, i og med at nynorsk mista posisjonen som det eneste normeringsgrunnlaget som det hadde hatt heilt fra 1913. Dette var ikke noe som skjedde over natta, men et resultat av ei utvikling som hadde pågått i mange år, og som ikke kan ses løsrevet fra språkutviklinga for øvrig. Det var et svar på den kritikken som hadde framkommet:

Den mest realistiske løysinga på bokmål/nynorsk-striden har vore å slakka av på krava om eit einskapleg namneverk, opna for større målføreinnslag, og så normera etter den hovud- eller sideforma i bokmål eller nynorsk som ligg nærast målføret (Hoel 1989 s. 24).

Det største bruddet med tidligere regelverk dreier seg imidlertid om det privatrettslige aspektet. Dette viser seg, som tidligere nevnt, først og fremst i saksgangen, med høringsrett for eier/fester. Hvis man sammenligner med de retningslinjene som departementet sendte ut i 1984, så ser man at loven inneholder mange av de samme aspekta som vart pålagt namnekonsulentene der. Meiniga bak disse retningslinjene kunne tolkes på forskjellige måter,

enten kun som et ønske fra departementets side om å påse at det ikke vart gjort lovstridige navnevedtak eller som et grunnleggende standpunkt om privat eiendomsrett til bruksnavn. Dette siste var imidlertid ikke tilfelle, i det den lovhjemmelen som skulle til for å kunne normere bruksnavn vart sikra med denne loven fra 1990.

Generelt vart det faglige perspektivet svekka gjennom denne loven. Dermed vart det åpna for ei utvikling som på mange måter gikk sterkt mot det som hadde vært tradisjonen:

Stadnamnlova med forskrifter kan sikkert forsvarast som noko av det best moglege når målet har vore eit kompromiss mellom fagfolk og politikarar. Men nettopp gjennom demokratiseringa av faglege spørsmål er det duka for resultat som i mange høve vil stå i strid med det som fagtradisjonen har halde for god latin (Helleland 1992 s. 95).

Også Aanderaa pekte på at dette var noe man forsøkte å oppnå ved loven: ”Det må dessutan leggjast vekt på enkle ordningar så langt formålet tillet, og at regelverket i rimeleg grad kan bli godteke både av fagfolk, politikarar og folk flest” (Aanderaa 1991 s. 10). Man måtte ikke lenger bare finne et skjæringspunkt mellom normering og dialekt, men også mellom private og offentlige interesser.

5.3. Lov om stadnamn i praksis

Lov om stadnamn tok altså til å gjelde fra 1. juli 1991, og ifølge artikkelen ”Offentlig normering av stadnamn og personnamn” er det sia den tid gjort vedtak for ca. 100 000 navn (Larsen 2002 s. 84). Noen av disse sakene kan illustrere hvordan loven fungerer i praksis og hvilke utslag den gir.

En undersøkelse av Terje Larsen gjort i Rakkestad i Østfold, Sigdal i Buskerud og Lillesand i Aust-Agder viser at det har blitt større regionale forskjeller enn tidligere:

Når det gjeld forholdet mellom vedteken skrivemåte, konsulenttilråding og lokalt ønske, er det ein markert skilnad mellom dei tre kommunane. Medan det berre unntaksvis er avvik frå konsulenttilrådinga i Lillesand og Sigdal, er det avvik i om lag halvparten av vedtaka i Rakkestad (Larsen 2003 s. 201).

Det er selvfølgelig en grunn til dette. For det første er Rakkestad i et område som har vært utsatt for større dialektendringer enn tilfelle er i Lillesand og Sigdal, noe som igjen henger sammen med og øker det lokale engasjementet fordi den nedarva uttalen er mindre kjent:

I Rakkestad har det vore sterkt lokalt engasjement både frå eigarar, historielag og kommunen, men mange av dei ønskte skriftformene var klart i strid med regelverket.

For å imøtekomme lokalsamfunnet noko, vart det vedteke ein del kompromissformer, td. *Dypedal* og *Halem*, der dei lokale ønske var *Dybedahl* og *Harlem*, medan konsulentane hadde tilrådd *Djupedal* og *Halum* i samsvar med den tradisjonelle dialektuttalen og tidlegare normering (Larsen 2003 s. 201).

De lokale ønskene har altså ikke blitt etterkommet fullt ut, men resultatet har blitt ei rekke kompromissformer. Isolert sett er det ikke noe i veien med det, men for navneverket landet sett under ett, kan dette gi uønskede komplikasjoner. I forskriftene til loven står det: ”I avveginga mellom ulike omsyn skal ein leggje vekt på nasjonal einskap i namneverket og tidlegare normeringspraksis så langt det let seg sameine med lova (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn § 2-1), og disse kompromissformene skader til en viss grad dette pålegget fordi resultatet blir at enheten i navneverket blir underminert. Dette kommer av den økte innflytelsen som eiere og andre berørte parter fikk ifølge loven, der forskriftene slår fast at ”Det skal leggjast vekt på det ønsket eigar eller festar har med omsyn til skrivemåte” (Merknader til paragrafene til lov om stadnamn § 7). Vedtaksorganet må dermed gjøre ei avveining mellom ønsket til eier og enheten i navneverket. Faren for å havne i konflikt med loven og dens intensjoner er forholdsvis store, fordi man her står overfor spørsmålet om hvor mye vekt man kan tillegge eiers ønske før det går utover andre eksplisitte føringer i lovverket.

5.3.1. Eksempler på navnesaker

Felles for mange av navnesakene det har vært strid om er at de er bruksnavn. Dette kommer av at mange av dem i tillegg er i bruk som etternavn, og da gjerne i ei form som ikke stemmer overens med vanlig rettskriving, som for eksempel Wold eller Wig. I en oversikt over klagesaker fra perioden august 2001 til juni 2002 er det for eksempel 33 saker totalt, og heile 28 av dem dreier seg om bruksnavn (Nytt om namn nr. 35 s. 7). Vi skal nå se på tre forskjellige klagesaker som kan illustrere noe av klagenes karakter, og som også kan være med på å illustrere hvordan loven har vært håndheva i praksis.

5.3.1.1. Håskjold, Volda kommune, Møre og Romsdal

I 1992 vart navnet *Håskollen* endra til *Håskollane*. Grunneierne ville imidlertid ha skrivemåten *Håskjold*, som de hevda hadde vært skrivemåten de siste 200-300 åra. Dette gikk navnekonsulentene imot: ”Navnekonsulentene tok på sin side utgangspunkt i den nedarvete lokale uttalen /håskòLaNe/, og pekte på at dersom hovedleddet i navnet var *skjold*, ville uttalen vært /-skjøldaNe/ fordi dialekten holder på gammel *ld*.” (Svanevik 2002 s. 38). I Klagenemnda fikk imidlertid grunneierne medhold, og forma *Håskjold* vart vedtatt:

På grunnlag av saksopplysningane kan det ikkje vere tvil om at den gamle lokale uttalen av namnet er /håskållane/, og dette går heller ikkje klagar direkte imot. Dersom ein skal leggje den uttalen til grunn for skrivemåten, ville derfor skrivemåten måtte bli *Håskollane*. Nemnda finn det likevel ikkje dokumentert at denne utalen framleis er i levande bruk, jf. § 1-1 i forskriftene. I dag synest uttalen /håskjåld/ å vere einerådande [...] (Svanevik 2002 s. 39).

§ 1-1 som det blir vist til definerer den nedarva lokale uttalen:

Med den nedervde lokale uttalen er meint den uttalen som er munnleg overlevert frå tidlegare generasjonar, som har vore vanleg på staden, og som framleis er i levande bruk (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn pkt. 4).

Dette er en avgjørelse som på enkelte vis skaper et brudd med det som har vært tradisjon for navnenormering, og Svanevik påpeker at ”avgjørelsen skapte mye misnøye i det navnefaglige miljøet” (Svanevik 2002 s. 39). Klagenemnda har imidlertid sin argumentasjon på det tørre, hvis uttalen /håskållane/ er heilt ute av bruk. Hvis dette imidlertid ikke er tilfelle, vil det ut ifra regelverket være rimelig å bruke forma *Håskollane*. Det som på mange måter er det største bruddet med tradisjonen, er at det vart vedtatt en skrivemåte som etymologisk sett er ukorrekt, og som er basert på en uttale som igjen er basert på og kommer fra en etymologisk sett ukorrekt skriftform. Slik sett er dette en sak som kan ha interesse også framover.

Sannsynligvis vil en del skriftformer etter hvert skyve den lokale talemålsforme til side, slik at det ikke er usannsynlig av flere slike etymologisk sett ukorrekte skriftformer vil bli vedtatt i framtida.

5.3.1.2. Havrå, Osterøy kommune, Hordaland

Striden om dette navnet mangler sidestykke i nyere norsk normeringshistorie. I 1992 bestemte Statens kartverk at skrivemåten av navnet skulle være *Havrå* i overensstemmelse med navnekonsulentenes anbefaling. Under behandlinga hadde det ikke kommet innsigelser fra grunneierne, men i 1997, fem år etter vedtaket var gjort, vart saken tatt opp av Erling Havre, som var slektning til en av grunneierne. Ni av elleve grunneiere var uenig i vedtaket, en ønska ikke å uttale seg og den siste ønska å opprettholde dette vedtaket. På vegne av de ni som ikke var enig i vedtaket vart det imidlertid framsatt krav om at navnet skulle endres tilbake til *Havre*. Det vart hevda at *Havre* var det korrekte navnet: ”Navnet har aldri sluttet på å, i hvert fall ikke ifølge de oppteignelsene som foreligger. Disse oppteignelsene går helt tilbake til år 1303!” (Brev til Statens kartverk Hordaland fra Erling Havre 11.1.1998).

Gjenopptakelsen av saken vart i første omgang avslått, til tross for stadige forsøk på å få til dette. I et brev fra 14. april 1998 kom det imidlertid fram nye opplysninger om at alle som etter § 7 i lov om stadnamn hadde uttalerett i saken ikke hadde blitt informert om den (Brev til Statens kartverk Hordaland fra Erling Havre 14.4.1998). Etter dette vart saken gjenopptatt. Navnekonsulentene gikk i en foreløpig uttalelse 3. desember samme året inn for å opprettholde skrivemåten *Havrå*:

Både den mest sannsynlege tolkingsteorien, den nedarva lokale uttalen og spora me finn i avleide namneformer, tilseier at namnet på gard nummer 68 i Osterøy kommune bør skrivast ***Havrå*** i offentleg samanheng (Brev til Osterøy kommune fra Statens namnekonsulentar på Vestlandet, 3.12.1998, Ref. 306/98 321-12.71).

Videre minna de blant annet om at man ikke kan ta hensyn til skrivemåten av slektsnavnet når man skal bestemme skrivemåten av stedsnavnet.

10 januar 2000 vart skrivemåten *Havrå* nok en gang vedtatt. Denne gangen vart kjennelsen sendt til Klagenemnda for stadnamn, som ga sin kjennelse i mai 2001:

I denne saken har nemnda kommet til at skrivemåten bør være *Havrå*. Nemnda har i vedtaket lagt avgjørende vekt på følgende:

- Uttalen /havrå/ er fortsatt den vanlige, og denne uttaleformen kommer også til uttrykk i de eldste skrivemåtene av navnet
- Skrivemåten *Havrå* (*Havraa*) er brukt på offentlige kart der navneverket bygger på fastsatte regler for skrivemåten av stedsnavn. Dette skal legges vekt på, jf. brev fra Kulturdepartementet til Ivar Ertesvåg datert 16.01.1995 s. 2
- Osterøy kommune går inn for skrivemåten *Havrå*
- Kulturminnesmerket som er opprettet, bruker navneformen *Havråtunet* (Kjennelse fra Klagenemnda for stedsnavnsaker 07.05.2001).

Sjøl etter dette ga ikke klageren seg, men henvendte seg til Kultur- og kirke departementet for at de skulle omgjøre avgjørelsen. De pekte imidlertid på at lov om stadnamn i dette tilfellet er fulgt, og de slo fast at Klagenemndas avgjørelse var endelig (Brev til Erling Havre fra Kultur- og kirke departementet 30.01.2002). Dermed var, i hvert fall foreløpig, siste ord sagt i denne saken, men i og med at en ny lov iverksettes fra 1. august 2006, er det ikke utenkelig at saken ikke er ute av verden ennå.

Sjøl om varigheten av denne saken overgår de fleste andre, så er det allikevel problemstillinger som har vært vanlig i navnesaker det har vært uenighet om etter den nye navneloven, nemlig konflikten mellom slektsnavn og gards- og bruksnavn som er identiske. Slik sett er den representativ. Dessuten viser denne saken hvor sterke følelser som ligger på

dette området. Det er god grunn til å anta at navnet *Havrå* også ifølge de tidligere regelverka hadde fått denne navneforma. *Havre* blir på mange måter en feilaktig etymologisering og kan derfor ikke sies å representere verken normering eller dialektuttale. Den har således ikke hatt noen basis i noe regelverk for stedsnavnormering.

5.3.1.3. Rørvika, Førde, Sogn og Fjordane

Den tradisjonelle uttalen av dette navnet er ”rørvikja”, mens skriftradisjonen er noe vaklende. Navnekonsulentene anbefalte i denne saken skrivemåten *Rørvika* etter punkt 2-3 i forskriftene til loven: ”[...] bunden eller ubunden form skal som hovedregel rette seg etter målføret” (Forskrifter om skrivemåten m.v. av stadnamn pkt. 2-3a). Denne saken vart påklaga til Klagenemnda av kommunen og en av eierne som ønsket *Rørvik*:

I denne saka finn nemnda det dokumentert at den nedervde lokale uttalen er /rørvikja/. Dersom ein følgjer hovudregelen i § 2-3 andre ledd, bokstav a i forskriftene, vil skrivemåten måtte bli *Rørvika* i bestemt form slik Statens kartverk Sogn og Fjordane har vedteke etter tilråding frå namnekosnulentane. [...] Nemnda har vurdert om det er sterke nok grunnar til å fråvike hovudregelen i denne saka og gje klagarane medhald, men har ikkje funne slike (Larsen 2002 s. 85).

Spørsmålet om bestemt eller ubestemt form er det som har skapt flest klagesaker, så også denne saken er representativ for en god del av klagesakene.

Disse tre sakene illustrer forskjellige aspekter som ofte har skapt klagesaker etter at lov om stadnamn vart vedtatt. Som vi skal se under, er det store antallet klagesaker en av de største problemene med denne loven.

5.4. Vurdering av lov om stadnamn

5.4.1. ”Nedervd uttale” og ”gjeldande rettskrivingsprinsipp”

Som vi har sett over, vart ikke debatten redusert etter lov om stadnamn, sjøl om dette var ei av hovedmålsetningene med loven. Når det gjelder begrepa som er i lovverket, er det spesielt to begreper som har vært debattert, nemlig ”nedervd uttale” og ”gjeldande rettskrivingsprinsipp”. Begge disse begrepa vart definert i innledninga til denne oppgava, men det er allikevel nyttig å vende tilbake til dem i forbindelse med den konteksten de opptre i, nemlig lov om stadnamn.

Begrepet ”gjeldande rettskrivingsprinsipp” finnes både i loven og merknadene til loven, mens man i forskriftene finner begrepet rettskriving. I merknadene til loven defineres gjeldende rettskriving som ”den rettskrivinga som gjeld til kvar tid” (Merknader til paragrafene i utkastet til lov § 4). Videre står det i merknadene:

Skriftformene skal etter framlegget [...] skrivast i samsvar med gjeldande rettskrivingsprinsipp når det er tale om språkelement som er normerte i moderne norsk. Namn med utdøydd eller uklære språkelement, skal, så langt det er rimeleg, skrivast i samsvar med gjeldande rettskrivingsprinsipp, t.d. når det gjeld enkel eller dobbel konsonant (Merknader til paragrafene i utkastet til lov § 4).

I artikkelen ”Rettskrivingsprinsipp og stadnamnormering” påpeker Vikør at det her er en tvetydighet i lovverket med tanke på betydningen av begrepet rettskrivingsprinsipp: ”Den første setninga går på gjeldande rettskrivingsprinsipp i trong meining, den andre på det eg kallar transkripsjonsprinsipp” (Vikør 1997 s. 206). Begrepet blir altså brukt noe upresist også i lovverket. Spørsmålet blir da om dette får noe å si for håndhevinga av regelverket, eller om det er uproblematisk i den sammenheng. Generelt sett vil det aldri være heldig med uklarheter og tvetydigheter i et lovverk, men Vikør nevner i sin artikkel to saker som går inn på dette området (Vikør 1997 s. 210f.). Ikke i noen av disse sakene ser denne tvetydigheten ut til å være avgjørende for avgjørelsene som blir fatta, og det blir påpekt at det er andre forhold som er vanskeligere å håndtere:

Men det grunnleggjande dilemmaet kjem ein jo ikkje unna uansett kor klart og presist begrepsapparatet blir, nemleg det av lovgivinga baserer seg på to motsette haldningar til det å normere namn, uttalebasert og skriftnormalbasert, og gir stor friheit til dei som skal ta avgjerda til å velja det eine eller det andre (Vikør 1997 s. 213).

Begrepet ”nedervd lokal uttale” har blitt enda mer debattert. I artikkelen ”Nedervd uttale” av stedsnavn – ei problematisering” diskuterer Kristin Bakken dette begrepet. Ho hevder blant annet at dette begrepet er ideologisk prega:

[...] verdien av *nedervd uttale* kan etableres relativt til andre mål enn de som har med normering og språkplanlegging å gjøre. For det første er den positive verdien av *nedervd uttale* etablert i forhold til historisk, særlig etymologisk språkvitenskap; for det andre er den framskutte plassen formuleringen har i lovverket snarere en følge av en historisk betinget skepsis til skriftformer enn en følge av at dette kriteriet er vurdert som hensiktsmessig i utformingen av et norsk navneverk, som ifølge loven til alt overmål skal være *nasjonalt enhetlig*. Dessuten er det klart at det antikvariske prinsippet som ligger bak begrepet *nedervd uttale* ikke nødvendigvis er forenlig med pragmatiske og funksjonelle krav til et skriftspråk (Bakken 1997 s. 58).

Bakken hevder altså at dette begrepet har flere svakheter. Det kan imidlertid virke som det er de språkideologiske forutsetningene Bakken kritiserer sterkest. Disse ideologiske forutsetningene framsetter Bakken i tre påstander:

- *Tale er bedre enn skrift*
  - *Det lokale er bedre enn det nasjonale*
  - *Det eldste er best*
- (Bakken 1997 s. 50)

I en artikkel svarer Botolv Helleland på innlegget til Bakken, og forsvarer begrepet ”nedervd uttale”. Når det gjelder de språkideologiske forutsetningene hevder han at de er relevante for det faglige innholdet i normeringa: ”Dei aller fleste stadnamna har vorte til som munnlege uttrykk og fram til vårt hundreår i stor grad videraførte ved munnleg bruk. Ved å basera skrivemåten på dei munnleg traderte (nedervde) uttaleformene, har ein meint å koma kulturminneomsynet i møte” (Helleland 1999b s. 12). Den hviler dermed på verdier som kan deles av store deler av samfunnet: ”*Nedervd uttale ... i levande bruk* signaliserer positive verdier som sannsynlegvis eit stykke på veg samlar ulike interessegrupper i samfunnet” (Helleland 1999b s. 13).

Et interessant og viktig spørsmål i denne sammenhengen, er om det i en normeringssituasjon er mulig å være verdinøytral. Svaret på det spørsmålet vil være nei, fordi man i en slik situasjon følger visse normer, som nettopp er et resultat av vurderinger for eller imot ulike verdier. I boka *Språknormer i Norge* skriver forfatterne blant annet at

språkrøkta må byggje på eit dobbelt grunnlag: både kunnskap om faktisk språkbruk i dag [...] og eit verdisyn som må ligge til grunn når ein skal argumentere for eit bestemt råd (Omdal og Vikør 2002 s.53).

Sjølv om dette er skrevet om språknormering, er det overførbart til navnenormering. Et kulturminneprinsipp eller et antikvarisk prinsipp inneholder et visst sett med verdier som ikke er løsrevet fra verken en ideologisk eller verdimeslig sammenheng. ”Nedervd uttale” er en term som ”uttrykkjer talemålsaspektet ved normeringa” (Helleland 1999b s. 13), og dette aspektet er en viktig del av det som konstituerer stedsnavn som kulturminner. Enkelte sett med grunnleggende verdier er nødvendig for ei normering.

Også Peter Hallaråker har kritisert dette begrepet, men på et litt annet nivå enn Bakken. Han meiner at man heller burde bruke begrep som for eksempel ”den nedervde lokale munnlege namneforma” fordi ”det er heile namneforma som er utgangspunktet eller grunnlaget for

skriftnormeringa, ikkje berre uttalen av enkellydar i målføret” (Hallaråker 1997 s. 249). Dette er imidlertid noe mindre sentralt, fordi faren for misforståelser ikke er spesielt stor.

Denne debatten om begrepet nedervd uttale er imidlertid interessant og viktig, fordi den tross alt dreier seg om et nøkkelbegrep i lov om stadnamn. Som vi skal se i kapittel 5.5.1 og 5.5.2, vart dette begrepet debattert også under revisjonen loven.

5.4.2. Rapport om evaluering av lov om stadnamn

Etter planen skulle loven vurderes etter 5 år, men det vart utsatt noe. I 1997 vart det gjennomført en spørreundersøkelse der kommuner, fylkeskommuner og organisasjoner svarte på spørsmål i forbindelse med loven. Det var så nedsatt ei arbeidsgruppe for evaluering av loven, og i januar 2001 la de fram ”Rapport om evaluering av lov om stadnamn”. I rapporten trakk arbeidsgruppa fram tre punkter som de meinte det burde endres på:

- å forenkle saksgangen
  - å fjerne/myke opp bestemmelser som har vist seg å medføre uforholdsmessig mye arbeid, lokal strid og klagesaker
  - klarere definisjoner
- (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap. 1.1)

Loven blir i denne rapporten drøfta grundig, men her skal vi kun kort se på hvilke tiltak som foreslås for å imøtekomme de tre punkta ovenfor.

Når det gjelder forslag for å forenkle saksgangen, kommer gruppa med ei rekke mulige løsninger:

1. Vedtaksorganet overtar alt ansvar for å koordinere saksgangen. [...]
  2. Et deltiltak for forenkling kan være å holde fellesmøter med vedtaksorgan, navnekonsulenter og berørte kommuner, der navnesaker blir gjennomgått og drøftet. [...]
  3. Et annet deltiltak for forenkling kan være å gjøre såkalte samlevedtak, dvs. at en gjør vedtak om skrivemåten av et navneledd innenfor et bestemt administrativt område og dialektområde. [...]
  4. En annen mulighet kan være å gjøre unntak for enkelte navnegrupper, f.eks. navn på små naturlokaliteter og adressenavn, [...].
- (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap. 4.2.1.3)

Det endelige forslaget til arbeidsgruppa vart å åpne for samlevedtak og fellesmøter, men det viktigste forslaget var at navnekonsulentene ikke lenger skulle gi si anbefaling før de med høringsrett uttalte seg, men gi ei anbefaling til vedtaksorganet etter at høringsuttalelsene var på plass. I tillegg anbefalte gruppa at skrivemåten i primærfunksjonen som regel skulle være

bestemmende for skrivemåten i sekundærfunksjoner, og Statens kartverk vart foreslått som eneste vedtaksorgan i statlig sammenheng, med unntak av skrivemåter som bestemmes av Kongen, Stortinget eller departement (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap. 4.2.1.3).

Når det gjelder punkt to, så var forslaget om å åpne for to forskjellige navn på et sted et forsøk på å imøtekomme dette punktet:

To skriftformer av same namn på same namneobjektet kan unntaksvis fastsetjast som sidestilte dersom

1. det finst fleire uttalevariantar av namnet fordi lokaliteten har stor geografisk utbreiing, eller ligg i eit dialektalt eller administrativt grenseområde,
2. to skriftformer av namnet er vel innarbeidde,
3. det er sterk lokal interesse for begge formene.

(Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap. 9.2)

Det vart også foreslått ei oppmjuking av bestemmelsene om bestemt og ubestemt form, med regel om at bestemt form skal brukes i alle naturnavn der det er i bruk i talemålet, likeledes i bruksnavn, tettstednavn, kommunikasjonsnavn og administrative navn der bestemt form er i bruk i dag, mens ubestemt form i den sammenhengen skal brukes når det er i bruk i talemålet og godt innarbeida i skrift (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap.9.3.3).

For å rette på det tredje punktet foreslo gruppa å ta med en formålsparagraf i loven, slik at formålet med loven skal kunne komme klarere fram for alle parter (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap.2.2.2). I tillegg vart det foreslått å ta med ei rekke definisjoner, også dette for å gjøre ting klarere (Rapport om evaluering av lov om stadnamn kap.3.2).

Etter lov om stadnamn vart antallet klagesaker mye høgere enn det man hadde regna med på forhånd, og denne rapporten bærer tydelig preg av et ønske om å redusere antallet klagesaker. At dette er en situasjon som ikke er ønskelig, er lett å forstå. Men med tanke på de eksempla på klagesaker som vart drøfta tidligere, er det forholdsvis sterke motsetninger mellom private og faglige interesser, så et ønske om å verne stedsnavna som kulturminner vil uansett føre til en del slike klagesaker.

5.5. Revisjon av lov om stadnamn. Endringer og tendenser

Det vart klart at lov om stadnamn skulle revideres, først og fremst for å rette på det som skapte mye strid og klagesaker. ”Odelstingsproposisjon nr. 42 (2004-2005) Om lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m.” inneholdt et nytt lovforslag. Dette forslaget var med to unntak identisk med loven som vart vedtatt av Odelstinget 10. juni 2005. Denne loven skal gjelde fra 1. august 2006, og har altså ikke trådt i kraft enda.

5.5.1. Vedtatte endringer

Ei rekke av forslaga som kom fram i ”Rapport om evaluering av lov om stadnamn” vart fulgt opp. For det første er det tatt inn to nye paragrafer i loven, nemlig en formålsparagraf, nærmere bestemt i § 1, og en paragraf om navnevern og navnsetting, § 3. Også i forbindelse men den første loven diskuterte man om man skulle ha med en formålsparagraf, men departementet kom den gangen til den konklusjonen at det ikke var nødvendig. Det har imidlertid vist seg at forståelsen for lovens hensikter og mening har vært vanskelig å formidle til alle parter, og derfor er hensiktsmessig å få med en slik paragraf i den reviderte loven. Paragrafen om navnevern og navnsetting inneholder regler om at navn ikke kan tas i bruk på steder der de tradisjonelt ikke hører heime, samtidig som nedarva stedsnavn ikke kan byttes ut med et navn uten tradisjon på stedet (Lov om endringar i lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m. § 3).

I ”Rapport om evaluering av lov om stadnamn” kom det også fram et behov for flere og klarere definisjoner, og også dette er et punkt som følges opp i den reviderte loven. Her defineres både bruksnavn og gardsnavn, og også rettskrivingsprinsipp, nedervd stadnamn og lokal talemålsform. I og med at sentrale begreper blir klarlagt, blir loven klarere og mer entydig.

Hvis man så ser på reglene for skrivemåten, er dette et av punkta der den vedtatte loven avviker fra Odelstingsproposisjonen. Der vart det foreslått at man skulle ta utgangspunkt i ”den lokale talemålsforma av namnet” (Ot. prp. nr. 42 s. 37), mens man i den endelige loven beholdt formuleringa fra den gamle loven, ”den nedervde lokale uttalen” (Lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 4). Dette er et sentralt punkt i lov om stadnamn, og også i høringsuttalelsene til loven var dette noe av det som vart mest kommentert. Dette blir

nærmere drøfta i kapittel 5.5.2. Skrivemåten skal fortsatt følge gjeldende rettskrivingsprinsipp.

I den første loven var det uklare regler om navn som vart brukt om flere ulike navneobjekter på samme stedet. I den reviderte loven presiseres det imidlertid at i disse tilfellene skal ”skrivemåten i primærfunksjonen som hovudregel vere retningsgivande for skrivemåten i dei andre funksjonane ” (Lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 4). Samtidig åpnes det for at man i spesielle tilfeller kan ha to sidestilte former på det samme navneobjektet.

Å forenkle saksgangen var et av de tre sentrale punkta som kom fram i rapport om evaluering av lov om stadnamn. Dette viser seg i noen grad i den nye loven. For det første åpnes det for samlevedtak for skrivemåten av et navneledd innenfor et område. Dessuten skal ikke navnekonsulentene gi noen uttalelse før sakene går ut til høring, men kun gi en endelig uttalelse før vedtaket blir fattet. Denne forenklinga gjelder da også for klagesaker der det samtidig har kommet inn et krav om at klagen må grunngis. Dette siste tiltaket kan være med på å skape forståelse for hvorfor klagen kommer, men det er også gjort noen forsøk på å få ned antall klagesaker, som mange har påpekt har vært et problem med lov om stadnamn. I § 6 i den nye loven står det at ”Synspunkta til eigaren skal tilleggast særskild vekt” (Lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn § 6). Tidligere skulle synspunktet til eier kun tillegges vekt, ikke ”særskild” vekt. Dette er et punkt som i noen grad blir diffust, for det finnes ingen klart definerte rammer for hva det vil si å tillegge noe ”særskild vekt”. Men at det er et skritt i retning av at eier skal få mer å si og større grad av medbestemmelse i navnesaker er hevet over enhver tvil, sjøl om det er umulig å svare på hvor store utslag dette gir før man ser hvordan dette blir håndheva i praksis.

Man kan så spørre seg om man gjennom denne revideringa av loven har oppnådd det som var målet. Dette vil selvfølgelig bli lettere å svare på etter at loven har blitt praktisert ei stund, men det er tydelig at man i hvert fall har forsøkt å imøtekomme den kritikken som har vært framsatt. Tiltaka har imidlertid en tendens til å virke mot hverandre. Det var for eksempel både et mål å forenkle saksgangen og å redusere den striden som førte til mange klagesaker. Saksgangen har da også blitt forenkla ved at navnekonsulentene ikke lenger skal gi sin uttalelse før andre med uttalerett har uttalt seg. Slik sett har for eksempel ikke eiere av et bruk lenger mulighet til å vite hvilke former som kan være aktuelle, og de fleste legfolk har ingen

mulighet og generelt for liten kunnskap om dette emnet til å være klar over alternativa. Dette kan igjen føre til flere klagesaker fordi eierne i første omgang ikke har vært klar over hvilke former som kunne være aktuelle og dermed har vært nødt til å fatte sitt standpunkt uten faglige opplysninger.

Skal man sammenfatte endringene i loven, kan man konkludere med at private interesser i noe større grad blir tillagt vekt, samtidig som forenkling av saksbehandlingen er en rød tråd. Endringer i forhold til spørsmålet om normering kontra dialekt er vanskeligere å peke på.

5.5.2. Dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja i høringsuttalelsene

I forbindelse med lovrevisjonen vart et lovforslag sendt ut på høring, og disse høringsuttalelsene⁶ kan være med på å kaste lys over hvor dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja står i dag. Begrepet ”nedervd uttale” var noe av det som vart mest kommentert og diskutert i høringsuttalelsene, og dette er et tema som i aller høyeste grad går inn på skjæringsfeltet mellom dialekt og normering. Ellers i høringsuttalelsene var det ikke disse tre sidene som var de sentrale, for det dreide seg mer om privatrettslige faktorer og psykologiske faktorer kontra kulturelle faktorer. Derfor vil denne drøftinga være konsentrert om begrepet ”nedervd uttale”.

Hvis man setter dette begrepet opp mot det begrepet som departementet ønska å bruke, nemlig ”lokal talemålsform”, kan man spørre seg hva som er forskjellen på disse to begrepa. Umiddelbart vil det være rimelig å påstå at ”nedervd uttale” har et mer etymologisk preg enn ”lokal talemålsform”. Lokal talemålsform kan for det første i mange tilfeller være sprikende og omfatte flere former enn en. Departementet skriver i Odelstingsproposisjonen at ”dersom fleire uttaleformer er i allmenn bruk, skal det takast utgangspunkt i den utalen som har lengst tradisjon på staden” (Ot. prpr. Nr. 42 2004-2005 s. 17). Ut ifra dette er det ikke lett å se at de to begrepa egentlig er så forskjellige eller vil føre til forskjellig valg av former som det er snakk om i normeringa. Men det er en sentral forskjell. For mens den nedarva uttalen har tillegget i levende bruk, så vart det i forbindelse med begrepet lokale talemålsform poengtert at man skal velge den uttalen som har lengst tradisjon på stedet, hvis flere former er i allmenn bruk. Slik sett er det da rimelig å tolke at gamle uttaleformer som ikke lenger er i allmenn

---

⁶ Alle høringsuttalelsene finnes på internett, <http://www.odin.no/kkd/norsk/dok/hoering/ferdigbehandlede/043041-080126/ram003-bn.html#ram3>

bruk, da skal vike for yngre og kanskje skriftpåvirka former sjøl om den gamle og tradisjonelle uttaleforma fortsatt er i levende bruk. På bakgrunn av dette er det rimelig å anta at begrepet nedarva uttale i noe større grad enn begrepet lokale talemålsform ivaretar den tradisjonelle uttalen. Dette er noe som det også vart argumentert for i høringsuttalelsene. Av de 37 høringsuttalelsene som nevnte dette punktet, gikk 25 inn for å holde fast ved formuleringa nedarva uttale, mens 12 var enig i å endre den til lokal talemålsform (Ot.prp. nr. 42 2004-2005 s. 18f.). De som argumenterte for å beholde den opprinnelige formuleringa begrunna dette med at det er den formuleringa som best ivaretar hensynet til stedsnavn som kulturminner. Samarbeidsnemnda for namnegransking påpekte at det er

[...] en reell fare for at den genuine, traderte dialektuttalen ("den nedervde uttalen") blir skjøvet til side for en mer skriftbasert uttale, og at det vil skje i stigende grad etter hvert som dialektene blir modifiserte eller forsvinner (Høringsuttalelse fra Samarbeidsnemnda for namnegransking s. 6).

Av andre som ønska å beholde formuleringa nedarva uttale var Universitetene, Norsk språkråd, Namnekonsulentene, Norges mållag og mange kommuner.

Blant de som imøtså denne endringa fantes det også en del kommuner, Statens Kartverk, Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur, Bokmålsforbundet, Riksmålsforbundet og Høgskolen i Stavanger. Hvis man ser på hvilke organisasjoner som stilte seg på hver si side i denne saken, er det forholdsvis tydelig at ideologiske skillelinjer viste seg i dette spørsmålet. Det var neppe kun tilfeldig at organisasjoner knytta til nynorsk og reint faglige institusjoner og organisasjoner ønska å beholde begrepet nedarva uttale, mens organisasjoner tilknytta bokmål/riksmål ønska å bruke begrepet lokale talemålsform. Meråker kommune var en av de som ønska å bygge på den nedarva uttalen, og kommunens argumenter viser noen av de store skillelinjene:

Den foreslåtte endringa er uheldig fordi den vil kunne svekke stadnamna som kulturminner generelt, og spesielt i ei tid der den nasjonale urbane kulturen har forrang framfor den lokale (Høringsuttalelse fra Meråker kommune s. 1).

I ei semesteroppgave om nettopp disse høringsuttalelsene fra våren 2005 har jeg vært inne på det samme:

Vi ser at det er grunnleggende ideologiske skillelinjer som gjør seg gjeldende. Som Meråker kommune var inne på, så ser man konturene av et skille som går mellom den urbane, konservative kulturen på den ene sida, og den tradisjonelle, folkelige kulturen på den andre sida. Dette er også skillelinjer etter målpolitiske motsetninger (Lund 2005 s. 5f.).

Til grunn for normering av stedsnavn lå fra begynnelsen en fornorskingsideologi, og Helleland hevder at "[...] dagens namnekonsulenttenester [...] kviler på ein målpolitisk og nasjonsbyggjande understraum" (Helleland 1999a s. 103). Dette stemmer godt overens med det som er drøfta tidligere i oppgava og også med de skillelinjene man kan se i høringsuttalelsene.

Kan man så knytte denne debatten til noen av de tre linjene? Hvis man skulle bruke formuleringa "lokal talemålsform" i loven, ville resultatet vært ei åpning for flere yngre, skriftpåvirkete former som i de aller fleste tilfellene ligger nærmere bokmål enn nynorsk, og også nærmere bokmål enn den opprinnelige dialekten på stedet gjør. I og med at denne formuleringa ville svekke målreisingslinja, er det ikke rart at det er en slik målpolitisk splittelse i denne saken. Sjøl om det er velbegrunnede argumenter for å fortsette å bruke den nedarva uttalen med tanke på stedsnavn som kulturminner, kan man heller ikke utelukke at det finnes underliggende språklige føringer. Slik sett er det rimelig å hevde at målreisingslinja ligger under argumentene til noen av de som argumenterer for å beholde nedarva uttale, på samme måte som det også er ønskelig for den motsatte part å hindre denne utviklinga. Når det gjelder forholdet mellom dialektlinja og normeringslinja, er situasjonen noe mer uklar i dette tilfellet. Det er klart at et spørsmål som dreier seg om man skal vektlegge den nedarva uttalen eller den lokale talemålsforma berører forholdet mellom dialekt og normal. Det er imidlertid vanskelig å påpeke at den ene formuleringa her i større grad enn den andre representerer dialektlinja, men det er ett viktig punkt. Formuleringa "lokal talemålsform" vil som tidligere nevnt i de aller fleste tilfeller føre skriftforma nærmere skriftspråket, og dette gjelder spesielt for bokmål. Slik sett kan lokale talemålsform sies å representere normeringslinja i noe større grad enn formuleringa nedarva uttale. Det kan synes som om forholdet mellom normaliserte former og dialektformer kommer noe i bakgrunnen i denne drøftinga, til tross for at temaet på mange måter kunne ha åpna for en diskusjon rundt dette spørsmålet.

5.6. Lov om stadnamn – dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja

Kan man så si noe om utviklinga av normeringslinja, dialektlinja og målreisingslinja fra den første loven vart vedtatt i 1990 fram til den nye loven i 2005? For det første kan man stille spørsmålet om de representerer et brudd med tradisjonen. Svaret på dette er delt. Både loven fra 1990 og lovendringa fra 2005 hviler i prinsippet på den grunnpilaren som vart fastslått i

regelen fra 1913 og som har dominert norske navnenormering gjennom heile 1900-tallet. Man skal følge den nedarva uttalen og ta hensyn til gjeldende norsk rettskriving. Slik sett representerer ikke disse lovene noe brudd med tradisjonen. Men ved nærmere undersøkelse av loven, er det allikevel to områder som skiller seg ut sammenligna med tidligere regelverk. Sjøl om prinsippet for fastsettelse av skrivemåte tilsynelatende er det samme som tidligere, åpnes det i praksis for mange flere dialektformer enn tidligere, og det i en så stor grad at man må kunne si at det er et brudd med tradisjonen. Det andre området som skiller seg ut, er den økte vektlegginga av det privatrettslige aspektet på bekostning av det faglige.

Hallaråker kaller disse retningslinjene for normering i lovverket for ”samlenorsk normering”, som igjen hviler på det han kaller ”både-og-prinsippet” (Hallaråker 1997 s. 247). Han definerer dette som

[...] eit normeringsprinsipp som ikkje graderer dei ulike norske skriftformene på utviklingslina ”dansk – dansk-norsk – halv-norsk – regionalnorsk, heilnorsk”, men utnyttar alle tillatne former i den offisielle rettskrivinga for nynorsk og bokmål, både jamstelte former, hovudformer og sideformer (klammeformer), og dessutan opnar for både regionale og lokale former, når særskilde grunnar taler for det (Hallaråker 1997 s. 247).

Dette er skrevet om lov om stadnamn fra 1990, men stemmer også godt overens med den reviderte loven fra 2005. En annen ting som er verdt å påpeke i den forbindelse er at loven i seg sjøl er bygd på motstridende trekk, man skal for eksempel ta hensyn til både nasjonale former og regionale målføreformer. Hallaråker påpeker i tillegg at ”namnekonsulentane heller ikkje tolkar regelverket likt” (Hallaråker 1997 s. 251). Grunnen til at regelverket vart såpass åpent i første omgang, var som tidligere nevnt at det var et reelt ønske om å dempe stridighetene om normeringa, samtidig som kulturminneperspektivet skulle ivaretas. En annen grunn var at denne loven også skulle gjennom i Stortinget.

Hvis man skal peke på en forskjell mellom de to lovene, er valgfrihet et stikkord. Etter den nye loven vart det åpna for å ha to navn på et navneobjekt hvis spesielle forhold var tilstede, og synspunktene til eier og fester skal tillegges større vekt. I seg sjøl og isolert sett virker ikke dette som noen særlig store endringer, men det er nok et skritt på vegen bort fra et enhetlig navneverk. Det at private interesser blir satt stadig mer i fokus, vil nødvendigvis føre til ei større vakling i normeringa, noe som igjen vil gi ulike vektlegginger i ulike situasjoner. Ei større vektlegging av private interesser impliserer ei svekking av det faglige perspektivet. Slik sett er det ikke noen av de tre linjene som er det dominerende, men snarere et privatrettslig

perspektiv. På mange måter er balansegangen mellom dialekt og normering funnet, i den grad at den har et godt fotfeste i fagmiljøet. Hoel skriver at ”Det er i det heile ikkje så lett å finna ein klår og grei hovudmotsetnad i namnstriden i dag” (Hoel 1989 s. 15). Dette er for så vidt rett hvis man ser på motsetningene innenfor fagmiljøet, men i den offentlige debatten synes hovedmotsetningen å være ganske klar. Det er et skille mellom fagfolk og legfolk, og mellom kulturminneprinsippet og private interesser.

Mye av dette blir imidlertid lettere å svare på når man får sett hvordan denne reviderte loven vil fungere i praksis da den trer i kraft 1. august 2006. Et lovverk vil alltid gi rom for ulike tolkninger, og dette kan gi ulike utslag i de sakene som skal gjennom dette lovverket. I den forbindelse kan det være interessant å se tilbake på saken om navnet *Havrå* som vart drøfta tidligere. Ut ifra loven er det ikke uten videre lett å svare på om resultatet vil bli et annet enn med den forrige loven. Det punktet som i dette tilfellet blir avgjørende, er hva man legger i å legge ”særskild vekt” på eiers synspunkt. Dette er et spørsmål som loven ikke svarer på, og et punkt som vil bli gjenstand for tolkning.

Avslutningsvis er det interessant å nevne den utviklinga som har vært i departementet, noe jeg også var inne på i kapittel 4.12. Man kan på alle måter hevde at departementet også har endra seg i tråd med private interesser. Med tanke på departementets nærmest totale oppslutning rundt Indrebøs linje på begynnelsen av 1900-tallet, så er dette en stor endring. I proposisjonen fra 1988-89 skriver departementet blant annet at

Skriftpåverka namneformer er også ein del av norsk namnetradisjon. Dersom slike namneformer er i allmenn bruk lokalt, og lokalsamfunnet identifiserer seg med dei, må det leggjast vekt på dette ved fastsetjing av skriftform (Ot.prp. nr. 66 1988-89 s. 10).

Avstanden fra Indrebøs syn til dette standpunktet er stor.

Kapittel 6

Konklusjon og avslutning

6.1. Oppsummering av dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja

Ved vegs ende vil jeg nå gjøre ei oppsummering av utviklinga av dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja opp igjennom normeringshistorien. Som vi har sett, var 1913 et viktig skille i norsk navnenormering. Da landsmålet vart normeringsgrunnlaget, skjedde bruddet mellom dialektlinja og målreisingslinja som heile tida hadde vært knytta sammen på 1800-tallet. Gjennom dialektene gikk den eneste vegen til fornorsking av navneverket før landsmålet kom opp som et alternativ, og landsmålet var basert på de norske dialektene. På grunn av dette blir bruddet i 1913 enda mer interessant og oppsiktsvekkende.

I tida etter 1913 var imidlertid skillelinjene i norsk navnenormering meget stabile. De gikk mellom bokmålsrepresentanter som forfekta dialektlinja på den ene sida og nynorskrepresentanter som forfekta normeringslinja, og dermed implisitt målreisingslinja, på den andre sida. Som tidligere vist, var dette en situasjon som vedvarte lenge. Det første som endra denne situasjonen var den offentlige debatten etter andre verdenskrig med økende fokus på privat og lokal eiendomsrett til stedsnavna. Høyesterettsdommen fra 1961 og det som vart gjort av offentlig arbeid med navnenormering etter denne perioden, bærer sterkt preg av at hovedskillelinja i navnenormeringa hadde forskjøvet seg. Det var ikke lenger kun et spørsmål om hvordan man skulle normere, men også om man skulle normere, og hovedskillet utvikla seg gradvis til å bli et skille mellom representanter for fagmiljøet på den ene sida og representanter for private interesser på den andre. Slik sett kom spørsmålet om dialekt kontra normering i skyggen. Nynorsk og bokmål vart sidestilte som normeringsgrunnlag etter lov om stadnamn fra 1990, etter et forslag som kom allerede i Stadnamnutvalet si innstilling i 1982. Dette innebar naturlegvis et brudd mellom målreisingslinja og normeringslinja, to sider som da hadde vært knytta sammen i ca. 70 år.

Når det gjelder dialektlinja, så har representanter for bokmål heile tida vært de som har kjempa mest for flere dialektformer i navneverket. I 1913 snudde representanter for riksmål omtrent på dagen, fra å avvise dialektuttale som grunnlag for skrivemåten av stedsnavn til å bli ivrige forkjempere for et mer dialektnært navneverk. Dette synliggjør i hvor stor grad

normeringa var en del av den generelle språkstriden. Stemshaug nevner at dette også er ”a feature of rustic romanticism in an urban culture [...]” (Stemshaug 1991 s. 400), men det er gode grunner til å tru at dette ikke var det avgjørende i og med at skiftet skjedde såpass fort. Det vil dermed være rimelig å anta at en ny normeringssituasjon ville endre denne forkjærligheten for dialekter hos representantene for bokmål. Spørsmålet som må svares på, er om det skjedde et brudd mellom bokmålsrepresentantene og dialektlinja da bokmål vart tatt inn som normeringsgrunnlag. Det kan også være interessant å se om de vart forkjempere for normeringslinja. Dette er et noe vanskelig spørsmål å svare på. For det første er det viktig å tenke på at lov om stadnamn i utgangspunktet åpner for flere dialektinnslag enn tidligere regelverk. Hvis man ser på perioden etter loven vart vedtatt, er det i det heile tatt lite skillelinjer som følger språkpolitiske skiller. Dette henger sammen med at det ikke er mellom normerte og dialektnære former striden står, men mellom fagmiljøet som representanter for et antikvarisk prinsipp og private eiendomsinteresser. Fagmiljøet framviser, med tanke på den tidligere tilspissa situasjonen mellom ulike fraksjoner, en forbausende enighet. Dermed gir det ikke lenger like mye mening å snakke om skillet mellom normeringslinja og dialektlinja i dag, da det heller er snakk om mer graderte meningsforskjeller. Dette vil bli drøfta seinere i dette kapitlet, men følgende punkter kan tjene som ei oppsummering av normeringslinja, dialektlinja og målreisingslinja:

- Skillelinja mellom dialektlinja og normeringslinja følger lenge målpolitiske skillelinjer, men navnenormeringa er i dag løsrevet fra språkdebatten.
- Det skjer ei gradvis utvikling mot enighet i fagmiljøet, uavhengig av språkpolitiske holdninger, mot den situasjonen i dag der fagmiljøet må sies å representere symbiosen mellom ”nedervd uttale” og rettskrivingsregler.
- I dag går hovedfronten mellom private interesser og kulturverninteresser.

Målreisingslinja vil bli drøfta nærmere i neste punkt, der hypotesen som vart framsatt i kapittel 1 blir svart på.

Som nevnt innledningsvis har flere drøfta norsk normeringshistorie. På dette tidspunktet kan det være greit å kaste et blikk på hva som trekkes fram som det sentrale et annet sted.

Helleland har i si framstilling av norsk stedsnavnormering (Helleland 1992) satt fram tre hensyn som har stått sentralt, nemlig:

- fornorsking
- forenkling

-forståing
(Helleland 1992 s. 95)

Mot dette, hevder han, har det vært to motgående tendenser, nemlig:

-skriftradisjon
-målføre
(Helleland 1992 s. 95)

Dette er en annen måte å strukturere norsk stedsnavnormerings historie på, men resultatene er allikevel i stor grad sammenfallende med det som har kommet fram i denne framstillinga. Spesielt de tre sentrale hensyna er faktorer som går som en rød trå gjennom heile norsk navnenormering og som er aktuelle også i dag. Den siste av de to motgående tendensene fortjener noen avsluttende kommentarer. Mange av de som hevder skriftradisjonens rett, er eiere og andre som har interesse i et sted, og dette henger ofte også sammen med slektsnavn som er identiske med skriftradisjonen. Dette representerer dermed ofte private interesser. Slik sett kan man si at målføre var den dominerende motgående tendensen fram mot midten av 1900-tallet, mens skriftradisjonen etter dette gradvis har tatt over som det sentrale.

6.2. Har prosjektet målreising lykkes?

Innledningsvis vart det framsatt en hypotese om at det har vært et ønske å se stedsnavnormering som en del av målreisinga, kalt målreisingslinja. Jeg meiner klart at det har blitt vist at denne hypotesen stemmer. I kapittel 3 vart det pekt på at Gustav Indrebø i mange tilfeller argumenterte med at navnenormering var en viktig del av arbeidet med å fremme det norske språket, og også bruddet mellom målreisingslinja og dialektlinja i 1913 kan tas til inntekt for denne hypotesen. At navnenormering delvis vart sett på som et middel for å fremme målreisinga, synes derfor klart. Det har også blitt vist at dette ikke bare var en oppfatning blant representantene for målreisinga, men også blant språkpolitiske motstandere som for eksempel bokmålskonsulentene. Det at man heilt sia 1912 har hatt to konsulenter, en fra hver skriftform, er en annen faktor som indikerer dette.

I likhet med Indrebø vektla også Hovda den språkpolitiske sida ved navnenormeringa, og han var sterkt prega av den samme ideologiske basen. Spørsmålet man bør stille, er hvor lenge dette varte. Er målreisingslinja en del av norsk navnenormering også i dag? I den forbindelse er det greit å minne om det sitatet fra Helleland som vart brukt i forrige kapittel: "[...] dagens namnekonsulenttenester [...] kviler på ein målpolitisk og nasjonsbyggjande understraum"

(Helleland 1999a s. 103). Dette stemmer delvis overens med de tre punkta Bakken hevda norsk navnenormering hviler på:

- *Tale er bedre enn skrift*
  - *Det lokale er bedre enn det nasjonale*
  - *Det eldste er best*
- (Bakken 1997 s. 50)

Spørsmålet er om man kan knytte disse tre punkta til målreisinga. På et generelt grunnlag kan man ikke si at målreisinga impliserer noen underliggende ideologisk forutsetning om at det lokale er bedre enn det nasjonale. Snarere tvert imot, for nasjonalisme er en viktig grunnpilar i målreisinga. I *Nasjonalisme som språkpolitisk ideologi* påpeker forfatteren i sin hovedkonklusjon at ”Nasjonalisme har verka som ideologi i både nynorsk, frisiske og færøyske målreising” (Brunstad 1995 s. 245). Spørsmålet er om dette allikevel lar seg kombinere. Nasjonalismen og målreisinga i Norge hadde sterke bånd i nasjonalromantikken, som framheva nettopp det lokale, med blant annet den norske odelsbonden som et ideal. I tillegg gjorde dansketida at den offisielle kulturen ikke var nasjonal, i og med at den i stor grad var dansk. Dette er noe som har satt spor etter seg heilt opp til vår tid, og det kan knyttes til dialektbølga på 1970-tallet der parolen var ”snakk dialekt, skriv nynorsk”. På det viset kan man koble målreisinga og nasjonalismen i Norge til en påstand om at det lokale er bedre enn det nasjonale. Bakkens to andre påstander er fullt ut forenelige med målreisinga og også nasjonalismen. At det eldste er best, er en kjent holdning innenfor nasjonalromantikken, og at tale framstår som bedre enn skrift, er lett å skjønne med tanke på dansketida og skrivemåten av stedsnavna i etterkant av den.

En annen ting man kan spørre seg om i forbindelse med sitatet fra Helleland over, er om han meiner at også bokmålskonsulentene har oppfatninger som hviler på denne målpolitiske og nasjonsbyggende understrømmen? Dette er i så fall særdeles interessant, men gis ikke noe endelig svar på. Men med tanke på den enigheten som råder innen fagmiljøet når det gjelder normering i dag, kan man anta at også bokmålskonsulentene til en viss grad er forankra i denne ideologiske basen. Dette kommer av at både målreisinga og andre kulturelle ideer hviler på 1800-tallets nasjonale reising og inneholder elementer fra den nasjonsbygginga som foregikk da. På det grunnlaget kan man hevde at målreisinga har satt spor som fortsatt finnes i dag, sjøl om det ikke er grunnlag for å si at målreisinga fortsatt er en del av norsk navnenormering. Men målreisingas ideologiske forutsetninger og grunnlag ligger altså til grunn for dagens navnenormering.

Hvis man ser på den stillinga nynorsk har i Norge i dag, kan man vanskelig konkludere med at prosjektet målreising har lyktes sett i forhold til hva som var målreisingas mål, til tross for at stedsnavnormeringa vart brukt som et middel for å fremme målreisinga. Men sett i lys av det som er sagt over om den ideologiske basen til dagens navnekonsulenter, har målreisinga uten tvil satt spor etter seg i navnenormeringa, og det at nynorsk heilt til 1991 var det eneste normeringsgrunnlaget, sier noe om hvor knytta navnenormeringa var til målreisinga.

Videre kan man spørre seg om hvorfor det ikke har lyktes. Det henger sammen med den generelle språklige utviklinga, og dette virker selvfølgelig også inn på navnenormeringa. Da tospråkspolitikken vart den rådende retninga i språkpolitikken, vokste det på mange måter fram en slags selvfølgelig likestilling, i hvert fall i teorien, mellom de to skriftformene. Dermed ville ei favorisering av nynorsk i navneverket ikke lenger være spiselig for de fleste. Som en av de viktigste årsakene til dette, kan man peke på andre verdenskrig som forklaringsfaktor. Som nevnt i kapittel 5, forandra den begrepet ”nasjonal”, slik at argumenter om nasjonal kultur ikke lenger ensidig kunne brukes til fordel for nynorsk på bekostning av bokmål.

6.3. Utfordringer ved dagens normeringssituasjon med vekt på dialektenes utvikling

Normeringssituasjonen i dag er av flere grunner annerledes enn den var gjennom store deler av 1900-tallet. For det første er den i en heilt annen grad løsrevet fra språkstriden, og opererer i ei ramme der tospråktilstanden er en solid og stabil basis. For det andre endres eller forsvinner ei rekke dialekter, noe som også har påvirkning på uttalen av stedsnavn.

Som mange påpeker, er en dialekt nær skrivemåte av navn vanskelig å gjennomføre. En lydrett skrivemåte vil med det alfabetet man har ikke kunne gjennomføres, og bruk av mer spesielle tegn vil ikke være hensiktsmessig med tanke på navnas kommunikative funksjon. Til en viss grad må man derfor følge rettskrivings- og transkripsjonsprinsippa som ligger til grunn for norsk skriftspråk. Man vil i det heile ikke finne uttalen strengt gjengitt av et skriftspråk, dette gjelder heller ikke om man ser på et sørøstnorsk standardtalemål⁷ som er knytta til

---

⁷ Et standardspråk kan defineres som ”a codified form of a language, accepted by, and serving as a model to, a larger speech community” (Mesthrie m.fl. 2000 s. 20).

skriftspråket bokmål, og som mange hevder er et standardtalemål i Norge⁸. Også der er det skrivemåter som har sine røtter i at skriftspråket til en viss grad er etymologisk prega, jfr. eks. rød. Men nettopp derfor er det grunn til å savne ei drøfting av hvordan en dialekt nær skrivemåte kunne ha blitt gjort i praksis, og spesielt med tanke på den situasjonen man har fått etter lov om stadnamn med større muligheter til å følge dialektuttalen, vil en gjennomgang av dette området være klargjørende og nyttig for normeringa.

Spørsmålet om dialektenes utvikling kan heller ikke ses isolert fra dette spørsmålet. Generelt forsvinner dialektene mange steder, og i tillegg ser man en tendens til regionalisering. Dette vil selvfølgelig også ha konsekvenser for uttalen av navna, der skriftuttalen etter hvert vil bli mer og mer dominerende. I tillegg er det en geografisk mobilitet i befolkningen som stadig øker. Folk som kommer flyttende til et sted, kjenner ikke den tradisjonelle uttalen av navna, men baserer seg på skriftformen. Dette vil også fremme en skriftuttale av navna og være en medvirkende årsak til at den tradisjonelle talemålsforma forsvinner.

Helleland nevner problemet med at man i mange tilfeller ikke kjenner den eldre uttalen:

Eit problem som i aukande grad gjer seg gjeldande i denne samanhengen, er at det er stendig færre, og i somme høve ingen, som kjenner den eldre, nedervde uttalen – særleg gjeld det i bynære strok (Helleland 1991 s. 29).

Dette har, i hvert fall i enkelte tilfeller, sammenheng med sterk normering tidligere, der skriftuttalen har fortrenget den gamle nedarva uttalen.

At skriftspråket har en annen og som regel større prestisje enn talemålet er en kjent sak. Det er en utbredt oppfatning om at det er skriftmålet som er det riktige eller egentlige språket⁹. Dette kommer av at skriftspråket knyttes til posisjoner i samfunnet som har makt, og dette gjelder også for standardtalemål som ofte er knytta til skriftspråk. Dermed er det ikke rart at skriftuttale av navn blir dominerende i enkelte tilfeller, sjøl om man ikke kan trekke noen generell konklusjon. Når dialekter blir opprettholdt også der de ikke har noen særlig høg prestisje, snakker man om skjult prestisje, og dette dreier seg da nettopp om den identifiseringsfunksjonen som omhandler sosial tilhørighet.

---

⁸ Se blant annet Vikør 1999 s. 22, Vanvik 1985 s. 13, Papazian 2001 s. 8.

⁹ Se blant annet Sandøy 1996 s. 18.

Noe annet som henger sammen med denne prestisjen er navn med to forskjellige uttaleformer, en basert på den nedarva uttalen og en basert på skriftbildet. Disse to formene kan bli brukt vekselvis, alt etter hvilken kontekst de opptrer i, ikke bare mellom ulike navnebrukere men også hos den enkelte navnebrukeren. Den skriftpåvirka forma kan ha større prestisje i samfunnet generelt, mens den som er basert på den nedarva uttalen kan ha størst prestisje innen lokalsamfunnet.

Dialektnær skrivemåte av navn kan være med på å gjøre dialekten mer stuerein, for når man oppfatter at sin uttale av stedet man bor har en alternativ uttale som er skriftpåvirka, vil de fleste oppfatte den sistnevnte uttalen som den med høyest status og prestisje, og i mange tilfeller også som ”den riktige”. Sjøl om dette i og for seg ikke er et argument som dreier seg om navn på det reint generelle planet, så henger skrivemåten av navn nært sammen med språket for øvrig. I og med at navn har en så sterk identitetsskapende funksjon, sier det seg sjøl at det ikke er likegyldig om man har en skriftform av navnet som divergerer fra uttalen. Denne identitetsfaktoren av navn har vært forbausende mye ignorert i debatten om skrivemåte, for den har stort sett kun dukka opp i sammenheng med endring av navn eier har protestert mot. Navna og identitetsskapinga er for viktig til at den ikke blir drøfta også i denne andre forbindelsen.

Når det er sagt, er det et faktum at den debatten som er om normering av stedsnavn, ofte kommer av at det er eldre skriftformer som er ønska:

Det er ellers symptomatisk at ingen har reist sak mot staten for å få innført ein meir dialektal skrivemåte av bruksnamn, noko som må hanga saman med den lågare prestisjen folkesmålformene har hatt. Det bør òg nemnast at misnøya med statens skrivemåte har vore størst i område der bokmål/skriftmål står sterkast, og der nynorsken og folkemålet har lågast prestisje. (Helleland 1985 s. 102)

Igjen henger dette sammen med prestisje, og man ser også ofte en tendens til at det ønskes dialektnære former av naturnavn, men skriftradisjonelle former av gards- og bruksnavn.

En annen faktor som er viktig å være klar over, er at situasjonen i Norge varierer ettersom hvor i landet man er. Mens loven fungerer mindre bra på Østlandet der dialektendringene har vært større enn ellers i landet, kan den fungere greit ellers. Valand har i ei masteroppgave fra 2005 studert normeringspraksisen i Stokke i Vestfold, og der var blant annet begrepet ”nedervd uttale” problematisk:

Siden så godt som alle brukte navneuttaler på stedet er skriftpåvirkede, har nesten ingen av dem status som nedarvede. Og de tradisjonelle uttalene [...] får heller ikke denne statusen i tilfeller hvor de ikke oppfyller kriteriet om å være i levende bruk (Valand 2005 s. 100).

Hun konkluderer med at:

Lov om stadnamn ville sannsynligvis ha virket etter intensjonen og fungert tilfredsstillende for lokalbefolkningen om den hadde kommet for 70-80 år siden. I dag har nok toget gått for Stokkes del når det gjelder å redde de muntlig traderte navneformene gjennom navnenormering (Valand 2005 s. 101).

Man kan spørre seg om den sterke normeringslinja har vanskeliggjort dagens situasjon i mange områder.

Det essensielle i normeringa er da egentlig spørsmålet om hva som er ønskelig ut fra et kulturminneperspektiv: Å normere navna slik at betydninga av dem er klar, eller å ha dem som kulturminner som også kan fortelle noe om dialektene etter at de har falt bort?

6.4. Stedsnavnormering i dag – Veggen videre

Det er to prinsipper som i utgangspunktet er uforenelige som har prega og fortsatt preger stedsnavnormeringa:

Ambivalensen – eller tvisynet – har alltid vore til stades i diskusjonen om normeringa og har ikkje vorte mindre i den nye lova. I staden for eitt samlande prinsipp, som kunne ha vore å gjennomføra reine målføreformer, eller ei konsekvent rettskriving etter gjeldande reglar, eller etymologiske former på gamalnorsk grunn, eller til og med ei laissez-faire haldning der marknadskrefter og politiske fleirtal avgjorde val av skrivemåte, har diskusjonen gått ut på å gjera kompromiss mellom alle desse ytterpunkta (Helleland 1992 s. 97f.).

Stedsnavnormeringa i Norge har de seinere åra vært prega av forbausende lite diskusjon om hovedprinsippa for normering. Spørsmål om dialekt kontra normering ser ikke ut til å være et hovedtema i den faglige debatten, og alternative måter for normering blir egentlig ikke drøfta. Fagmiljøet står samla om kulturminneprinsippet, og det som er mest framtreddende er ei bekymra holdning overfor de meiningene som finnes ellers i samfunnet. Denne mangelen på debatt kan i ytterste konsekvens være uheldig, fordi det kan virke svekkende for fagmiljøet; ikke fordi enighet i seg sjøl er uheldig, men fordi det kan gi en tendens til å ikke drøfte, klargjøre og gjøre seg bevisst underliggende føringer.

Selvfølgelig finnes det meningsforskjeller også i dag, og jeg skal nå nevne noen av disse. Peter Hallaråker har kritisert kriteriene som har rådet i fagmiljøet om hvor høg frekvens en lokal uttaleform skal ha for å bli brukt som utgangspunkt for en skriftform:

Somme namnegranskarar hevdar at ein nedervd uttale hos ein einskild eldre person er dokumentasjon nok, medan eg sjølv og andre – med tilvising til regelverket – vil hevde at den munnlege namneforma iallfall må vere i bruk av eit småsamfunn for å kunne brukast som normeringsgrunnlag i dag (Hallaråker 1997 s. 250).

En som har vært noe inne på generelle avveininger er Ivar Aars. I en artikkel om normalisering av stedsnavn i Valdres skriver han:

Tre prinsipp konkurrerer når skrivemåten av stadnamn skal fastsetjast: **målføre – etymologi – rettskriving**. Det siste trugar tradisjonen og skapar mange inkonsekvensar (Aars 1991 s. 56).

Det er interessant å se at det hevdes at det er rettskrivinga som skaper inkonsekvenser, for som regel har det blitt hevda at det er dialektene som skaper inkonsekvenser.

Vidar Haslum skiller i artikkelen ”Farlig navnenormering i norskhetens navn” mellom farlig og ufarlig normering, der han hevder at ”normering er farlig når et stedsnavn blir skrevet med så stor avstand til uttalen at publikum vil føle seg lurt” (Haslum 1992 s. 27). Han ser på normeringssituasjonen som en kommunikasjonssituasjon og hevder at ”En hovedregel bør være at publikum ikke skal møte større avvik mellom skrift og tale som navnemottakere, enn det de er vant med som språkmottakere ellers” (Haslum 1992 s. 27). Som et eksempel på farlig og ufarlig normering bruker han følgende:

Å normere ”Hanneviga” til ”Hannevika” er ganske ufarlig. De bløte konsonantene sitter så sterkt i sørlendingenes bevissthet at former som ”vika” uten videre vil bli oppfattet som en normering av ”viga”. Den er således ingen trussel mot den ekte uttalen, og er dermed helt ufarlig. Når en derimot skriver ”Bjørndalen” og ikke ”Bjønndalen”, er en straks ute på farlige veier. Her har vi et gammelt, gjennomført språkdrag som i våre dager er truet på grunn av hardhendt normering. [...] Skriftspråket vil her ha en voldsom påvirkningskraft på talemålet (Haslum 1992 s. 28).

Haslum vektlegger altså at skriftformene ikke bør gi grunnlag for feil uttale.

Lars Vikør hevder på si side at når det gjelder spørsmålet om dialekt nær eller skrift nær normering, så er det argumenter for begge delene:

Legitime argument finst det jamnast for begge standpunkt, så det er til sjuande og sist ei språkpolitisk kjenslesak kva som blir valt. Dette er det viktig å understreke, for eg har eit klart inntrykk av at det er ein viss tendens til å strekkje faglegheitsbegrepet

lenger enn det er grunnlag for, her liksom i anna språknormering og språkdebatt, og altså behalde den faglege hatten på etter at ein har gått ut i det reint språkpolitiske terrenget (Vikør 1997 s. 213).

Dette kan sees som en viktig presisering, spesielt med tanke på den sentrale plassen målreisinga lenge hadde i norsk navnenormering.

Det som er interessant å se er at sjøl om debatten til en viss grad finnes, og det er ulike oppfatninger om hvor mye dialektformer man skal tillate i navneverket, så er det allikevel ingen grunnleggende forskjeller, og en grundig diskusjon om normeringsprinsipp er heilt fraværende.

Den eneste som, så vidt jeg kan se, er innom en prinsipiell diskusjon er Botolv Helleland i artikkelen ”Dialektsynet i norsk stadnamnormering” fra 1998:

Kan det tenkjast eit alternativ til den normeringspraksisen som i hovudsak har vore fylgd i snart hundre år? Historisk sett knapt nok, og i realiteten heller ikkje i dag. Men om ein skulle ta til på nytt med blanke ark, ville det etter mitt syn prinsipielt ikkje vera noko i vegen for å ta i bruk målførenære former i eit heilt anna omfang enn i dag – utan at ein gjekk så lang som til å innføra fonematiske skrivemåtar. Ein er ikkje bunden til ein systemrett eller einskapleg skrivemåta for å bruka namnet som namn (Helleland 1998 s. 160).

Det er overraskende at det kommer fra en navnekonsulent som sjøl hevder å være en arvtaker til tradisjonen fra Indrebø¹⁰, men det er nok et signal om at språkstriden som en viktig del av norsk navnenormering er i ferd med å bli nedtona, også innen fagmiljøet. Det kan på sikt åpne for en konstruktiv debatt og kanskje føre til at man samlet kan ha argumenter å møte private interesser med. Til tross for at forfatteren til slutt kommenterer at

[...] mitt syn står fast. I vår historiske situasjon er lina frå Falk og Hægstad via Indrebø den beste for normering av stadnamn. Men det alternative vegen fekk heller aldri sjansen (Helleland 1998 s. 161).

Denne skisseringa av et annet alternativ er i grunn den eneste man finner. Dette er det grunn til å være kritisk til, uavhengig av hva man måtte meine om dagens normering, fordi en grundig debatt av slike prinsipielle spørsmål vil være en styrking av fagmiljøet, også i forhold til andre interesser fordi man blir nødt til å gjøre seg bevisst underliggende føringar og annet som ligger til grunn for det standpunktet man har.

---

¹⁰ Se kapittel 4.10

6.5. Avslutning

I norsk navnenormeringshistorie har stedsnavnas ideologiske funksjon vært sentral, både i forhold til målreisingslinja og til kulturminneprinsippet. I utredninga fra Stadnamnutvalet skrives det:

Dersom ein tok konsekvensen fullt ut av kulturminnesynspunktet, skulle stadnamna skrivast mest mogleg i samsvar med den nedervde forma, dvs. målføret. Når utvalet likevel ikkje kan gå inn for å skriva namna lydrett etter uttalen, heng det saman med at vi da ville få eit svært uhandterleg namneverk. M.a. ville det vera uråd å gje att lydsystemet i mange av målføra i det vanlege alfabetet (NOU 1983:6 s. 61).

Uansett om vektlegginga av kulturminneprinsippet står sterkt, måtte det altså vike for hensyn til den kognitive funksjonen til navna, ved at det hevdes at det praktisk ville være svært vanskelig å gjennomføre dette.

Norsk navnenormering hvilte fra første stund på premisser som tilsa at nynorsk skulle bli det eneste skriftmålet i Norge, og disse premissa tilla sjølsagt navnenormeringa føringar. Når målreisninga ikke lyktes, blir spørsmålet hva som skjedde med disse føringene. Det som er interessant å se, er at man lenge etter at tospråktilstanden var den realistiske framtida, holdt fast ved gamle prinsipper, og først gjennom lov om stadnamn fra 1990 kom bokmål inn i navneverket. På den tida hadde imidlertid gamle skriftformer fått innpass som uttale, og det er et faktum at den nedarva uttalen i mange tilfeller ikke finnes, f.eks. på deler av Østlandet. Begrepet nedarva uttale representerer derfor egentlig en anakronisme i enkelte områder, men til tross for dette er loven basert på dette begrepet. Dermed kan man konkludere med at normeringslinja fra Indrebø, sammen med manglende ressurser til normeringsarbeidet, har ført til en situasjon der skriftformer og danskpåvirka former i stor grad må slippes igjennom fordi det er det eneste alternativet. Slik sett er det kanskje for seint å finne et samlande prinsipp for normeringa. Det måtte da være det Helleland kaller ”ei laissez-faire haldning der marknadskrefter og politiske fleirtal avgjorde val av skrivemåte” (Helleland 1992 s. 98). Men dette er ut ifra et kulturminneperspektiv lite ønskelig. Spørsmålet blir da om det finnes alternativ til dagens normering som kan fungere. Noe svar på dette kan ikke gis uten omfattende drøftinger, men det synes klart at det for normeringsmiljøet i Norge ville være en fordel med ei klargjøring og bevisstgjøring av normeringas verdigrunnlag. Spesielt i forbindelse med revideringa av lov om stadnamn hadde en prinsipiell diskusjon om navnenormering vært på sin plass. Ellers blir fort argumenter om faglig innvirkning argumenter som ikke kan tas på alvor, noe som nettopp kan undergrave kulturvernprinsippet og bane veg for markedscrefter og politiske avgjørelser på dette området.

Vedlegg 1: Sentrale normeringsregler

- Kongelig resolusjon 6. januar 1908
- Regler for skrivemåten av navn på kart 13. juni 1913
- Kongelig resolusjon 3. november 1917
- Kongelig resolusjon 4. februar 1919
- Kongelig resolusjon 8. februar 1929 – Reglar um skrivemåten av stadnamn på offisielle kart
- Kongelig resolusjon 28. april 1933 – Fyresegner um skrivemåten av stadnamn
- Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957 – Føresegner om skrivemåten av stadnamn
- Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn
- Lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m. 1. juni 2005

Vedlegg 2: Navnekonsulenter og komiteer

Navnekonsulenter

Bokmål/Riksmål		Nynorsk/Landsmål	
1879-1899	Oluf Rygh		
1899-1903	Gustav Storm		
1903-1923	Hjalmar Falk	1913-1923	Marius Hægstad
1923-1926	Didrik Arup Seip	1923-1942	Gustav Indrebø
1926-1965	Alf Sommerfelt	1942-1984	Per Hovda
1965-1991	Eyvind Fjeld Halvorsen	1984-1991	Botolv Helleland

Etter 1991 vart navnekonsulenttjenesten desentralisert, og det vart to konsulenter for hvert universitetsområde, og navnekonsulenter for finsk, sørsamisk og nordsamisk ved universitetet i Tromsø.

Utval til å gå igjennom føresegnene for skrivemåten av stadnamn 1956-57

Alf Sommerfelt	Per Hovda
Trygve Knudsen	Alf Hellevik

Vogtkomiteen 1964-1966

Hans Vogt (formann)	Gorgus Coward
Tord Godal	Guttorm Hansen
Aksel Lydersen	Ivar Eskeland
Magnhild Hagelia	Einar Hovdhaugen
Johs. Anderaa	

Stadnamnutvalet 1979-1982

Gudmund Sandvik (formann)	Eyvind Fjeld Halvorsen
Grete Gørvell Halvorsen	Botolv Helleland
Kathrine Johnsen	Oddvar Nes
Jørn Sandnes	Aase Straume
Peter Vold	

Arbeidsgruppe for evaluering av lov om stadnamn 2001

Anne Svanevik	Terje Larsen
Halldis Sandsdalen	
Kåre Skadberg (periodevis)	Ingrid Dahlø (periodevis)
Ståle Løland (periodevis)	Nina Børge-Ask (periodevis)

Kilderegister

- Brev til Erling Havre fra Kultur- og kirke departementet 30.01.2002, <http://home.no.net/ehavre/53Dept%20klargj%20rolle%20300102.htm>.
- Brev til Forsvarsdepartementet fra Hjalmar Falk og Marius Hægstad 20. mars 1913 i: Indrebø, Gustav 1927: *Norsk namneverk*, Olaf Norlis Forlag, Oslo, s. 193-197.
- Brev til Norges Geografiske Opmaaling fra forsvarsdepartementet av 13. juni 1913 i: Indrebø, Gustav 1927: *Norsk namneverk*, Olaf Norlis Forlag, Oslo, s. 197-198.
- Brev til Osterøy kommune fra Statens namnekonsulentar på Vestlandet, 3.12.1998, Ref. 306/98 321-12.71, <http://home.no.net/ehavre/32NK031298.htm>.
- Brev til Statens kartverk Hordaland fra Erling Havre 11.01.1998, <http://home.no.net/ehavre/07SK110198.htm>
- Brev til Statens kartverk Hordaland fra Erling Havre 14.04.1998, <http://home.no.net/ehavre/11SK140498.htm>
- Daa, Ludvig Kristensen 1836: Indsendt i: *Morgenbladet*, Onsdag 17. august 1836, Nr. 230, Årgang 18.
- *Det økonomiske kartverket. Retningslinjer* 1978, NGO, Oslo.
- Høringsuttalelsene til Odelstingsproposisjon nr. 42, 2004-2005: <http://www.odin.no/kkd/norsk/dok/hoering/ferdigbehandlede/043041-080126/ram003-bn.html#ram3>
- *Innstilling fra den af kirke- og undervisningsdepartementet under 6. januar 1902 nedsatte komite til revision af de geistelige og civile inddelingsnavne*, Riksarkivet, Em-0846.
- Kjennelse fra Klagenemnda for stedsnavnsaker 07.05.2001, <http://home.no.net/ehavre/49Kjennelse%20i%20klagenevnden.htm>.
- Kongelig resolusjon 3. november 1917 i: Indrebø, Gustav 1927: *Norsk namneverk*, Olaf Norlis Forlag, Oslo, s. 198
- Kongeleg resolusjon 8. februar 1929 – Reglar um skrivemåten av stadnamn på offisielle kart i: *Norsk lovtidende. 2nen Avdeling. Samling av lover, resolusjoner m.m. Utgitt etter offentlig foranstaltning*, 1929, Grøndahl & Søn boktrykkeri, Oslo, s. 35-36.
- Kongeleg resolusjon 28. april 1933 – Fyresegner om skrivemåten av stadnamn i: *NOU 1983:6 Stadnamn, Noregs offentlege utgreiingar*, Universitetsforlaget, Oslo, s. 99-100.
- Kronprinsregentens resolusjon 31. mai 1957 – Føresegner om skrivemåten av stadnamn i: *NOU 1983:6 Stadnamn, Noregs offentlege utgreiingar*, Universitetsforlaget, Oslo, s.100-101.
- Kulturdepartementets arkiv, Brev til Statens navnekonsulenter fra byråsjef Sigve Gramstad, 22. juli 1982, 3997 Ku 82 ROY/RM
- Kulturdepartementets arkiv, Brev til Sorenskriveren i Hadeland fra fung. byråsjef Halldis Sandsdalen, 12. juli 1984, Ref. 3978 Ku 84, J.nr. 03978
- Lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn, <http://www.lovdato.no/all/nl-19900518-011.html>
- Lov om endringer i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn 10. juni 2005, www.stortinget.no/otid/2004/ov050318.html
- Lov om kulturminner av 9. september 1978, <http://www.lovdato.no/cgi-wift/ldles?doc=/all/nl-19780609-050.html#map0>
- Lov om skylddeling av 20. august 1909 i: Bahr, Henrik (utarb.) 1978: *Norges lover 1685-1977*, Det juridiske fakultet, Grøndahl & Søn Trykkeri, Oslo.
- *Morgenbladet*, 21. januar 1953, 133. årgang.

- *Morgenbladet*, 22. januar 1953, 133. årgang.
- *Moss avis*, 28. mars 1957.
- *Norsk retstidende* 1961 nr. 9-12, Den norske advokatforening, Oslo.
- *NOU 1983:6, Stadnamn, Noregs offentlege utgreiingar*. Frå eit utval oppnemnt ved kongeleg resolusjon 12. oktober 1979, lagt fram for Kultur- og vitskapsdepartementet i mars 1983, Universitetsforlaget, Oslo.
- Odelstingsproposisjon nr. 66 1989-99, Lov om stadnam, Kultur- og vitskapsdepartementet.
- Odelstingsproposisjon nr. 42, 2004-2005: Om lov om endringar i lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m., Det kongelige kultur- og kyrkjedepartement.
- Riksarkivet, Kyrkje- og undervisningsdepartementet, 1. skolekontor D, Bokser merka, Em-0842, Em-0843, Em-0844, Em-0845, Em- 0846.
- SEK, Arkiv hos sekretær for navnekonsepttjenesten Terje Larsen, Universitetet i Oslo, Bokser merka, → 1979, 1982 og 1984.
- Stortingsmelding nr. 15, 1968-69, Om språksaka.
- *Stortingstidende* 1954
- *Stortingstidende* 1956
- *Stortingstidende* 1969-70
- *Sula Tidend*, 1. august 1919, nr. 174
- Vogtkomiteen 1966: *Innstilling om språksaken fra Komitéen til å vurdere språksituasjonen m.v. oppnevnt ved kongelig resolusjon 31. januar 1964*, Kirke- og undervisningsdepartementet, Oslo.

Litteraturregister

- Andersen, Per Thomas 2001: *Norsk litteraturhistorie*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Andersson, Thorsten 1994: Ortnamnens existentiella vilkor i: Ulfsparré, G.(red.) 1994: *Ortnamn värd att vårda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur, Stockholm 5-7 maj 1993*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, s. 7-21.
- Bakken, Kristin 1997: "Nedervd uttale" av stedsnavn – ei problematisering, i *Namn og nemne* nr. 14, 1997, s. 43-58.
- *Bokmålsordboka*, Wangensteen, Boye 2004 (red), Kunnskapsforlaget, H. Aschehoug & Co og Gyldendal ASA, Oslo.
- Brunstad, Endre 1995: *Nasjonalisme som språkpolitisk ideologi. Om nynorsk, frisisk og færøysk målreising*, KULTs skriftserie 36, Norges forskingsråd, Oslo.
- Eckhoff, Thorstein 1962: Legalitetsprinsippet i: Vogtkomiteen 1966, s. 91-93.
- Eidissen, Inger Indrebø 1993: *Gustav Indrebø – ei livsskildring*, Norsk Bokreidingslag, Bergen.
- Furre, Berge 2000: *Norsk historie 1914-2000. Industrisamfunnet – frå vokstervisje til framtidstvil*, Det Norske Samlaget, Oslo.
- Hallaråker, Peter 1997: *Innføring i stadnamn. Innsamling og gransking*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Halvorsen, Eyvind Fjeld 1966: *Innstilling om språksaken*, *Dagbladet*, 12. april 1966.
- Haslum, Vidar 1992: Farlig navnenormering i norskhetens navn i: *Nytt om namn*, nr. 15, 1992, s. 26-29.
- Helleland, Botolv (red.) 1975: *Norske stedsnavn/stadnamn*, Grøndahl, Oslo.

- Helleland, Botolv 1985: Norske stadnamn på dansk – danske stadnamn på norsk. I: Jørgensen, Bent (red) 1985: *Stednavne i brug. Festskrift udgivet i anledning af Stednavneudvalgets 75 års jubilæum*, C. A. Reitzels Forlag, København, s. 97-114.
- Helleland, Botolv 1991: Etymologisk eller dialekt nær skrivemåta av stadnamn? I: Helleland, Botolv og Kruken, Kristoffer (red.) 1991: *Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking, Blindern 18. november 1988, Innleiingar og diskusjon*, Avdeling for namnegransking, Universitetet i Oslo, s. 23-33.
- Helleland, Botolv 1992: Stadnamnormering i 150 år. Ein balansegang mellom skrifttradisjon, etymologi, rettskriving og uttale. i: Hødnebø, Finn m.fl. (red.) 1992: *Eyvindarbøk. Festskrift til Eyvind Fjeld Halvorsen, 4. mai 1992*, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, Oslo, s. 95-107.
- Helleland, Botolv 1998: Dialektsynet i norsk stadnamnormering i: Akselberg, Gunnstein og Bondevik, Jarle (red.) 1998: *Ord etter ord. Heidersskrift til Oddvar Nes 27. desember 1998*, Norsk bokreidingslag, Bergen, s.147-162.
- Helleland, Botolv 1999a: Hovudliner i norsk namnegransking 1897-1997 i: Wahlberg, Mats (red.) 1999: *Den nordiska namnforskningen. I går, i dag, i morgon. Handlingar frå NORNA:s 25:e symposium i Uppsala 7-9 februar 1997*, NORNA-förlaget, Uppsala 1999, s. 77-118.
- Helleland, Botolv 1999b: Nedervd uttale – ein merknad i: *Namn og Nemne*, nr. 16 1999, s. 7-14.
- Hoel, Oddmund Løkensgard 1989: Striden om normering av stadnamn i etterkrigstida. Motiv, handlingar og motsetnader i: *Namn og nemne*, nr. 6, 1989, s. 15-26.
- Hovda, Per 1969: Nasjonal og internasjonal standardisering av stadnamn. Tankar kring eit språkvitskapleg spørsmål i: Stavang, Einar m.fl.(red) 1969: *Med lov skal land byggjast. Heidersskrift til Knut Robberstad 70 år*, Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø, s. 55-66.
- Hovda, Per 1978: Normering av stadnamn i: Zilliacus, Kurt (red.) 1978: *Ortnamnsvård och ortnamnsplanering. Handlingar frå NORNA:s femte symposium på Hanaholmen 23-25.9.1977*, Nordiska samarbetskommittén för namnforskning, Uppsala.
- Indrebø, Gustav 1926: Kvi er me målmenn? I: Indrebø 1976 s. 23-39.
- Indrebø, Gustav 1927: *Norsk namneverk*, Olaf Norlis Forlag, Oslo.
- Indrebø, Gustav 1932: Kartverk og stadnamn i: Indrebø 1976 s. 178-193.
- Indrebø, Gustav 1938: Kring målkrisa i: Indrebø 1976 s. 194-209.
- Indrebø, Gustav 1976: *Kva er målreising? Ei artikkelsamling*, redigert av Jarle Bondevik og Oddvar Nes, Norsk Bokreidingslag, Bergen.
- Kjeldstadli, Knut 1999: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Koht, Halvdan 1918: Norske Gardsnamn i: Jahr, Ernst Håkon (red.) 1973: *Østlandsk reisning 1916-1926*, Forlaget Novus, Oslo, s. 119-125.
- Larsen, Terje 2002: Offentleg normering av stadnamn og personnamn i: Sprauten, Knut (red.) 2002: *Å kallast med sitt rette namn. Person- og stadnamn i lokalhistoria*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, s. 75-87.
- Larsen, Terje 2003: Skrivemåten av namn på matrikulerte eigedommar i: Nyström, Staffan (red.) 2005: *Namnens dynamik. Utvecklingstendenser och drivkrafter inom nordisk namnskick. Handlingar frå den trettande nordiska namnforskarkongressen i Tällberg 15-18 augusti 2003*, Norna-förlaget, Uppsala, s.195-204.
- Lund, Ellen Marie 2005: Ot.prp. nr. 42 2004-2005. Om lov om endringar I lov 18.mai 1990 nr. 11 om stadnamn m.m. En analyse av argumentasjonen i høringsuttalelsene til

endringsforslaget basert på språklige, kulturelle, økonomiske, privatrettslige og psykologiske faktorer. En vurdering av hvilke forhold departementet har tatt mest hensyn til i lovforslaget sammenliknet med den eksisterende loven, Semesteroppgave i NAVN 4160, Bruk, vern og forvaltning av namn 2, Universitetet i Oslo, Våren 2005.

- Lunden, Kåre 1995: History and Society i: Hubbard, William m.fl. (red) 1995: *Making a Historical Culture. Historiography in Norway*, Scandinavian University Press, Oslo, s. 15-51.
- Meshtrie, Rajend m.fl. 2000: *Introducing Sociolinguistics*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Modig, Agneta (red.) 2001: *Ortnamnen och kulturminneslagen. Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnsred*, Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm.
- *Norsk stadnamnleksikon*, 4. utgave. 1997, Red.: Sandnes, Jørn og Stemshaug, Ola, Det Norske Samlaget, Oslo.
- *Nynorskordboka*, Hovdenak, Marit m.fl. (red) 1998: Det Norske Samlaget, Oslo.
- *Nytt om namn*, nr. 35, 2002.
- Omdal, Helge og Vikør, Lars 2002: *Språknormer i Norge. Normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.
- Pamp, Bengt 1995: Varför är det så svart med namn? i: Brylla, E. (red.) 1995: *Behövs en ortnamnslag? Handlingar från ett endagssymposium i Uppsala den 20 april 1994*, Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala, Serie B Meddelanden 10, Ortnamnsarkivet i Uppsala, Uppsala, s. 11-19.
- Papazian, Eric 1988: Ortofoni som rettskrivingsprinsipp i norsk i: *Språklig samling*, nr. 4, 1988, s. 10-14.
- Papazian, Eric 2001: Bokmål som talemål i: *Språklig samling* nr. 4, 2001, s. 6-8.
- Sandnes, Jørn 1970: Navn på kart, særlig det økonomiske kartverket, og litt om innsamling av stadnamn i: *Heimen*, XV 1970-1972, s. 161-170.
- Sandøy, Helge 1996: *Talemål*, Novus forlag, Oslo.
- Seip, Didrik Arup 1934: *Studier i norsk språkhistorie*, Aschehoug, Oslo.
- Seip, Jens Arup 2002: *Utsikt over Norges historie*, Gyldendal Norsk Forlag, Trondheim.
- Stemshaug, Ola 1985: *Namn i Noreg. Ei innføring i norsk namnegransking*, Samlaget, Oslo.
- Stemshaug, Ola 1991: Standardization and change of place names in moderen Norwegian language planning and politics i: Sigurðsson, Halldór Ármann 1991: *Papers from the Twelfth Scandinavian Conference on Linguistics, Reykjavík, June 14-16, 1990*, Linguistic Institute, University of Iceland, Reykjavik, s. 391-402.
- Strid, Jan Paul 1994: Ortnamnen som kulturbärare i: Ulfsparré, Göran (red.) 1994: *Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur, Stockholm 5-7 maj 1993*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, s. 22-31.
- Svanevik, Anne 2002: Erfaring fra arbeid med navnesaker i Statens kartverk i: Sprauten, Knut (red.) 2002: *Å kallast med sitt rette namn. Person- og stadnamn i lokalhistoria*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, s. 29-42.
- Sverdrup, Jakob 1925: Våre innsjønavn i: *Maal og Minne*, 1925, 4. hefte, Bymaalslagets forlag, Oslo, s. 113-131.
- Tomter, Gunhild 2000: "Og vingl hadde det vore lenge". *Språknormering og navnenormering – en komparativ analyse*, Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo.

- Torp, Arne og Vikør, Lars 1993: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo
- Valand, Siv Sørås 2005: *Normering av stedsnavn – En undersøkelse av normeringspraksis med utgangspunkt i et navnemateriale. Fra Stokke, Vestfold*, Masteroppgave, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo, vår 2005.
- Vanvik, Arne 1985: *Norsk uttaleordbok – A Norwegian Pronouncing Dictionary*, Fonetisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Vikør, Lars S. 1997: Rettskrivingsprinsipp og stadnamnormering i Bondevik, J. (red). 1997: *Språket er målet. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen 4. mars 1997*, Alma Mater, Bergen, s. 200-214.
- Vikør, Lars S. 1999: Austlandsmål i endring i: Kleiva, Turid (red.) 1999: *Austlandsmål i endring: dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*, Samlagets bøker for høgare utdanning, Samlaget, Oslo, s. 13-48.
- Wegræus, Erik 1994: Förord i: Ulfsparré, Göran (red.) 1994: *Ortnamn värda att värda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur, Stockholm 5-7 maj 1993*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, s. 4-6.
- Wergeland, Henrik 1832: Om norsk sprogreformation, utgitt ved Seip, D.A. 1924: Særtrykk efter Henrik Wergelands samlede skrifter, Kristiania, Steenske forlag.
- Aanderaa, Johs. 1991: Om kultur- og vitskapsdepartementet sitt arbeid med framlegg til nye reglar for skrivemåten av stadnamn i: Helleland, Botolv og Kruken, Kristoffer (red.) 1991: *Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 18. november 1988. Innleiingar og diskusjon*, Avdeling for namnegransking, Universitetet i Oslo, s. 7-13.
- Aars, Ivar 1991: Frå *Strønd* til *Stran(d)* og *Brøtin* til *Bråten*. Målføre og normalisering av stadnamn i Valdres i: Helleland, Botolv og Kruken, Kristoffer (red.) 1991: *Den 5. nasjonale konferansen i namnegransking. Blindern 18. november 1988. Innleiingar og diskusjon*, Avdeling for namnegransking, Universitetet i Oslo, s. 56-61.

Sammendrag

Temaet for denne oppgava er normering av stedsnavn. Problemstillinga som ligger til grunn er denne: *Framveksten av regelverket for normering av stedsnavn med fokus på balansegangen mellom dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja*. Videre blir hypotesen om at det har vært et ønske å se stedsnavnormering som en del av målreisinga fulgt opp gjennom framstillinga. I tillegg til å studere regelverka, blir også håndhevinga av dem drøfta, med spesiell fokus på skjæringspunktet mellom dialekt og normering.

Hovedfokuset ligger på 1900-tallet. Alle regelverk blir drøfta ut fra i hvor stor grad de følger dialektlinja, normeringslinja og målreisingslinja. Det siste punktet bringer språkdebatten inn i navnenormeringa, og jeg forsøker i drøftinga å vise at den allmenne språkstriden var en viktig faktor i norsk navnenormering, og at dette var en utbredt oppfatning hos representanter for begge skriftformer. Dette viser seg blant annet ved at representanter for bokmål i stor grad fremmer ønsker om flere dialektformer i navneverket, mens representanter for nynorsk ønsker ei forholdsvis sterk normering.

Etterkrigstida baner imidlertid vegen for ei dreining i debatten. Den offentlige debatten økte sterkt i denne perioden, og spørsmålet som for alvor kom i fokus, var om staten hadde rett til å fastsette ny skrivemåte av gards- og bruksnavn mot eiers ønsker. Dette var en hjemmel som staten meinte at den hadde, men en høyesterettsdom fra 1961 frakjente staten retten til å fastsette skrivemåten av bruksnavn mot eierens ønske. Denne mangelen på lovhjemmel førte til et langvarig arbeid med å skape en lov, og dette arbeidet studeres nært.

Avslutningsvis drøftes hypotesen på grunnlag av det som har kommet fram, samtidig som det blir vurdert om målreisinga i denne forbindelsen er et prosjekt som har lyktes eller ikke. Deretter blir dagens normeringssituasjon drøfta, med spesiell vekt på hvilke grunnleggende forutsetninger dagens navnenormering hviler på og hvilke føringer som tidligere normering legger.